

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

SADETTİN ÖKTEN'DE MEDENİYET TASAVVURU
VE
ÇAĞDAŞI DÜŞÜNÜRLERLE MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema BEKİROĞLU

İstanbul, 2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

SADETTİN ÖKTEN'DE MEDENİYET TASAVVURU

VE

ÇAĞDAŞI DÜŞÜNÜRLERLE MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema BEKİROĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Mehdi İLHAN

İstanbul, 2020

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı,
Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. M. Mehdi İLHAN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Nuray OCAKLI

Üye Prof. Dr. Fehmi YILMAZ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Sadettin Ökten’de Medeniyet Tasavvuru ve Çağdaş Düşünürlerle Mukayesesi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Sema BEKİROĞLU

ÖNSÖZ

21.yy'a girerken en çok tartışılan konulardan biri olan medeniyet konusunu çalışmak hem güncel bir konu olması hem de tarihi derinliğe sahip bir mesele olması sebebiyle kolay olmadı. Medeniyet konusu gibi derinliği olan bir alanda tez yazmaya cesaret etmek öncelikle bu alana ilgi duymayı ve bir miktar müktesebat edinmeyi elzem kılmaktaydı.

Tarih mezunu olmam ve Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih ve Medeniyet Araştırmaları alanında yüksek lisansa başlamam, medeniyet konusuna ilgimi daha da arttırdı. Sadettin Ökten Hoca'nın kitaplarını okumam, kendisiyle tanışmam böyle tartışmalı bir konuda ufku açtı ve Ökten'in "medeniyet tasavvuru" yaklaşımı üzerinden ilerlemek hem zihnimdeki soruları anlamlı kıldı hem de akademik çerçevede bir tez ortaya koymama kapı araladı.

Araştırırken ve yazarken bazen zorlansam da büyük ölçüde keyif aldığım tezimde fikirleriyle ve yaşamıyla bana bu ufku açan Prof. Dr. Sadettin Ökten Hoca'ma, ders döneminden tez seçimine kadar her aşamada bana yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Mehdi İlhan Hoca'ma, tez jüri hocalarımdan önerileriyle bana katkı sunan Dr. Nuray Ocaklı ve Prof. Dr. Fehmi Yılmaz'a, tez yazımında zaman zaman detay konularda rahatsızlık verdiğim Dr. Harun Bekiroğlu'na, kritik safhâlarında yol gösterici olan Prof. Dr. Cihad Demirli 'ye Dr. Hacı Sarı'ya, hem hayat yolculuğumda hem de akademik çalışmalarımda yüküme ortak olan eşim Halit Bekiroğlu'na ve tüm bu çabaya sabreden çocuklarıma çok teşekkür ederim.

Sema BEKİROĞLU

İstanbul-2020

ÖZET
SADETTİN ÖKTEN’DE MEDENİYET TASAVVURU VE ÇAĞDAŞI
DÜŞÜNÜRLERLE MUKAYESESİ

Sema BEKİROĞLU
Yüksek Lisans, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları
Tez danışmanı: Prof. Dr. M. Mehdi İLHAN
Ağustos-2020, viii+103 Sayfa

Çalışmanın amacı, insanlık tarihiyle özdeş bir kavram olan medeniyetin geçmişten günümüze olan serüvenine Türkiye tarihi açısından geçirdiği aşamaları inceleyerek detaylıca bakabilmek; modernite ile başka bir perspektiften ve yeniden ele alınması gereken bu kavram hakkında bugüne dair söylenen yeni sözleri, fikirleriyle topluma yol gösterici medeniyet ufkuna sahip şahsiyetleri, dün ve bugün arasındaki yaklaşım farklılığını ortaya çıkartarak anlamaya çalışmaktır. Bu çerçevede Sadettin Ökten’in eserleri incelenmiş, kendisiyle detaylı bir mülakat yapılmış ve konuya bakışını anlatan konuşmaları analiz edilerek “medeniyet tasavvuru” ele alınmış, daha iyi anlaşılabilmesi için Sezai Karakoç ve İsmet Özel’in medeniyet konusundaki yaklaşımları ile mukayese edilmiştir. Ökten’in medeniyet meselesini derinlikli ve bütüncül olarak ele aldığı görülmüş; beslendiği kaynaklar ve yaşadığı deneyimin bunda etkili olduğu kanaatine varılmıştır. Ökten, Karakoç’un diriliş medeniyetine daha yakın, Özel’in reddiyeci medeniyet bakışına daha uzak, temel değerler manzumesine yaslanan ve bireyde, toplumsal hayatta içkin bir medeniyet tasavvurunu savunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet Tasavvuru, Sadettin Ökten, Sezai Karakoç, İsmet Özel, Modernizm

ABSTRACT

COMPARISON OF SADETTIN OKTEN'S CIVILIZATION CONCEPT TO CONTEMPORARY THINKERS

Sema BEKİROĞLU

Master, History and Civilization Studies

Thesis Supervisor: Prof. Dr. M. Mehdi İLHAN

August-2020, viii+103 Pages

This study's main purpose is making a comprehensive look to civilization which is identical to the journey of humanity from past to future by examining the stages in terms of Turkey's history; with the modernity, this concept needs to be reconsidered from a different perspective, is to try to recognize the people who have a guiding civilization horizon with their new words, efforts and ideas about today, by revealing the difference in approach between yesterday and today. In this framework, Sadettin Ökten's works has been examined, a detailed interview has been made with him, and all his lectures describing his view on the subject were analysed and the "concept of civilization" was discussed. Moreover, to better understand Sezai Karakoç and İsmet Özel's approaches to civilization topic has been compared to his thoughts. It was seen that Ökten handled the issue of civilization in a deep and holistic manner, and it was concluded that the sources he was fed, and his experience were effective in this. Ökten has supported a civilization concept by leaning on to the fundamental values, closer to Karakoç's "Resurrection"/*Diriliş* distant to rejectionist view of Özel, which is inherited in the individual, society life.

Keywords: Civilization Concept, Sadettin Ökten, Sezai Karakoç, İsmet Özel, Modernism

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Problem.....	2
1.2 Amaç.....	3
1.3 Çalışmanın Metodu ve Özgün Değeri.....	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	5
SADETTİN ÖKTEN'İN HAYATI.....	5
2.1 Çocukluğu ve Ailesi.....	5
2.1.1 Annesi.....	5
2.1.2 Anneanesi.....	6
2.1.3 Ablaları.....	7
2.1.4 Babası Celâlettin Ökten.....	9
2.2 Öğrenciliği ve Eğitim Hayatı.....	11
2.3 Yurtdışı Hayatı.....	12
2.4 Fikir Dünyasına Etki Eden İsimler.....	13
2.4.1 Celâleddin Ökten Hoca.....	13
2.4.2 Akrabaları.....	15
2.4.3 Eğitim Hayatındaki Hocaları.....	17
2.4.4 Mümtaz Turhan.....	18
2.4.5 Yılmaz Özakpınar.....	19
2.4.6 Fethi Gemuhluoğlu.....	20
2.4.7 Mahir İz.....	22

2.4.8	Nurettin Topçu	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		25
ESERLERİ.....		25
3.1	Yazdığı Eserler	25
3.1.1	İçimde AVM Var.....	25
3.1.2	Fincanımda Cola Var	26
3.1.3	Yahya Kemal'in İstanbul'u ve Devamı	27
3.1.4	Örselenmiş Osmanlı'dan Medeniyet Umuduna	29
3.1.5	Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Duyuşlar ve Düşünceler.....	30
3.1.6	Gelenek Sanat ve Medeniyet.....	31
3.1.7	Dünyaya Geldim Gitmeye, Gönül Sadası'ndan Akisler	32
3.1.8	Aşk ile Ânı Seyretmek, Gönül Sadası'ndan Akisler-2	33
3.2	Çeviri Eserleri.....	33
3.3	Bildiri, Sempozyum, Mülakat vb. Diğer Çalışmaları	33
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		35
SADETTİN ÖKTEN'DE MEDENİYET TASAVVURU		35
4.1	Medeniyet Tasavvuru Düşüncesinin Çıkış Noktası.....	35
4.2	İlham Kaynağı Yılmaz Özakpınar ve Medeniyet Teorisi	36
4.3	Sadettin Ökten'de Medeniyet Tasavvuru.....	41
4.3.1	Medeniyet Tasavvuru ve Mekân	46
4.3.2	Farklı Medeniyet Algılarıyla Etkileşim	46
4.3.3	Ekonomik Yapı ve Maddi Hayat	47
4.3.4	Medeniyet ve Zihniyet (Manevi Hayat).....	47
4.3.5	Medeniyet Algısı İle Biçim Arsındaki İlişki.....	48
4.4	Sadettin Ökten'de Medeniyet Tasavvuru ve Şehir	51
4.5	Sadettin Ökten ile Medeniyet Tasavvuruna Dair Yapılan Söyleşi	55
BEŞİNCİ BÖLÜM		76
ÇAĞDAŞI MEDENİYET DÜŞÜNÜRLERİ		76

5.1	Medeniyet Kavramına Genel Bakış	76
5.1.1	Batı Düşüncesinde Medeniyet Yaklaşımları.....	77
5.1.2	Osmanlı'dan Günümüze Ülkemizdeki Medeniyet Yaklaşımları	79
5.2	Sezai Karakoç'ta Medeniyet Düşüncesi	83
5.3	İsmet Özel'de Medeniyet Düşüncesi	88
5.4	Sadettin Ökten'in Çağdaşı Düşünürlerle Mukayesesi	93
	SONUÇ.....	97
	KAYNAKÇA.....	99
	ÖZGEÇMİŞ	103

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Ülkemizde medeniyetin kavramsal içeriğinin Tanzimat sonrası aydınlarından itibaren “Civilization” karşılığı gibi kullanıldığı, son iki yüz yıldır modernleşme bağlamında ele alınarak meselenin tartışıldığı, bu konuda birbirinden farklı ya da ortak bakış açıları sunan düşünürlerimizin olduğu bilinmektedir. Ülkemizde Batılılaşma ile birlikte farklı arayışlar içerisine giren ya da bir buhranın çıkış noktası olarak aydınlarımızın, entelektüellerimizin dört elle sarıldıkları bu kavram üzerine yapılan çalışmalar, inanç ve kültürümüz çerçevesinde yeniden anlamlandırma çabaları şeklinde devam etmektedir.

Medeniyet kavramı, insanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkması, insanın hayatına ilişkin maddi ve manevi bütün unsurları kapsamı, bir dünya görüşünün tarih ve coğrafya boyutunda tezahür etmesi açısından her dönem önem arz etmiş ve bu anlamda yapılan değerlendirmeler, eleştiriler, yeni ve farklı bakış açıları, insanlık birikimini temsil eden medeniyetlerin düşünce tarihinin gelişimine katkı sunmuştur.

Yaptığımız bu çalışmada ülkemizde son dönemde medeniyet bağlamında yaptığı araştırma, çalışma ve değerlendirmeleriyle tanınan Sadettin Ökten’in “medeniyet tasavvuru düşüncesi” bütün boyutlarıyla ele alınıp incelenmiştir. Beş bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde bu çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu, çalışmanın metodu ve özgün değeri açıklanırken, ikinci bölümünde Ökten’in çocukluğundan itibaren aile hayatı, öğrenciliği ve eğitimi, fikir dünyasının gelişiminde katkısı olan önemli isimler ele alınıp incelenmiş, Ökten’in kendi hatıratlarından, kitaplarından ve katıldığı programlarda anlattığı ifadelerden istifade edilmiştir. Üçüncü bölümde Ökten’in eserlerine, dijital mecralardaki (panel, mülakat, radyo ve TV programları, gazete ve dergilerdeki yazıları vb.) çalışmalarına yer verilmiştir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise Sadettin Ökten’de “medeniyet tasavvuru düşüncesi” kendi ders notları başta olmak üzere diğer kaynaklardan da istifade edilerek, ortaya çıkış serüveninden itibaren bütün boyutlarıyla ele alınıp incelenmiştir. Ökten denilince ilk akla gelen şehir ve mekân, şehir ve insan başlıklarına ayrıca yer verilmiş; onun medeniyet ve şehir, medeniyet ve mekân arasındaki yaklaşımları ortaya konmaya çalışılmıştır. Kendisiyle bizzat yaptığım röportaj ile medeniyet tasavvuru bağlamında Ökten’in güncel ve pratik hayatımıza dair düşünceleri, İslam ve Batı dünyasından örneklerle günümüz meselelerine

medeniyet perspektifinden yaklaşımı, önerileri ve teklifleri konuşulmuş; kaydedilen konuşmalar tezin bu bölümüne soru cevap şeklinde eklenmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde yer alan çağdaş medeniyet düşünürleri bahsinde medeniyet kavramının ilk olarak Batı ve İslam dünyasında ortaya çıkış şekilleri, Batı’da Hegel, Marx, Comte’dan, Toynbee, Sorokin’e; “Medeniyetler Çatışması” tezi ile Hunthington’dan, “Tarihin Sonu” teziyle Fukuyama’ya kadar medeniyet alanında eleştirel yaklaşımlarıyla bilinen Batılı düşünürlerin bu konudaki düşünceleri ele alınmıştır. Osmanlı’da Tanzimat’tan itibaren Batılılaşmanın bir gereği olarak algılanan medeniyet yaklaşımları, o günden bugüne düşünürlerin meseleye bakış açıları ele alınarak ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Sadettin Ökten’in ifadesiyle İslam medeniyetinin yaşamış son örneği Osmanlı’dan itibaren günümüze kadar ülkemizde yapılan medeniyet tartışmalarına ağırlık verilen bu bölümde, Mustafa Reşit Paşa’dan, Abdullah Cevdet, Musa Kazım, Sait Halim Paşa’ya; Namık Kemal’den Nurettin Topçu’ya, aydın ve mütefekkirimizin medeniyet fikirlerine genel hatlarıyla değinilmiştir.

Diriliş medeniyetinin öncüsü kabul edilen Sezai Karakoç ve medeniyet söylemine temelden karşı çıkan İsmet Özel’in medeniyet anlayışlarına bu bölümde daha detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Ökten’in medeniyet tasavvuru ile çağdaş düşünürlerden Sezai Karakoç ve İsmet Özel’in medeniyet yaklaşımlarının ortak ve farklı yönleri ele alınarak, üç düşünürün medeniyet fikirleri bağlamında günümüz dünyasına söylemek istedikleri mukayese edilmiştir.

1.1 Problem

İsmail Kara’ya göre; çağdaş Türk düşüncesinde medeniyet probleminin idraki, aynı zamanda kendine yeterlilik fikrinin kaybolması, zaafa uğraması, mevcut olanların kifayetsizliği, kendini başkalarına mahsus tezahür ve kıstaslarla değerlendirip, ölçüp biçme gibi siyasi ve psikolojik amiller eşliğinde tezahür etmiştir. Diyar-ı küfr için duyulan hayranlık ve mükemmeliyet, buna karşılık duyulan yetersizlik ve hayıflanma sonrasında acil bir kurtuluş arayışını da beraberinde getirmiştir.¹ Medeniyet kavramı sonraki dönemlerde kurtuluş arayışı, Batılılaşmanın modernleşmeye dönen yüzüyle boyut değiştirmiş olsa da her dönem toplumun ileri gelen düşünürleri için kafa yormaya ve çözüm üretmeye değer bulunmuştur. Bu bağlamda tezin konusu önceki aydın ve düşünürlerimizin birikim ve tecrübelerinden yola çıkarak arayış kervanına katılmış olan Sadettin Ökten’in “medeniyet tasavvuru”

¹ İsmail Kara, *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak & Çağdaş Türk Düşüncesinde Din, Siyaset, Tarih, Medeniyet*), 1. bs (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 246.

düşüncesinin tüm boyutlarıyla incelenmesi, önerilerinin değerlendirilmesi ve bu alanda söz sahibi olan çağdaşı fikir insanlarının (Sezai Karakoç ve İsmet Özel) medeniyet yaklaşımları ile mukayese edilmesidir.

1.2 Amaç

Ülkemiz, tarihsel süreç içerisindeki konumu, yaşanmış tecrübe ve birikim ile İslam medeniyeti sayfalarında bir dönem aktif olarak yerini almış, yakın zamanda Batıya dönen yüzü ile başka bir alanda kendisini var etme mücadelesi içerisine girmiştir. Şimdilerde ise Batılılaşma serüvenimizin modernleşmeye çevrilen yüzüyle, Batı hayranlığı yerini toplumda Doğu ve Batı medeniyeti arasında kalma psikolojisine bırakmıştır. Yaşanan buhranlar ve bu travmatik hale çare arayan, kendi ifadesiyle arayışta olan düşünürlerimizden biri olan Sadettin Ökten'in varlığı bilinen bir medeniyetten ilham alarak, yeni şartlara intibak eden, çözüm üreten ve eskinin de tekrarı olmayan medeniyet yorumunun günümüz dünyasına, ülkemize ufuk açıcı nitelikte olduğu düşünülmekte; medeniyet konusunda söz sahibi çağdaşlarının yaklaşımları ile kıyaslanması, günümüz medeniyet tartışmalarına ve en önemlisi insanlığın geçmişten günümüze medeniyet yolculuğuna katkısı olacak bir çalışma olarak düşünülmektedir.

1. Medeniyet algısının mahiyeti nedir, nasıl tespit edilecektir?
2. “Medeniyet tasavvurunu” etkileyen ya da oluşumuna katkıda bulunan öğeler nasıl belirlenip açıklanmalıdır?
3. Medeniyet algısı ile bu algıya göre oluşan şekiller(biçimler), hayatın bütün aşamalarında kültürü nasıl ortaya çıkartır? Günümüzde ortaya çıkan kültür hangi medeniyet tasavvuruna aittir?
4. “Medeniyet tasavvuru” iki önemli medeniyet alanına (İslam medeniyeti ve Batı medeniyeti) nasıl uygulanır, bu anlamda günümüzde İslam medeniyetinin yeni bir yorumuna gitmesi gerekir mi?

Çalışmanın amacı yukarıda sorulan sorulara, Sadettin Ökten'in bu konuda yazdığı kitaplar, eserler, makaleler, yapılan röportajlar, konferans kayıtları, kendi ders notları gibi birinci el kaynaklar incelenerek ve çağdaşı yorumcuların fikirleri ile mukayese edilerek cevap aramaktır.

1.3 Çalışmanın Metodu ve Özgün Değeri

Sadettin Ökten'in medeniyet söylemi, modernizmin karşısında olup, bu anlamda yeni bir medeniyet inşasından değil, moderniteye göre şekillenmeyen “medeniyet tasavvuru”

oluşumunu savunması ile medeniyet tartışmaları içerisinde özgün bir tarz olarak karşımıza çıkmaktadır. Ökten'in savunduğu medeniyet tasavvuru bir "öz" ve uygulama alanı "biçim" ise toplumsal hayatın her alanında bütün veçheleriyle kendini gösterir. Bu veçhelerin en önemlileri Ökten'in ifadesiyle "muaşeret, tefekkür, bilim ve sanattır".² Tasavvurun uygulamaya dönük biçim ve şekli zaman içinde değişse de öz daima dinamik kalır. Ökten'in medeniyet tasavvurunun anlaşılır hale gelmesi, hem kendi toplumumuz hem medeniyetler ailesine mensup toplumlar için de bir açılım olacaktır.

Ülkemizde medeniyet konusunda söz sahibi kişilerle ve onların medeniyet düşünceleriyle ilgili çalışmalar yapılmışken, Sadettin Ökten'in medeniyet anlayışı hiç çalışılmamış olup son yıllarda bu alana dönük kendisinin yapmış olduğu arayış ve bu arayışı anlamlandırma çabası, insanlığın medeniyet serüvenine önemli bir katkı olarak görülmelidir. Bu çalışmanın toplumumuzda entelektüel şahsiyetlerin, fikir erbabı kişilerin, toplumca daha iyi bilinmesi, fikirlerinin tanınması açısından önemli bir boşluğu kapatacağı kanaatindeyiz.

Tez çalışmasında araştırmanın amacına yönelik karma bir yöntem takip edilmiştir. "Literatür taraması", "ses, video vb. kayıtların dinlenmesi", "eserlerinin incelenmesi (kitap, dergi, makale, gazete yazıları, sempozyum bildirimleri, yazılı basındaki değerlendirmeler)" ve "röportaj" şeklinde metotlar kullanılmıştır.

İlk olarak Sadettin Ökten'in birinci el kaynak olarak bütün kitapları, eserleri, makaleleri okunup incelenerek "medeniyet tasavvuru" fikri, okunan ve araştırılan kaynaklarda bütün ayrıntıları ile tespit edilip değerlendirilmiştir. İkinci olarak çağdaşı diğer mütefekkirlerin medeniyet konusundaki yaklaşımları ile ilgili kitap, dergi, konferans, sempozyum vb. çalışmalar araştırılıp incelenmiş; üçüncü olarak Sadettin Ökten'le bizzat görüşülerek kendisiyle röportaj yapılmış ve son olarak araştırmadan toplanan tüm bilgiler tasnif edilip diğer düşünürlerle ortak ve farklı düşündüğü yönler yorumlanarak teorik çerçeveye bağlantısı kurulup değerlendirilmeye çalışılmıştır.

² Sadettin Ökten, *Fincanımda Cola Var*, 7. bs (İstanbul: Tuti Kitap, 2016), 14.

İKİNCİ BÖLÜM

SADETTİN ÖKTEN'İN HAYATI

Fikir insanlarını en iyi şekilde tanıyıp değerlendirebilmek için, şahsiyet ve kişiliklerinin oluşumunda temel teşkil eden aile hayatını, geçirdiği çocukluk dönemini, aldığı eğitimi, yaşadığı dönem ve şartları tüm yönleriyle bilmek gerekir. Bu sebepten Sadettin Ökten'in medeniyet tasavvurunun anlaşılması büyük ölçüde düşüncesini bugüne taşıyan şartları, yaşadığı dönüm noktalarını anlamaya bağlıdır. Bu anlamda onun fikir dünyasını geliştiren, zenginleştiren, rol model aldığı şahsiyetler önem arz eder.

Bu bölümde Sadettin Ökten'in çocukluğundan itibaren hayatı, eğitimi, onu etkileyen isimler hakkında bilgiler mevcuttur.

2.1 Çocukluğu ve Ailesi

2.1.1 Annesi

Ökten “Hayatımdan Portreler” kitabında adının, pederinin nüfus kâğıdına yazdığını haliyle ve kendi telaffuzuyla Sa‘düddîn ama Türkçede Sâdüddîn, seküler anlayış ve yönetimde Sadettin olduğunu belirtir, kendisinin daha sonra “tin’li Sâdi” olarak hayatına devam ettiğini anlatır.³ Sadettin Ökten çocukluğunun geçtiği ev hayatını şöyle tasvir eder:

Biz annemin taht-ı terbiyesinde, evde büyüdük. Kışın Beyazıt'ta otururduk. Okul, ev, cami, tekke, akrabalar beşgeninde yaşadık. Çok renkli bir çocukluğumuz oldu. Yazın da peder bizi yazlığa götürürdü. Ben Boğaz'da büyüdüm, Kanlıca 'da. Zannedirim 46'dan 60'a kadar bir yalıda oturduk ki dehşet bir şey! Çok farklı bir hayat. Orada sokak yoktu zaten. Bir yalı, yol geçiyor ve ötesi deniz, arkası koru. Oradaki yaşama göre her şey serbest.⁴

Annesi Emine Mahmude Hanım'dır. Rumeli kızı ama Rumeli'de doğmamış. Ökten, özellikle annesinde Rumeli renginin sürdüğünden, kendisini Rumelili hissettiğinden ve validesinin hayatına tesir eden kelâm-ı kibar sözlerinden bahseder.1942'de İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya gelen ve çocukluğu Fatih, Beyazıt'ta geçen Ökten, anılarını paylaştığı aynı kitapta annesinin sonbaharı çok sevdiğinden bahseder. Kendisinin de sonbaharı, özellikle güneşin gurûb vaktini seyretmekten hoşlandığını, ilkbaharda erguvanları görmeyi, erguvanlara

³ Sadettin Ökten, *Hayatımdan Portreler*, ed. Betül Eren (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016), 14.

⁴ Sadettin Ökten, “İçi boş bir dindarlık yükseliyor”, TYB Kurumsal, <https://www.tyb.org.tr/ici-bos-bir-dindarlik-yukseliyor-3661h.htm>, 14 Ocak 2020.

bakmayı özel bir zevk olarak validesinden öğrendiğini söyler.⁵Annesinin Ökten'in hayatında bir ömür boyu yer ettiği şu sözlerinden de anlaşılmaktadır:

Valide çok az konuşurdu ama her cümlesi çok vurucuydu. Bunu çok da farkında olarak yaptığımı zannetmiyorum. Öyle görmüş, öyle yetişmiş. Mesela peder bazen sıkılırdı, annem de ona derdi ki; 'Hu'cuğum sıkılma, gün doğmadan neler doğar'. Valide 66 yaşında bu dünyadan ayrıldı, aradan 43 sene geçti; ama hâlâ onun sözlerini hatırlıyorum. Çünkü o sözün bir canı var. Bana daima, 'İyi insanlarla ahbab ol, kişi refikinden azar' derdi.⁶

2.1.2 Anneannesi

Ananesinin annesi ve babası Filibeli, 93 muhacirlerinden, annesinin babası yani dedesi Ahıska Süleyman Efendi, Hürriyet İtilaf Fırkasına mensup Atik Ali Paşa Camii imamı, tekke şeyhi, aynı zamanda muhtardır. Ökten'in hayatında annesi gibi ananesinin de önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Sıdika Hanım veya Âişe Hanım olarak mahallede bilinen bir kadın olan ananesi, imam hanımıdır. Ökten, dedesi vefat edince genç yaşta altı çocuğuyla dul kalan Sıdika Hanım'la ilgili ilk hatıralarını ise şöyle anlatır:

Berber Karagümrük'e gidiyoruz yiyecek alış verişi için. Beni de götürüyor, Karagümrük çarşısına gidiyoruz. Yolda tekke var, Cerrâhi tekkesi. Küçüğüm ben, daha o zaman, ilkokula bile gitmiyorum. Tekkenin hâcet penceresinde duruyoruz. 'İçeri bak oğlum 'diyor, bakıyorum. Kandil görüyorum, mum görüyorum, levha görüyorum, kabirleri görüyorum, koca koca sandukalar. 'Haydi, bakalım. Bir Elham okuyalım', okuyoruz. Daha doğrusu o okuyor, ben tekrarlıyorum. İlk kısımlar böyle. Arnavut kaldırım sokakta yürüyoruz. Bazı hanımlar karşıdan geliyor. 'Selamün aleyküm hemşire ve aleyküm selam hemşerim.' Hiç unutmuyorum. 'Kardeşin mi' diyorum. 'E Hz. Âdem'den kardeşim' diyor. Ne alakası var, pek anlamıyorum. Fakat sene 40'ların sonu. Mütevazı ve muhafazakâr semtler böyle hâlâ, herkes hemşire veya birader. Karagümrük'te belli yerden alışveriş yapılır. Bunlar bana çok ilginç gelirdi. Mâiköşe Dükkan mavi boyalı olduğu için Mâiköşe, bir başkası iki kapı ayrı sokağa açılıyor. Fırıncı Halil Usta, Aktar Halil Efendi, Karagümrük'ün belli adamları bunlar. Bunlardan bir diğeri Sobacı İdris, o da çok mühim. Çünkü kış geldi mi yaz geldi mi soba

⁵ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 122.

⁶ Sadettin Ökten ve Kemal Sayar, *Aşk ile Ânu Seyretmek - Gönül Sadası'ndan Akisler-2*, 1. bs (İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2020), 200.

*meselesi mühim. O gelir bakar, sobayı temizler, bacayı tamir eder. O vakitler çok mühim işler bunlar. Böyle bir resim.*⁷

Karagümrük'te ananesinin evine gittiğinde Ökten'e sevdiği şeyler (karton, elışı kâğıdı, boya kalemi gibi) alınır, giderken yaptığı şeyler saklanır, bir dahaki gelişinde ortaya çıkartılır. Bütün bunları kendisine verilen değer olarak gören Ökten, ahşap olan bu evde yatılı kalmayı çok sevdiğini, insana müthiş bir özgürlük verdiğini, insanın mekânla ilişkisini ilk kez orada öğrendiğini anlatır.⁸

Ökten'in çocukluk anılarında annesi gibi ananesiyle de öğretici birlikteliğin ve paylaşımların olduğu görülmektedir.

2.1.3 Ablaları

Ökten'in çocukluk ve gençlik günlerinde, hayatının pek çok aşamasında aile efradının her birinin ayrı ayrı yeri olduğu anlaşılmaktadır. Ökten'in ablaları da bu anlamda önemli bir yere sahip olmuştur. Ökten, o yıllarını kendi ifadesiyle şu şekilde anlatır:

*Efendim biz beş kişilik bir aileydik, merhum peder bey, merhume valide hanım, iki ablam ve bendeniz. Bir ağabeyimiz varmış o vefat etmiş. Büyük ablamla aramda 17 yaş, küçük ablamla 15 yaş var. İşte elhamdülillah ablamlar hayatta, kendi işlerini kendileri görürler. İlk hatıralar şöyle başlıyor; Beyazıt'ta oturuyoruz, bir apartman dairesinde. Daha sonra öğreniyorum ki merhum peder kızlarım İstanbul Kız Lisesinde okusun diye, mektebe kolay gidip gelsinler diye bu daireyi tutmuş. Daha evvel malum aile Atikali'de oturuyorlarmış. Oradan tramvaya binecekler, Çemberlitaş'a gelecekler, liseye yürüyecekler, 'kızlarıma zor olmasın' demiş peder. O vesileyle Beyazıt'a gelmişiz.*⁹

İlk ders çalışma disiplini ailesinden beş yaşlarındayken öğrenen Ökten'in babası Celal Hoca, o dönem Vefa Lisesinde öğretmendir. Ablaları talebe, üniversiteye gidiyorlar. Her akşam babası ve ablaları düzenli bir şekilde evde ders çalışıyor. Annesine mutfakta yardımcı olan Ökten, evde ders çalışma ortamında gürültü yapılmayacağını; herkesin fısıltıyla konuşacağını; ders, kitap, defter, yazı, okuma konularında ilk bilgileri babasından ve ablalarından görüp örnek alacaktır.¹⁰

⁷ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 148.

⁸ A.g.e., 148-49.

⁹ A.g.e., 99-100.

¹⁰ A.g.e., 100.

1930'lardan itibaren yazı Çubuklu' da bir şeyhülislamın eski yalısında geçiren Sadettin Ökten, yazlık maceralarında ablalarının tecrübelerinden istifade etmiş, beş altı yaşlarındayken boğazda yüzmeyi öğrenmiştir. Kiraladıkları evin sahibesi hanımefendi, ablalarına adada yüzmeyi ve balık tutmayı öğretmiş, onlar da kardeşlerine... Balık tutmayı da öğrenen Ökten için Heybeliada, çocukluk yıllarının ilk tecrübelerini oluşturmuştur.¹¹

Ökten'in büyük ablası Ayşe Hümeysra Ökten, İstanbul Tıp fakültesini okumuş doktor bir hanımefendi. Küçük yaşlarda Ökten ablasının okuduğu bölümle ilgili kitaplara, bilgilere, hastalarıyla ilgili tecrübelerine vakıf olmuştur. Tıp fakültesini bitiren başarılı bir öğrenci olan Hümeysra Ökten, Tıp Fakültesinden sonra imtihana girerek asistanlığa kabul edilmiş. Ökten, ablasının asistanlık yıllarında İstanbul'un dışında bir Türkiye olduğunu, ablasına gelen hasta mektuplarını okuyarak öğrenmeye başlamış. Hacca giden Ayşe Hümeysra ablasıyla o dönem hasreti, gurbeti tatmış; üniversitede asistanlık zamanında ilme, kitaba, hatta yabancı dile dair pek çok şeye ilgisi çocukluğunda ablasından ilk öğrendiği bilgilerle başlamıştır.¹² Hümeysra Ökten hacca giden ilk görevli ve aynı zamanda döneminin ilk başörtülü doktorudur. Asistanlık yıllarından itibaren hacca gitmeyi arzu eden Hümeysra Ökten bir hastasının: "Doktor Hanım ayağın Kâbe'ye varsın "şeklinde duasını aldığını söyler. Duaları kabul olan Ökten,1953 yılında hacda görevlendirilmesinin ardından hayatı, İstanbul – Hicaz arasında geçmiş; oturma izni aldıktan sonra Mekke, Medine'de kalmaya başlamıştır.¹³

Hayatımdan Portreler kitabında Sadettin Ökten, küçük ablasını da anlatmakta ve onu hizmet ehli bir hanım olarak adlandırmaktadır. Onun büyük ablası gibi rasyonel değil, daha çok duygusal bir mizaca sahip olduğunu söylüyor. Küçük abla Fen Fakültesi mezunu, kimya okumuş, çalışkan bir talebe. Babası Ökten'e ilkokul üçüncü sınıftayken bisiklet aldığıında, bisiklete binmeyi öğretme vazifesini de küçük ablasına vermiştir. Böylece Sadettin Ökten, bisiklet sürmeyi ablasından öğrenmiş. Küçük abla, mezuniyetten sonra bir müddet İstanbul'da görev beklemiş, o günkü tabirle yedek öğretmenlik yapmış, sonra maariften resmi görev alıp Isparta'ya tayini çıkmış ve orada evlenmiş. Bundan sonraki süreçte Ökten ilk defa ailelerine yeni katılan enişte, yeğen kavramlarıyla tanışmıştır. O küçük ablasının en bariz özelliği olarak, çok çalışkan, çok titiz ve çok dikkatli olduğunu şu ifadelerle anlatır:¹⁴

¹¹ A.g.e., 101.

¹² A.g.e., 104-9.

¹³ "Hasta duasıyla 51 yıldır hacca gidiyor", <https://www.yenisafak.com/roportaj/hasta-duasiyla-51-yildir-hacca-gidiyor-319270>, t.y., erişim 03 Ekim 2019.

¹⁴ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 111-12.

*Küçük ablam, yemek takımı, çatal, bıçak, tabak, sofraya düzeni, bunlara çok dikkat ederdi. Ben de dikkat ederim. Bakıyorum herhalde ondan geçmiş diyorum bu tercih veya titizlik. Yani estetik bir sofraya olsun. Az bir şey yiyelim, çok yemeyelim ama yediğimizi güzel yiyelim, temiz yiyelim. Çatalımız, bıçağımız, peçetemiz, vesairemiz güzel ve düzenli olsun. Bakıyorum ben de öyleyim. Ablam üzerinden gelen bir hassasiyet, bir seçim tarzı diyelim. Ben bazen evde yalnız kalırım. Bazen gece, bazen gündüz. Yemek yiyeceksem kendime bir sofraya kurarım mutlaka. Çatalımı, bıçağımı, bıçağımı vesaire hazırlarım. Ayaküstü bir şeyler atıştırmam asla.*¹⁵

Ökten, ailesindeki hanımları ve onlardan öğrendiği şeyleri ise anılarında bütün yönleriyle anlatmaya devam eder:

*Sade, mütevazı ama kendi içinde tutarlı, dikkatli, estetik bir dünyası vardı küçük ablamın. Hizmet ehli bir hanım. Büyük ablam hizmeti dışa dönük biridir. Hekim olmak çok zor bir şey, onu da söyleyeyim size. Küçük ablam anneme ve diğer aile bireylerine çok hizmet etmiştir, ikram ve yemek hususunda. Çünkü bizim pederin her zaman misafirleri olur. Mutlaka yemek yenir, yemeksiz misafir olmaz. Çorba olacak, bir et yemeği olacak, pilav olacak vs. O zamanki hanımlar çok başka hanımlardı. Kanaatkâr, hizmet ehli ve teselli edici. Bizim hanımlar onların yetiştirdikleri, onların devamı. Şimdi yeni yetişenler başka bir şey.*¹⁶

2.1.4 Babası Celâlettin Ökten

Sadettin Ökten, sebeb-i veladeti pederi Celâl Hoca'yı - Mahmûd Celâleddîn Ökten - kendi ifadeleriyle şu şekilde anlatır: “Lise çağlarında Vefa Lisesinde okurken karneyi veli imzalıyor. Karnede Celâlettin yazılmış. Karneyi babama götürdüğümde ‘Ben dinsiz Celâl miyim? Benim adım Celâlettin değil, tin değil, din. Ben incirin celâli değilim, dinin celâliyim ben’ diyerek karneyi imzaladı”.¹⁷

Babası tarafından Gürcüzadeler olarak bilinen ve asıl adı Mahmut Celalettin Ökten olan Celal Hoca dini ilimler alanında köklü bir aileye mensuptur. Küçük yaşta hafızlığını yapmış, Rüştüneyi (ortaokul) bitirdikten sonra Trabzon İdadisine (lise) başlamıştır. Bu arada bir taraftan da medrese eğitimine devam etmiştir. İdadiden mezun olan Celal Hoca İstanbul’a gelir ve Dâru muallimin-i Âliye’ye girer. İstanbul’da eğitimine devam ettiği sırada İzmirli

¹⁵ A.g.e., 117.

¹⁶ A.g.e., 118.

¹⁷ A.g.e., 14.

İsmail Hakkı, Babanzâde Ahmet Naim, Mehmet Akif Bey ve Mehmet Akif Beyler ile tanışmış; Arapça, kelim, usûl-i fıkıh gibi alanlarda özel ders almıştır.

29 Ocak 1912’de İstanbul Sultanisi Arapça muallimliğine tayin edilen Celalettin Ökten, kısa sürede kullandığı başarılı eğitim metotlarıyla Celal Hoca olarak ün kazanmıştır. Mütareke yıllarında kayınpederinin yerine imamlık görevinde bulunmuş. 1925’te İstanbul İmam Hatip Mektebi Arapça muallimliği, ardından İstanbul Sultanisinde öğretmenliğine devam etmiştir. Harf inkılabından sonra Arapça dersinin kaldırılmasıyla çeşitli okullara türkçe, edebiyat, felsefe ve mantık dersleri okutmuştur. 1947’de Vefa Lisesinde çalışırken emekliye ayrılır.¹⁸

Hayatını ilme, okula ve öğrenciye adayan Celal Hoca’nın nasıl bir eğitimci olduğunu Ökten şu ifadelerle anlatır: “Peder ciddi bir muallimdi ve bunun çok üzerinde dururdu ve derdi ki; ‘Talebeye karşı ciddiyet ve vakar dışında ama hilmiyet içinde olacak’”.

Celal Hoca’nın hayatında, aldığı kararlarda, hatta imam hatip okullarının kurulması için yaptığı mücadelelerde şeyhi İbrahim Fahreddin Erenden’in de önemli etkisini unutmamak gerekir. Bir gün şeyhi İbrahim Fahreddin Erenden Celal Hoca’ya: “İtalyan mektebi, Fransız mektebi var. Adamlar böyle mekteplerle Hıristiyanlığı öğretiyor. Siz neden Arapça tadrısat adı altında bu gibi bir din-diyânet öğreten okul açmıyorsunuz? Böyle bir teşebbüste bulunsanız, böyle bir okul açsanız ya!” der. Mürşidinin tavsiyelerini emir telakki eden Celal Hoca, bu okulların kurulması noktasında o günden sonra büyük bir çaba sarf etmiştir.¹⁹

Celal Hoca 1949 yılında İstanbul’da açılan imam hatip kursuna müdür ve öğretmen olarak tayin edildi. 1951 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu’nun ilk müdürü olarak görev yapmıştır. Türkiye’de imam hatip okullarının açılması konusunda öncü olmuş olan Celalettin Ökten, bu okullarda ilk program yapan kişi olarak da önemli bir yere sahiptir.²⁰

Batı kültürünü yakından incelemiş olan Celâl Hoca, hem İslam ilimlerine vakıf hem de iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca dillerini bilen çok yönlü bir ilim insanıdır. Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk yıllarından itibaren gayreti gözler önünde olan Celal Hoca genel felsefe, kelim, İslam felsefesi alanlarında kendisini yetiştirmiş; Arapça ve Fransızcadan tercümele-

¹⁸ Emin Işık, “CELÂL HOCA”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 241-42.

¹⁹ Ahmed Öztürk, “İmam hatiplerde neden anlatılmaz bu hikâye?”, dünyabizim, <https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/imam-hatiplerde-neden-anlatilmaz-bu-hikye-h10323.html>, 20 Ocak 2020.

²⁰ Işık, “CELÂL HOCA”.

yapmış, Beyazıt'taki evinin yakınında altı ay süreyle her cumartesi günleri öğrencilerine “İhyâ-ü ulûmî'd-dîn” dersleri okutmuştur.²¹

Celal Hoca'nın karakterindeki aşırı titizlik ve müşkülpesentlik sebebiyle yayınlanmış eseri yoktur. Doğu ve Batı kaynaklarından tercüme ettiği 100'e yakın, sarf ve nahiv, edebiyat, felsefe, kelam vb. kitap ve makaleleri bulunan Hoca, 1000 cildin üzerinde eserden oluşan kitaplığını ise Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. “Celal Hoca: Hayatı ve Şahsiyeti” adlı Celalettin Ökten'in tercüme eserlerinden bazı örneklere yer verilen kitabı, onun vefatından sonra dost ve talebeleri tarafından hazırlanarak neşredilmiştir.²²

2.2 Öğrenciliği ve Eğitim Hayatı

Sadettin Ökten ilk ve orta tahsilini bitirdikten sonra lise hayatı Vefa Lisesinde geçmiştir. Vefa Lisesinden 1959, İTÜ İnşaat Fakültesi'nden 1964 yılında mezun olmuştur. İlkokul yıllarını Ökten şu şekilde anlatmaktadır:

Ben ilk mektebe gidiyordum, Koca Ragıp Paşa İlkokulu. Koska'da Beyazıt'tan Aksaray'a doğru iniyorsunuz, okul orada. Orada İngilizce kursu ve bir de mandolin kursu açılacak diye ilan ettiler. Ben de evde söyleyince ablam dedi ki; 'Bunu yollayalım. Bizim evde karar pederden çıkar. Babam; 'Tamam kızım, sen öyle söylüyorsan öyle olsun' dedi. Çünkü ilkokulda benim velim büyük ablamdı, babam değildi. Ortada ve lisede velim babam oldu. O zaman 'tamam' dedi ve ben İngilizce ile ilkokul üçüncü sınıfta filan tanıştım. Bir de mandolin aldılar bana. İlk defa orada bir mandolin hocamız oldu, dımbır dımbır bir şeyler çalıyorduk, müzik ile ilgimiz oluyordu. Yani o da bir ön açma, yol göstermedir benim için. Oradaki müzik eğitiminin, bizim Klasik Türk Musikisi ile bir alakası yok ama müzik müziktir, diyebiliriz.²³

İlkokul yıllarında parlak bir talebe olan Ökten, ortaokulda Türkçe dersinden ilk defa zayıf aldığı anda büyük bir mahcubiyet duymuş. O zamanlar okuduğu okul olan Vefa Lisesi'nin orta ve lise eğitimindeki farklılıktan kaynaklı bu durum fazla uzun sürmemiş, bu okulu da başarıyla bitirtmiştir.²⁴

Vefa Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'ne giren Sadettin Ökten üniversiteden 1964 yılında mezun olur. Aynı yıl Mimarlık Fakültesi'nde “Yapı Statiği ve Betonarme” kürsüsünde akademik hayatına başlar. Burada Batı rasyonalitesiyle ve Alman ekolüyle tanışır. Ökten üniversite yıllarında sanatsal faaliyetlere

²¹ A.g.e.

²² A.g.e.

²³ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 106.

²⁴ A.g.e., 122.

de ilgi duyar, İstanbul Üniversite Talebe Birliği Korosu'na korist olarak katılır. Daha sonraki yıllarda İstanbul Belediyesi Konservatuarı'na devam eder.

1971 ve 1973 yılları arasında iki yıl süre ile ABD'de Lehigh (Lihay) Üniversitesi'nde misafir doktora öğrencisi olarak bulunur. Bu dönemde, çok katlı çelik yapılar konusunda doktora tezinin ön ve temel çalışmalarını gerçekleştirir.

1974 Mart-1975 Haziran tarihleri arasında Genelkurmay Bilgi İşlem Dairesi'nde askerlik görevini tamamlayan Ökten, 1977'de İstanbul Teknik Üniversitesi'nde doktor unvanını alır.

1979-1980 yıllarında gittiği Belçika'da, Liege (Leji) Üniversitesi'nde doçentlik tezini hazırlar. Çelik endüstri yapıları konusunda hazırladığı tezi ile 1982 yılında doçentliğe yükselir. 1985 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden ayrılarak Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde Yapı Mühendisliği Bilim Dalı'na geçen Sadettin Ökten, 1989 yılında bulunduğu bilim dalında profesör olur, 2004 yılında ise kendi isteğiyle emekliye ayrılır.

Ökten, Mimar Sinan Üniversitesi'ndeki yıllarında yapı mühendisliği ile ilgili çalışmaları dışında bilim tarihi, teknoloji tarihi ve yapı teknolojileriyle de ilgilenmiş ve mühendisliğin sosyal etkileri üzerinde incelemeler yapmıştır. Bu çalışmalardan çıkan sonuçları lisansüstü öğrencilerine derslerde paylaşmıştır.²⁵

Son yıllarda medeniyet alanında yaptığı okuma ve çalışmalara ağırlık vermekte, bu alandaki düşüncelerini gerek kitaplarında, gerekse konferans, söyleşi, yazılı ve görsel medyada zaman zaman paylaşmaktadır.

2.3 Yurtdışı Hayatı

Sadettin Ökten İstanbul Teknik Üniversitesi'nde eğitim hayatından sonra bir dönem yurt dışında da eğitimine devam eder. Ökten, o günlerini şu şekilde anlatır:

Amerika'dayım, doktora tezi için laboratuvarında çalışıyoruz, ayrı bir âlem orası. Cevdet dayı (Ökten'in dayısı) bana bir hediye yollamış. Bir Amerikan kasabası, büyük bir çelik fabrikası var. Bu çelik fabrikasını destekleyen bir üniversite var, çelik yapılar üzerine eğitim veren dünyaca tanınan bir üniversite. Bir laboratuvar, bir İngiliz hoca, bir Çinli hoca, çalışıyoruz orada. Cevdet dayımdan gele gele ne geldi? Bir tane makara bant. Çalışıyoruz, dinliyoruz, bir gazel. Urfalı Sabit'ten bir gazel. Böyle bir gazel size hediye geliyor.

²⁵ Sadettin Ökten, *Gelenek Sanat ve Medeniyet*, 3. bs (İstanbul: Sufi Kitap, 2017), 5.

Üniversite mekaniğın tam içerisindeyiz; yani tatbiki veya teorik bir şey yapacaksınız. İTÜ'den gitmişsiniz, intibak meseleniz var.1970'lerin hemen başı. Memleket ile Amerika arasında müthiş fark var. Üniversite çok hareketli ve dünyanın her tarafıyla irtibatlı. Oradaki şeyleri ülkenizde hiç görmemişsiniz, yeni şeyler. Pat diye bir şey düşüyor hayatınıza; makara bant! İçine Hüseyini bir gazel kaydedilmiş; zemini, meyani, karârı hepsi yerli yerinde, tam bir klasik. Beni alıyor ve mekaniğın dünyasından koparıp bize ait âleme uçuruyor. Çevremdeki her şey, herkes Amerikan ama ben artık orada değilim.²⁶

Sadettin Ökten'in Batı'da kaldığı dönemde de kendi değerlerine, kültürüne bağlayıcı unsurların hep var olduğunu ve bu anlamda onun kendi kültür ve medeniyet atmosferinden kopmadığını, fiziki olarak orada olsa da ruhen bu topraklarla irtibatlı olduğunu görüyoruz. Batı medeniyetini her yönüyle yakından tanıma, kendi medeniyetimizle mukayese etme açısından Ökten'in yurtdışı eğitim hayatı ve orada edindiği tecrübeler bu alanda düşüncelerinin yerine oturması açısından bir kapı açmıştır diyebiliriz.

2.4 Fikir Dünyasına Etki Eden İsimler

2.4.1 Celâleddin Ökten Hoca

Sadettin Ökten'i yetiştiren babası Celâl Hoca'nın kendine has özelliklerini incelediğimizde müstesna bir şahsiyet olduğu hem ailesi hem çevresi tarafından bilinmektedir. Ciddi bir insan olan Celâl Hoca lâtife yapmayı da seven, çocuklarına oyun şeklinde beyitler okuyan ve ezberleten, düzgün bir Osmanlı Türkçesi konuşan, ciddi yapılacak her işte gayr-ı ciddiyete prim vermeyen çalışkan bir şahsiyettir. Bunun yanında Rifâî Hazretleri ve dergâhı ile çok eskilere dayanan bir yakınlığı olan Celâleddin Ökten'in hayatında rüyalar, tasavvuf, tekke terbiyesi önemli yere sahiptir. "Sağlam rüya, mübtedî rüya" kavramlarını çocukluğundan beri babasından duyan Sadettin Ökten'in manevi dünyası bu dönemde inşa edilmeye başlamıştır.

Celal Hoca'nın ilmi ve bilimi hayatında nasıl dengede tuttuğu Sadettin Ökten'in anlatımıyla daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Arkadaş, oo rüya mı, o mühim, dinleyelim, bakalım neymiş, ne çıkar, ne çıkmaz! Pederde bu anlayış hâkimdi. Yani bir tarafta bir mantık adamı var, felsefe adamı var. İcabı halinde Fransızca ders hazırlar, Hachette'ten kitap ısmarlar. Lisede verdiği felsefe dersini Fransızca kitaptan okuyup anlatır. Türkçe tercümesinden naklen değil, özellikle ana kaynağın kendisinden ama bir taraftan da rüyalar. İşte böyle bir adam.

²⁶ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 86-87.

Darüşşafaka yıllarında felsefe de okutuyor. Çok iyi bir şöhret yapmış, bu şöhreti Loca'dan doyunmuş ve pedere bir teklif gelmiş; 'Felsefe hocanızın çok iyi olduğunu duyduk, görüşelim, buyursun, ona bizim locaya kaydedelim.' 'Müsaade edin, ben gelmeyeyim, özür beyan ederim' demiş. Bize bu hadiseyi nakleder ve derdi ki; 'Tabii bu yaştan sonra cehenneme seccadeyi seremem.'²⁷

Celâleddin Ökten'in ömrü eğitimle, hocalıkla geçmiş; öğretmenliği Peygamber mesleği olarak görmüştür. Oğlu Ökten'in ifadesiyle: "Hiç bitmiyordu hocalık hadisesi. Evde, yolda, yürürken, kahvede hep devam ederdi. Hep okur ve anlatırdı. Tartıştırdı. Ömrü öyle geçti. Vefat ederken de rahlesi başında vefat etti".²⁸ Çocuklarının eğitimiyle yakından ilgilenen Celal Hoca kızlarının tıp okumasını, oğlu Sadeettin'in ise mühendislik okumasını istemiştir. Sadettin Ökten, akşam yemek sofralarında bir meseleyi olumlu, olumsuz yönleriyle çocuklarına anlatan, duygu ve düşüncelerini ev ahalisiyle paylaşan Celal Hoca'dan terbiye usulünü nasıl aldığını ise şöyle anlatır:²⁹

Bizim terbiye usulüne gelecek olursak, kıssalarla terbiye olduk diyebilirim. Merhum peder biz çocukken akşam yemeklerinden sonra siyer-i Nebi'den kıssalar ve ahabın hallerini anlatırdı... Bir de çocuk olurdu o kıssalarda. Çocukken ben kendimi o kıssalarla özdeşleştirirdim. Kıssalar bizi terbiye ediyor; değeri doğruluğu anlatıyordu bize. Güzel sözleri duydukça kulak terbiye oluyordu. Bize 'kulağınızı kirletmeyin, gözünüzü kirletmeyin' derlerdi.³⁰

Ökten kendisiyle ilgili yapılan bir röportajda babasının kendisi için birinci okul olduğunu anlatır. Türkiyeli Müslümanların dünyaya açıldıkları, birçok etkiyle karşılaştıkları ve kendi çizgilerine çekildiği bir dönemde Celal Hoca'nın: "Acaba kendi özgürlüğünü koruyan, eskinin devamı olan ancak tekrarı olmayan bir entelijansiya kurulabilir mi?" sorusuna cevap aramaya çalıştığını söyler. Celal Hoca'yı en iyi anlayan ve adeta dertleştiği hem öğrencisi hem de dostu olan Nurettin Topçu, Öktenlerin aile hayatlarında önemli bir isimdir.³¹

Sadettin Ökten'e göre babası Celal Hoca tam bir Osmanlı münevveridir. O, yaşadığı dönem itibarıyla İslam medeniyetinin Osmanlı yorumunu temsil etmiş bir şehirlidir. Çocukluğu Trabzon'da geçmiş olmasına rağmen İstanbul'a hicret ettikten sonra burayı medeniyetin

²⁷ A.g.e., 24-25.

²⁸ "Duası kabul olunca imam hatipleri kurmuş", <https://www.yenisafak.com/gundem/duasi-kabul-olunca-imam-hatipleri-kurmus-2589692> [24.06.2020], t.y.

²⁹ A.g.e.

³⁰ Ökten ve Sayar, *Aşk ile Ânı Seyretmek - Gönül Sadası'ndan Akisler-2*, 110.

³¹ Ökten, "İçti boş bir dindarlık yükseliyor".

temsili şehri olarak görmüş, İstanbullu olmayı lisan ve telaffuz ayrıca muaşeret olarak çok önemsemiştir.³²

Sadettin Ökten baba oğul arasındaki ilişkilerinin günümüzdeki gibi olmadığını, eski (kadim) bir usul ilişki olduğunu söyler. Ökten, beş-altı yaşlarındayken Vefa Lisesinde muallim olan babasının eğitimciliğini ise şöyle anlatır:

Akşamüstleri ders tetebbu ederken görüyordum kendisini. Bizim ev akşam babam ve ablalarım mektepten geldikten sonra bir kütüphane havasında olurdu. Annem akşam yemeği için hazırlığını yapar, ben hiç ses çıkarmadan onları seyredirim. Sonradan öğrendim okulda vereceği dersi hazırlıyor ertesi gün için. Dâruşşafaka 'da felsefe veriyormuş o sırada. Felsefe dersinin hazırlığını yazıyormuş.³³

Sanki eğitim metodu şöyle; Birtakım taşları koyuyor, işaret taşlarını, zihnimize ve gönünüze ve geri kalan alanı size bırakıyor. Benim rahatlığım da oradan geliyor olabilir. Sonra siz el yordamıyla buluyorsunuz o alanda yolunuzu. Ama öyle güzel koymuş ki o taşları. Taşların dışına çıkamıyorsunuz, çıkamıyorsunuz.³⁴

Celal Hoca'nın çok yönlü ilim aşkı, hem kendi değerlerini, birikimini, hem de kendisi dışındaki yenilikleri takip etmedeki bitmek tükenmek bilmeyen gayreti onun dünyadaki gelişmeleri mukayese ederek etraflıca tanınmasına olanak sağlamış. Bu birikim onun eğitim metoduna da yansımıştır.³⁵

Celal Hoca'nın çocuklarına direk olarak dini bilgileri vermediği; anlatarak, yaşayarak örnek olduğu göze çarpmaktadır. "Dini nasıl öğrendiniz?" sorusuna Sadettin Ökten'in verdiği cevap; "Biz dini yaşayarak öğrendik. Bize dini bilgi telkin edilmedi. Çünkü etrafımızda bütün insanlarda hayatın akışı dini esaslar üzerineydi. Çok abartılı da değildi, çok gevşek de değildi. Böyle akıyordu hayat, yumuşak, tabii ve munis"³⁶ şeklinde olmuştur.

2.4.2 Akrabaları

Ökten'in hayatında akrabalarının özellikle dayılarının, teyzelerinin, anane ve dedesinin önemli yeri olduğu görülmektedir. Her birinin farklı özellikleri, Ökten'in yetişmesine katkıda bulunmuştur diyebiliriz. Ökten, Fatih caminde müezzinlik, Hırka-i Şerif'te imamlık yapmış ve genç yaşta hafız olmuş büyük dayısı Ahmet Cevdet Soydanses vesilesiyle hayatında

³² Hüseyin Yorulmaz, *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca*, 9. bs (İstanbul: HAT Yayınevi, 2013), 21-22.

³³ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 15.

³⁴ A.g.e., 36.

³⁵ Hüseyin Yorulmaz, *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca*, 22.

³⁶ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 16.

önemli yer teşkil edecek olan iki önemli şahsiyeti- Özbek Şeyhi Necmettin Efendi ve Üsküdarlı Hâfız Ali Efendi'yi- tanımış, meclislerinde bulunmuştur.³⁷

Ökten çocukluk yıllarından bahsederken 10 yaşına kadar miladi doğum günlerinde babasının ev mevlitleri düzenlediğini; bu programlara Cevdet dayısının mutlaka davet edildiğini, dayısının çok güzel Kur-an ve mevlit okuduğunu anlatır: “Öylesine anlaşılır fasih ve musiki ile örülü bir mevlit okuyuş. Musiki metne sadık ve hürmetkâr. Eski tavır bu. Anlatılan hadiseye şahit olur gibisiniz. Size bir resim çiziyor adam, bir hayat resmi çiziyor bu imajlarla”.³⁸

Ökten hatıralarında bir başka dayısı olan Necati dayısından bahsederken, kendisinin fiziksel olarak ona benzediğini, huy olarak disiplin kabul etmeyen bir mizacı olduğunu hatta bu konuda babasının ona benzemesinden çok endişe ettiğini anlatır. Necati ve Cevdet dayılarının tekkeye olan ilgilerini ve Necati dayısının gördüğü bir rüya sonrası Fahrettin Efendi Hazretlerine nasıl intisap ettiğinden bahsederken ve çocukluğunda geçirdiği anıları anlatırken Ökten'in yaşadığı eski İstanbul hayatı, zevkleri ve kültürü, o dönemin resmi de ortaya çıkmaktadır.³⁹

Üç numaralı dayısı olarak bahsettiği Osman Naci Bey ise ailenin en beceriklisi, evdeki tamir işlerini yapan, şaka ve taklit yapma kabiliyetine sahip, güzel resimler çizen bir profildir. Ökten, “Hayatımdan Portreler” kitabında Osman dayısıyla olan çocukluk anılarında hayatın doğal akışı içerisinde yaşadığı pek çok şeyi; bahçede bir kümes yapmaktan kurban bayramlarında yapılması gereken ritüellere, bayramlaşmaya kadar dayısıyla birlikte hayatında öğrendiği yeni şeyleri anlatır. Ökten, babası ve annesi vefat ettikten sonra da her zaman Osman dayısının kendisine destek olduğunu, aileyi koruyup gözettiğini, bir nevi onların boşluğunu kapatmaya çalıştığını dile getirir:⁴⁰

1973 senesi. Ben yurt dışındaydım, valide vefat etti ben yokken. O da acı bir yük oldu. Çok ciddi manada zor zamanlardı. 1973 sonrası döndük geldik. Doktora imtihanına gireceğiz. Bir sabah dayım mutadı olmayan bir şekilde geldi bizim eve; ‘Ya çocuklar nasılsınız?’ ‘Gayet iyiyiz, bir şey yok elhamdülillah.’ ‘Niye geldim, biliyor musunuz?’ ‘Yok.’ ‘Annenizi

³⁷ A.g.e., 53-62.

³⁸ A.g.e., 63.

³⁹ A.g.e., 65-74.

⁴⁰ A.g.e., 78-83.

gördüm, çocuklara git bak' dedi. Çok duygulanmışım.⁴¹ Ökten, Osman dayısının kendisine anlattığı bir anekdotta ise şunlardan bahseder:

Baban bana şöyle derdi: 'Osman, sana ancak senden fayda var, tedbiri elden bırakma, ancak ondan sonra takdire ondan sonra teslim ol. Sana ancak senden fayda var.' Benim yeni yeni anladığım kadarıyla dayım, fakir için Celal Hoca şârihi gibiydi. Babam vefat ettiği zaman ben on dokuz yaşındaydım. O yaşlarda ne kadarını anlarsınız hayattan, hadisattan, eskilerin tecrübelerinden, nasihatlerinden! İşte o kadar! Ama Hazret göçtüğü zaman kırk bir yaşındaydım. Sanki Celâl Hoca aradaki boşluğu onun dilinden doldurdu; on dokuz – kırk bir yaş arasını. Osman dayımın sesi kulaklarımda, eniştem derdi ki, 'Oıkk Osman sana senden fayda var. Sen veren el ol, alan el almam deme. Ama veren el olma gayreti içinde ol, verirlerse de al! Ama senden talep gelmesi iyi olmaz.'⁴²

Ökten'in yaş itibariyle en küçük dayısı olan Hüseyin Rebiî Bey ise savcıdır. Çok güzel resimler yapan Hüseyin dayısı kendisine iyi bakan, dikkatli, temiz ve tertipli bir Osmanlı Beyefendisidir. Bir işin en iyisini ve mükemmelini yapmayı yeğenine tavsiye eden Hüseyin Rebbî Bey, bir gün Ökten'e şöyle der:

*Yaptığın işin en iyisini yapacaksın. Elinden gelenin en mükemmelini. Ben böyle hep onu misal almışım. Kendisine çok iyi bakar, dikkatli, temiz, tertipli ve ölçülü. Bana o noktada çok şey vermiştir. Bir gün demişti ki bana; 'Oğlum, aslan yatağından belli olur'. Güzel giyinir, kalemi, defteri, çantası, kitabı, her şeyi yerli yerindedir. Bu söz dahi çok manidar oldu bizim için, hayatımıza rehber oldu.'*⁴³

Ökten'in dayılarının yanında teyzeleri, yengeleri, enişmeleri gibi akrabalarının her birinin farklı özellikleriyle kendisini etkilediği, fikir dünyasına katkı yaptığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

2.4.3 Eğitim Hayatındaki Hocaları

Lise hocalarından Ziver Tezeren (edebiyat hocası), Ali Nusret Bey (Ziya Gökalp'in damadı), Azade Hoca (fizik hocası), Şâdiye Hanım (coğrafya hocası); babası Celal Hoca'nın muhitinden tanıdığı isimler olarak Nurettin Topçu, Mahir İz, Cerrahi Postnişinlerinden İbrahim Fahreddin Erenler, Hafız Ali Efendi, Ali Üsküdarlı, Şevki Efendi, Özbek Şeyhi Necmettin Efendi, Şükrü Kocabaş, Mehmet Zahit Kotku başta olmak üzere Nurettin

⁴¹ A.g.e., 84.

⁴² A.g.e., 86.

⁴³ A.g.e., 95.

Tekesindeki diğer hocalar, Ökten'in küçüklüğünden itibaren kendisine yön veren, fikir ve düşünce dünyasına katkı yapan önemli şahsiyetler arasında olmuştur.⁴⁴

Sadettin Ökten, Fahrettin Efendi ve Nurettin Tekkesi için: “Benim doğduğumdan, kendimi bildiğimden beri var olan fenomen hayatımda” der.⁴⁵ Babası Celal Hoca'nın çevresindeki arkadaşları, bulunduğu meclisler ve burada konuştuğu, tanıştığı birlikte olduğu hocalar, Ökten'in hayatında önemli etki bırakmış; bu hatıralar ve hayaller kendi ifadesiyle sonraki hayatında başka bir renge bürünmüştür.⁴⁶

2.4.4 Mümtaz Turhan

Sadettin Ökten, Atatürk Kültür Merkezinde yapılan “Kültür Söyleşileri” programında⁴⁷ kültür ve medeniyet konusunda hâlâ net bir tanımın bulunamadığını ve bu anlamda kendisinin Mümtaz Turhan ekolünden etkilendiğini söyler.⁴⁸

Mümtaz Turhan, 18. yüzyıldan itibaren Türkiye'nin toplumsal yapısının Batı medeniyetine yöneldiği bir zamanda Türkiye'deki kültür değişmelerini sosyal psikoloji yönüyle inceleyen ilk bilim adamı olma özelliğine sahiptir. Turhan, Türkiye'nin Batılaşma sürecinde modernleşme ve kalkınma konularında ciddi anlamda düşünmüş, fikir ve öneriler sunmuş, Türkiye'nin bilime dayalı bir sosyal yapıya kavuşması gereğine inanmıştır. Turhan'ın bilime dayanarak Türk toplumunun kurumlarının değişen ihtiyaçlara göre yeniden yenileştirilmesi fikri, aydın ve halk bütünlüğü sağlanarak milli kültürün oluşturulması hususunda Ziya Gökalp çizgisinin devamı sayılır.

Turhan'a göre Türkiye'de milliyetçilik ile bilimsel düşünce birbiriyle çelişen bir durum değildir. Vatana bağlılık anlamında milliyetçiliğin hedefi Türk milletinin en ileri medeniyete sahip olmasıdır. Başka toplumlardan alınan kültür ögesinin aynı işlevi görmeyeceğini düşünür. Modernleşmede bilimin yanında hukuk ve demokratik özgürlüğü de önemli gören Turhan, bilimsel araştırmacıların ve meslek adamlarının yetişmesinin eğitimle mümkün olduğuna ve bu alanda başta üniversitelerden başlanarak köklü bir değişimin yapılması gerektiğini savunmuştur. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da başlayan bilim zihniyetini

⁴⁴ “Zeynep Türkoğlu ile 24 Portre, Konuk: Sadettin Ökten”, https://www.youtube.com/watch?v=mzf8y_4mfwc [03.03.2019]., t.y.

⁴⁵ Ökten, *Hayatımdan Portreler*, 21.

⁴⁶ A.g.e., 21-25.

⁴⁸ “İnsana İradesi Dışında Yapılan Her şey Zulümdür”, <http://www.akmb.gov.tr/Bilgi.aspx?ID=240>, 03 Nisan 2020.

kavrayamadığını, zamanında gelişmeleri takip edemediğinden etki ve gücünün son dönemlerde azaldığı görüşündedir.⁴⁹

Mümtaz Turhan'ın İngiltere'de doktora tezi olarak hazırladığı ve Türkiye'ye döndükten sonra daha kapsamlı bir şekilde inceleyip yayınladığı "Kültür Değişmeleri" kitabı, Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında yetersizlik duymasına rağmen Avrupa'da gelişen bilimsel gelişmelerden, iki yüz yıl farkına bile varamadığını anlatan bir eserdir.⁵⁰ Yılmaz Özakpınar'ın ifadesiyle;

Mümtaz Turhan'ın Kültür Değişmeleri eserinden sonra yayınlanan kitapları, o bilimsel temel üzerindeki uygulama projeleri niteliğindedir. "Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri", "Garplılaşmanın Neresindeyiz", "Atatürk İlkeleri ve Kalkınma", "Toprak Reformu ve Köy Kalkınması", "Üniversite Problemi" kitapları Türk toplumunun sağlıklı değişiminin fırtınalı havasından kurtaracak ve düzenli gelişimin emin iklimine kavuşturacak tedbirler ve projeler önermektedir.⁵¹

2.4.5 Yılmaz Özakpınar

Sadettin Ökten: "Medeniyete herkes bir anlam veriyor. Çok karmaşık bir yapı. Lojik/mantıkî manada bu kelimenin karşılığını netleştiren kişinin *Yılmaz Özakpınar*" olduğunu söyler. Yılmaz Özakpınar'ın medeniyet teorisini onun "Kültür ve Medeniyet" risalesini okuyarak inceleyen Ökten, bu kavramların daha net zihnine yerleştiğini ve kendisine ilham kaynağı olduğunu belirtir.⁵²

1934 yılında Sinop'un Boyabat ilçesinde doğan Özakpınar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden 1957 yılında, Cambridge Üniversitesi Biyoloji Fakültesi Psikoloji Bölümü'nden 1960 yılında mezun olduktan sonra 1964'te doktora çalışmasını yapmış ve 1978'de profesör olmuştur. 1972-1974'te Köln Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Enstitüsü'nde, 1978'de Bern Üniversitesi Pedagojik Psikolojik Bölümü'nde burslarla eğitimine devam eden Özakpınar, 1980-1981'de Oregon Üniversitesi Kognitif Psikoloji Laboratuvarı'nda araştırmalar yapmış; ülkemizde ise Selçuk Üniversitesi, İstanbul

⁴⁹ Yılmaz Özakpınar, "TURHAN, Mümtaz", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012).

⁵⁰ Yılmaz Özakpınar, *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*, 5. bs (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2015), 51.

⁵¹ A.g.e., 13.

⁵² "İki medeniyet tasavvuru: Modernite ve İslam", <https://www.dunyabizim.com/etkinlik/iki-medeniyet-tasavvuru-modernite-ve-islam-h16949.html>, 03 Haziran 2019.

Üniversitesi, Fatih Üniversitesi ve son olarak da Arel Üniversitesi'nde meslek alanında çalışmalarına devam etmiştir.⁵³

Özakupınar'ın, psikoloji ve sosyoloji alanında yazdığı pek çok eseri yanında, “Bir Medeniyet Teorisi: Kültür ve Medeniyete Yeni Bir Bakış”, “Mümtaz Turhan”, “İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü” gibi medeniyet ve kültür alanındaki eserleriyle de bilinmektedir.⁵⁴

2.4.6 Fethi Gemuhluoğlu

Sadettin Ökten gençlik yıllarından itibaren Fethi Gemuhluoğlu ile tanışma imkânına sahip olmuş, hayatında aldığı önemli kararlarda fikirlerinden istifade etmiştir. Fethi Gemuhluoğlu'nun kendisini nasıl ‘yakaladığını’ şu şekilde anlatır:

Bu bir elma ikramıyla oldu. Bir elma ikram etmekle insan yakalanır mı demeyin, hem nasıl olur. O zamanlar Taksim Meydanı'nda bir manav vardı, oradan alıp ikram etmişti. Zaten o bir vesiledir; esas muhabbetle yakalıyor sizi. Nurettin Topçu gibi bir büyük adamı da Aziz Efendi'nin bir çift galoşu yakalamıştır. Her muhabbet buluşması bir tortu bırakırdı içimizde.⁵⁵

Ökten, ‘Hazret’ olarak anlattığı Fethi Gemuhluoğlu'nu, diğer hizmet ehlerinden ayıran en önemli vasıflarını şu şekilde izah etmektedir:

O, dikkat sahibiydi. İnce feraset ve basiretiyle yol göstericiydi. Ayrıca hikmet sahibiydi. Bunları yaparken de muhabbet örtüsüyle her şeyi sarıp sarmalardı. O muhabbetle sizi de kendi kucağına atıyordu. Fethi abi Şabani dervişi idi. Oradan gelen muhabbetiyle hepimizi hayatın içine sarmıştı. O muhabbeti size yetiyordu.⁵⁶

Ökten, Fethi Gemuhluoğlu'nun çok mütevazı olduğunu ama her zaman bu özelliğini ifşa etmediğini söyler. Kendisine karşı değil fakat yerine göre fevkalade celalli olduğunu da ilave eder:

Bizim sahip olduğumuz medeniyet yorumu üzerinde çok duruyorum, son 20 senedir. Bu açıdan bu adam medeniyetle ilgili kafayı bozdu diyenler olabilir, olsun. Modernitenin Amerikan versiyonunu kabul edemiyorum. Bu bana çok ağır geliyor. O zaman ben kimim,

⁵³ Yılmaz Özakupınar, *Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler*, 3. bs (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2014), 5.

⁵⁴ A.g.e.

⁵⁵ Sadullah Yıldız, “İnsandan başlamayan hiçbir şey kalıcı olamaz”, dünyabizim, <https://www.dunyabizim.com/etkinlik/insandan-baslamayan-hicbir-sey-kalici-olamaz-h22251.html>, 25 Şubat 2020.

⁵⁶ Sadettin Ökten, “20.Yüzyıldan Bir Alperen Geçti Dünyamızdan: Fethi Gemuhluoğlu”, Karabük Üniversitesi 3 Nisan TV, <https://www.youtube.com/watch?v=J80-LLxtJCK>, 03 Eylül 2019.

neyim diye baktığımda ilk babam Celâl Hoca ve sonrasında Fethi abi karşıma çıkıyor. Alperen Anadolu topraklarında hayatını İslam medeniyetini kurmaya adanmış adamdır. Anadolu toprağında İslam medeniyetini filizlendiren kişidir. Balkanlar'dan Bosna'ya, Avrupa'ya yayılan Osmanlı medeniyet tasavvufudur. Fethi Gemuhluoğlu. medeniyet tasavvurunun 20.yy da yine bu topraklarda yeniden dirilişinin bir temsilcisidir. Fethi abi bir medeniyet savaşçısı, medeniyet kimliğinin mensubuydu. Onu o günün şartlarında ve işleyişinde ifade ediyordu. Bendeniz mukayese imkânına sahiptim. O dönemde üniversitede asistandım. Üniversitede 'ben' vardı. Fethi abinin huzurunda ise 'ben' yok, 'Hu' vardı.⁵⁷

Nurettin Topçu ve Fethi Gemuhluoğlu'nun, hayatında kendisine vizyon veren iki isim olduğunu söyleyen Ökten için Gemuhluoğlu, eğitim için yurt dışına gitmeye karar vermede de kendisini cesaretlendiren önemli bir isim, aynı zamanda abisidir. Kendisine şu öğüdü verir:

*'Hiç korkma, Kennedy Havalimanına adım attığında erenlerin ruhuna 3 İhlas, 1 Fatiha oku ve bağışla' dedi. Şimdi bu sözü herkes söyleyebilir. Fakir, her şeyi dediği gibi yaptı. Tabii ki zorlu süreçler de yaşansa elhamdülillah bendenizde bir ufuk açıldı. Onun dedikleri bir bir tahakkuk etti. Böyle bir hazret. 70 küsur yaşındaki bir delikanlının/fakirin (yani kendisi) anlattıkları Fethi abinin hâlâ bende yaşadığını gösterir.*⁵⁸

Gemuhluoğlu'na göre müslümanlar tezdır, dışındakiler antitez. Müslümanları Allah vekil kıldığı için teze ihtiyaç yoktur.⁵⁹

Sadettin Ökten için Fethi Gemuhluoğlu, Mahir İz, Nurettin Topçu gibi isimler vefat etmiş olsalar bile hatırladıkça gözlerini yaşartan; muhabbetleriyle, insanlara kucak açmalarıyla farklı estetik ve duygusal dünyanın insanlarıdır. Ökten'e göre böyle bir dünyanın sahipleri başkalarına her zaman hayatlarında yer açmıştır. Bu insanların hakkı söylediklerini, güzel bir hayat tasvir ettiklerini ve güzel yaşadıklarını düşünen Ökten, bugün kendisinin de onların açtığı yolun ışığında yürümeye çalıştığını ve onların söylediklerini söylemeye devam ettiğini ifade eder: "Bu ilim, hikmet ve muhabbet saklanamaz. O sizden intişar eder. Onlar bu intişarı yaptılar ve biz hâlâ yolumuza o grubun ışıklarıyla devam ediyoruz. Onların söylediklerini söylemeye çalışıyoruz insanlara".⁶⁰

⁵⁷ A.g.e.

⁵⁸ A.g.e.

⁵⁹ Sadettin Ökten ve Kemal Sayar, *Dünyaya Geldim Gitmeye*, 3. bs (İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2019), 248.

⁶⁰ A.g.e., 244-45.

2.4.7 Mahir İz

Ökten, Mahir İz'i bir konuşmasında şu şekilde anlatır:

Mahir Hoca'dan çok şey öğrendik. Basit şeyler, mühim şeyler basit olur zaten. Tabiata bakmasını öğrendik. Arnavutköy'de Âsariye Cami vardır. Orada oturuyoruz. Hoca o zaman 60'ı geçmiş tabii. 'Yahu, diyor. Şu semaya bak. İnsanın içine sürür doluyor. Biz bakıyoruz, tabi genciz, dünyayı tozpembe görüyoruz. 'Şu guruba bakın, bulutlara, denizin güzelliğine. Hüzün ve Cemal tecelli ediyor'. Böyle baka baka öğreniyorsunuz.

Ökten, başka bir konuşmasında Mahir Hoca'nın yapısını babasıyla mukayese ettiğinde hayatı renkle, zevkle, biraz da kural dışı yaşayan biri olduğunu; babasının ona göre daha kuralcı ve dikkatli yaşadığını ama hepsinin kendi hayatına bir renk ve üslup kazandırdığını söylerken, bugün kendisinin de onların tarz ve üslubunu anlatmaya çalıştığını ifade eder.⁶¹

Ömrünün neredeyse 60 yılını öğretmenliğe adanmış olan Mahir İz, Ökten'in hayatında önemli izler bırakmış isimler arasındadır. Tam adı Abdullah Mahir İz'dir. O, eğitimciliği yanında aynı zamanda yazar ve şairdir. "En hayırlı varis talebedir. Evlat idealini suiistimal edebilir fakat talebe etmez. Senin amel-i salihini evlattan ziyade talebe devam ettirir. Allah muhafaza buyursun, evlat hayırsız çıkabilir ama talebenin hayırsız çıkma ihtimali daha azdır".⁶² diyen Mahir İz, Ökten için hayattan çok şey öğrendiği hocaları arasında olmuştur.

Mahir Hoca'nın, Topçu ve Gemuhluoğlu gibi hayatlarından hiç şikâyetçi olmadıklarını, hep güzellikleri gördüklerini, etrafındaki insanlara bu güzellikleri aktardıklarını, sadece sözleriyle değil yaşayışlarıyla da örnek olduklarını anlatan Ökten; Mahir İz'in kılık kıyafetine önem verdiğini ve çok güzel giyindiğinden bahseder. Mahir İz'n yeni elbisesini yaptırtırken diğer elbisesini ihtiyaç sahibine verdiğini ise sonradan öğrenir.⁶³

Mahir Hoca'nın nasıl mütevekkil bir hayat yaşadığını ise şu anekdot ortaya koymaktadır:

Rahmetli Mahir Hoca rahatsız, tedavi görmesi lazım. Evde radyoskopi çekilecek ama imkân, maddi güç yok. 'Allah bizi bırakmaz, bakalım ne gösterir,' diyormuş. Kar, kış diyorlar. Kapı çalıyor, postacı geliyor. Hoca'nın vefatı 1974. 'Hocam siz Maarif'te çalışırken bir ücret hak

⁶¹ "Sadettin Ökten ve Yusuf Kavakçı Mahir İz'i Anlatıyor | Bulunmaz Bir Adam | 6", <https://www.youtube.com/watch?v=nOHSyJ1wfmI>, 26 Temmuz 2019.

⁶² "İz bırakan bir muallim: Mahir İz", <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/iz-birakan-bir-muallim-mahir-iz/1525889>, 05 Temmuz 2019.

⁶³ Ökten ve Sayar, *Dünyaya Geldim Gitmeye*, 245.

ettiniz, bunu almadınız, murakıplar baktılar, size bir alacak tahakkuk ettirdiler. Öğrendik ki siz çıkamıyormuşsunuz, posta müdürü bunu size tevdi etmemi istedi.'⁶⁴

2.4.8 Nurettin Topçu

Sadettin Ökten, Nurettin Topçu'nun hayatında kendisini inşa eden insanlar arasında olduğunu şu ifadelerle anlatır:

*Nurettin Topçu'yu hayatımda çok mühim bir yere koydum. Beni inşa eden insanlar arasında çok mühim bir yerdedir; fiilen inşa etmiştir. Bu inşa sürecinin bir tanesi de merhum pederdir. Nurettin Topçu pederin önce talebesi, sonra dostu, bizim de aile dostumuz olmuştur. Tabi o zamanki şartlar muvacehesinde. Onun hemen yanında şüphesiz hemen arkasında, Nurettin Topçu'dur.*⁶⁵

Nurettin Topçu'yu şahsen tanıyan, onu babasından, öğrencilerinden dinlediğini, sadece şeyhi Aziz Efendi'den dinleyemediğini söyleyen Ökten'in Topçu ile yaşadığı bir anısı ise şöyledir; Ökten, Hoca'yı genelde toplu halde ziyaretlerde bulunur ama bir gün Topçu kendisini belli bir saatte ve günde evine davet eder. Bu duruma şaşırın Ökten, Topçu'nun evine gittiğinde o gün kendisi dışında kimse yoktur. Topçu, kendisine mühendislikten, Teknik Üniversite'nin faziletlerinden uzun uzun bahseder ve buna çok şaşırın edebiyat ve felsefe okumaya ilgisi olan Ökten, hocasının telkinleriyle fikrinden vazgeçer. Teknik Üniversite okuyarak mühendis olur. Topçu'nun vefatından bir sene önce yine bir gün Ökten kendisini ziyarete gittiğinde seneler sonra Topçu, bir itirafta bulunur. Ökten'le yaptığı evindeki görüşmede annesinin ricası üzerine Ökten'in felsefe okumaması için telkinde bulunup Teknik Üniversiteye yönlendirmiş ve bu konuda kendisinden helallik istemiştir.

Nurettin Topçu'nun nasıl bir ahlak adamı olduğu ise Ökten'in şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

*Böyle bir insan Nurettin Bey, bir gönül adamı, bir heyecan adamı, bir şevk adamı, bir hassasiyet adamı. Son olarak bu mütalaayı bitirmeden önce özel bir şey var. Rodin adında bir heykeltıraş var, bir heykel yapmış, düşünen adam. Ben diyorum ki ahlaklı adam heykeli yapmak isteseler, Nurettin Topçu'nun heykelini yapmak lazım gelir. Ahlak soyut bir şey. Heykel olur mu olur, Nurettin Topçu ahlak kavramını soyut hale getirir.*⁶⁶

⁶⁴ A.g.e., 177.

⁶⁵ Sadettin Ökten, "Nurettin Topçu, Maarifimiz ve Medeniyetimiz", *Medeniyet Tasavvuru*, Düşünce ve Medeniyet Dergisi, sy 1 (2014): 34.

⁶⁶ A.g.e., 34-35.

Ökten'e göre Nurettin Topçu'yu anlamak onun "isyan ahlakı" kavramını anlamaya bağlıdır. Onun isyan ahlakı anlayışı, Hoca'nın hayata, kendisine, kendisi dışındakilere bakışında, bütün kitaplarında ortaya çıkan bir ipucudur.

Kendisine ait bir ruh ve zihin dünyası inşa etmek için yoğun mücadele veren Nurettin Topçu, bu sebeple "isyan ahlakı" kavramını önermiştir. Felsefenin Müslüman Türk toplumundan uzaklaştırılmasını büyük bir kayıp olarak gören Topçu, medeniyetin insanlığın ortak çabasıyla ortaya çıkan teknik bir birikim yani evrensel olduğu görüşündedir. Ona göre modernleşmek için Batı medeniyetinin belli unsurlarının alınması milli kültür açısından çelişkili bir durum değildir.⁶⁷

Eğitimciliği yanında önemli düşünce adamı ve yazar olan Nurettin Topçu, Fransa'da Bordeaux Lisesinde okumuş, Strazburg'da felsefe tahsil edip, Sorbonne'da doktorasını tamamlamıştır. Memlekete döndüğünde Celalettin Ökten Hoca'dan dersler almıştır. Ökten'e göre Nurettin Topçu bugün belirli çevre tarafından ilgi görmekte, sağcı-solcu gibi yapay ayrımcılık aşıldığında değeri daha iyi anlaşılacaktır.⁶⁸

⁶⁷ İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi*, 1. bs (İstanbul: İnsan, 2016), 382-83.

⁶⁸ "Ökten: Medeniyet olmadan zenginlik bir işe yaramaz", <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/okten-medeniyet-olmadan-zenginlik-bir-ise-yaramaz-h84402.html>, t.y., erişim 12 Eylül 2019.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİ

3.1 Yazdığı Eserler

3.1.1 İçimde AVM Var

Sadettin Ökten kitabının arka kapak sayfasında medeniyet ve şehir kavramını şu ifadelerle anlatır:

Eskilerde kaldı medeniyet, tasavvurumuzu yansıtan şehirler... Önceleri daha huzurlu, daha sakin daha insani ve daha güvenliydik. Kul hakkı, hizmet, tevazu, merhamet, iyilik, sevgi ve saygı, komşuluk, mahalle kültürü, yardımlaşma gibi değerleri konuşmaya gerek duymaz yaşırdık. Sonra bizim olamayan bir medeniyet tasavvuruna özenip onun zihniyetine ait eserler inşa ettik. AVM'ler... Şehirleri canavarlaştıran... Gökdelen(cik)ler... Bir servet gösterisi sunan... Apartmanlar... Komşuluğu öldüren... Vahşi mekânlar...⁶⁹

Medeniyetin değerler sistemini bütün insanlık için umut kaynağı olarak gören Ökten, bu kitabında “şehir” kavramını bütün boyutlarıyla ele almaktadır. Şehrin bir şahsiyet meselesi olduğu tezini ortaya koyarken, şehre biçim veren ve şehrin içindeki eylemleri belirleyen tercihlerin arka planında yatan en önemli gerçeklik olarak medeniyet tasavvurundan bahseder. Medeniyet tasavvurunun insan ile başladığını; EĞİTİLEBİLİR İÇGÜDÜ+AKIL+DUYGU=İNSAN şeklinde formalizasyon kurarak ifade etmektedir. Diri duran bir medeniyet tasavvurundan bahsederken zaman değiştiçe öze sadık kalınarak formun da dönüştürmek gerektiğini söyler.⁷⁰

Ökten'in bugünkü şehirlerimizin durumunu izah eden şu sözleri ise manidardır:

İnsan kendi gücüyle, yani doğayı, toplumu ve kendin değiştirme yenileme, kullanma, tasarruf etme gücüyle hangi istikamette yürüyecek? Hizmet ve merhamet istikametinde mi yürüyecek yoksa tahakküm istikametinde mi yürüyecek? Tahakküm istikametinde yürürse yaptığı gökdeldendir. Hizmet ve merhamet istikametinde yürürse yaptığı şey bugün yok, orası boş...⁷¹

Medeniyet tasavvurunun şehir ölçeğinde tüm yönleriyle irdelendiği bu eser, Sadettin Ökten'in şehir, insan ve medeniyet yaklaşımını en açık şekilde ortaya koymaktadır.

⁶⁹ Sadettin Ökten, *İçimde AVM Var!*, 1. bs (İstanbul: Tuti Kitap, 2015), 209.

⁷⁰ A.g.e., 11-19.

⁷¹ A.g.e., 200.

3.1.2 Fincanımda Cola Var

Sadettin Ökten kitabının arka kapağında: “Kenarında lokumu, nakışlı fincanı, baştan çıkaran kokusu, 40 yıllık hatırı taşıyan lezzetiyle bizi tarif eden en doğru semboldü o. O, dostluktu, komşuluktu, paylaşmaktı, medenilikti... Zaman geçti... Biz değiştik...” diyor.

Ökten’in bu kitabında medeniyet tasavvurunun pek çok yönüyle ele alındığını, Batı’nın bugünkü medeniyet tasavvurunun nereye dayandığı ve hangi argümanları kullanarak ön plana çıktığını görmekteyiz. Ayrıca kitapta Batıda ve Türkiye’deki kapitalizmin ortaya çıkış serüveni mukayeseli bir şekilde anlatılmıştır.

Sözü edilen eserde, bir toplumda bir nesne üretilmediğinde başka yerlerden geleceğini; gelen şeyin ürünün arkasında göremediğimiz bir değerle birlikte hayatımıza girdiğini; o nesneyi kullandıkça, önce davranışımızı ve sonra o davranışın arkasındaki değer hükmünü dönüştürdüğünü anlatan bir süreçten bahsediliyor. Seçme yeteneğimizi iradi bir tercihe dönüştüremediğimizde meydana gelecek boşluğun, başka bir değer tarafından doldurulacağı gerçeğine dikkat çekiliyor.⁷²

Ökten kitabında modernizm kavramını, Batının bireyselleşme mantığını, modern hayatın sonucu olarak ortaya çıkan teknoloji olgusunu açıklarken bizdeki medeniyet serüveninin ve medeniyet yorumunun ne olması gerektiği ile ilgili fikirlerini de ortaya koyar. Güç ve tahakkümle beslenen “ihtiras medeniyetinin” özelliklerinden bahsederken, ihtiras medeniyetinin dili çatışmacı olduğu için onunla uzlaşmanın mümkün olamayacağı, mağlubiyeti asla kabul etmeyecek olan bu medeniyetin alamet-i farikasının “nefs-i emmâre” yani “ben” olduğunu açıklar.⁷³

Ökten bu eserinde her medeniyet tasavvurunun sadece bir inanç sistemi olmadığı; bunun hayata nasıl geçirileceğine dair yollar, usul, adap ve prensipler inşa ettiğini söyler. Toplumu kaostan, fitneden uzak tutmak ve tüm dünyaya nizam ve intizam için lazım olan şeyin “medeniyet tasavvuru” olduğunu savunur. Kişinin varis olduğu medeniyet tasavvurunun nereye ait olduğunu anlaması için herkesin kendi içine ve tercihlerine bakması gerektiğini belirtir. Türkiye’de üzerinde uzlaşılan bir medeniyet sistematığının olmadığını ifade eder.⁷⁴

Kitapta sıkça Ökten’in şehir üzerine değerlendirmeleri de göze çarpmaktadır. Şehrin terbiyesinden bahsederken bu sorumluluğu medeniyet tasavvurunun insanına bırakır.

⁷² Ökten, *Fincanımda Cola Var*, 90.

⁷³ A.g.e., 106-8.

⁷⁴ A.g.e., 153-57.

İstanbul'un şu andaki vaziyetini kaosa teslim olmuş bir şehir olarak izah ederek parçalanmış bir medeniyet tasavvurundan söz etmektedir.⁷⁵

3.1.3 Yahya Kemal'in İstanbul'u ve Devamı

Sadettin Ökten “Yahya Kemal'in İstanbul'u ve Devamı” kitabında, Yahya Kemal'in on dört şiiri üzerinden yola çıkarak onun yaşadığı İstanbul'u şiirleriyle bize sunarken kendi şahit olup yaşadığı İstanbul'u ise değişen ve dönüşen yönlerini, yine kendi algısı, duygu ve hissiyatıyla kaleme almıştır.⁷⁶

Ökten, İstanbul'un tarih ve kültür ayaklarını oluşturan üç dönemini anlatırken Roma'dan Bizans'a ve oradan Osmanlı'ya geçişinde Osmanlı'nın tüm birikimi alıp tevarüs ettirip onu bir emanet gibi görüp yeniden yorumlayarak kendi tecrübeleriyle ortaya koyduğunu, özgün üslubunu uzun asırlardan günümüze taşıdığını belirtir. Ortaçağ'da Rönesans'la Batı uygarlığının ilk adımları ortaya çıkarken İstanbul'da İslam medeniyetinin yeni bir yorumu icra edilmiş, Tanzimat'la birlikte tanıdık olmayan yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Böylece şehre bir üst otorite tarafından başka bir medeniyet tasavvurunun ürünü olan ve bir takım ilkelere dayanan bir plan ve nizamname dikte edilmiştir. Modern Batının rasyonel ve rijit geometrik planlama prensiplerinin günümüze de devam ederek gelmesi ve istikbale ipotek koyan bu anlayış tarihi yarımada (Nefs-i İstanbul) için tam bir felaket çağının göstergesidir. Osmanlı medeniyet macerası, 17. asrın sonunda Batı dünyasının ortaya koyduğu maddi şartlara karşı bir çözüm üretemediğinden bu alanları ve imkânları Batı uygarlığına terk etmek zorunda kalmış olmasına rağmen İstanbul'un azizliği, kendisini zor zamanlarda da koruyabilmiştir.⁷⁷

Ökten, şehirleri “revnaklı” ve “efsunlu” olmak üzere ikiye ayırır. Medeniyet ailesinde bazı şehirlerin akli ilkelere göre planlandığını, bu ilkelere göre yaşanan şehirleri revnaklı; hayatı ölümlerle birlikte düşünen, kaderin her türlü sürprizini şehrin dokusunda dile getiren şehirleri efsunlu olarak nitelemektedir. Günümüz İstanbul'unun efsunlu şehir olmaktan bıkmış ve utanıyor olduğunu, hoyrat bir kadirbilmezlikle asırlar boyu biriktirdiklerini israf hatta tahrip etme yolunu seçtiğini anlatır.⁷⁸

⁷⁵ A.g.e., 212-27.

⁷⁶ Sadettin Ökten, *Yahya Kemal'in İstanbul'u ve Devamı* (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2012), 9.

⁷⁷ A.g.e., 28-46.

⁷⁸ A.g.e., 51-59.

Her medeniyetin yıldızlı şehirleri olduğunu, bu şehirlerarasında saydığı İstanbul'un, semtler manzumesi olarak ifade ettiği "Boğaziçi'ni" anlatırken yaptığı tespitler, okuyucuyu adeta yaşayan bir tarih sahnesine götürür.⁷⁹

Ökten'in bu kitabında da medeniyet anlayışına dair düşünceleri göze çarpmaktadır. Medeniyet değerlerinin sabit olmakla birlikte bunlara yüklenen mana ve yorumun, zemin ve zamana bağlı olarak sürekli değişmekte olduğunu savunur. Bir medeniyet algısı toplumda ufka yani hedefine yelken açtığı anda, hayatın her zaman rahat, durgun ve sakin geçmeyeceğini söyler. Toplumda esen fırtınanın devam ettiği durumlarda medeniyet tasavvurunun yeniden sorgulanması gerektiği, medeniyet tasavvurunun yolculuğu sırasında ortaya çıkan buhranların fırtınaya göre daha vahim sonuçlar ortaya çıkarabileceği uyarısını yapar. Bir yelkenin gemiyi ufka doğru yönlendirmesi için bir rüzgâra ihtiyacı olduğunu, medeniyet algısının da toplumu bir merhaleden bir merhaleye götürebilmesi için rüzgâra, yani zamanın ruhunun doğru okunmasının gerektiğine dikkatleri çeker. Zamanın ruhunun okunması biraz bilgi ve bilim, daha çok da sezgi ve ilham işi olduğunu belirtir. Bu anlamda İslam medeniyetinin Osmanlı yorumunun bu rüzgârı yakaladığını yani zamanın ruhunu doğru okuduğunu ifade eder.⁸⁰

Bir toplum tarafından benimsenip içselleştirilmiş medeniyet telakkisinin inanca yaslandığı ve ona dayalı üretilen kültürün canlı, değişken ve geniş bir çerçevenin ürünü olduğunu belirtir. İstanbul'un değişik semtlerinden, mesela Atik Valide Külliyesi hakkında verdiği geniş malumatlardan yola çıkılarak denilebilir ki; Sadettin Ökten şehir kültürünü medeniyet telakkisi içerisinde önemli bir yere koyar. İstanbullu olmayı "üst kimlik", semte ait olmayı "alt kimlik" olarak tanımlar. Bütün kimliklerin toplamının İslam Medeniyetinin değer yargıları içinde erimiş ve kaybolmuş olduğunu belirtir.⁸¹

Ökten, kitabında bir medeniyet yorumu olarak gördüğü Osmanlı toplumunun inşa edip yansıttığı Boğaziçi'ni medeniyet anlayışının hayata aksetmesiyle ortaya çıktığını ve bu sebepten Tevik Fikret'in gördüğü ve anlattığı Boğaziçi ile Yahya Kemal'in ve sonraki dönemlerin arasındaki farkı, yavaş yavaş değişen ve dönüşen medeniyet telakkisine bağlar. Fikret dâhil devrin seçkinleri, şairler Boğaziçi'nin simgesel varlığında eski medeniyetin artık kaybolma seyrine geldiğine inanmışlardır. Bugünkü Boğaziçi'ndeki manzara ise eskiyle kıyaslanmayacak derecede kendi medeniyet telakkisinden kopmuş, çaresiz başıboş bir ruh

⁷⁹ A.g.e., 63.

⁸⁰ A.g.e., 74-78.

⁸¹ A.g.e., 119-20.

halini yansıtmaktadır. Ökten, manevi ve ruhani şehirlerin (Eyüp gibi) günümüzde nasıl vasıflarının kaybettirildiğini dile getirirken, istikbalde yeni bir inşa ve mana yükleme faaliyeti olacaksa onların dayanacağı ilk ve sağlam temellerin maziye özgün mekânlar olacağını belirtir. Bugün tekrar özgün bir şekilde hayata katılacaksa dünün hatıralarının peşine düşüp, bugüne ait izdüşümlerin yeni yorumlarını ve biçimlerini ortaya koymak mecburiyetinde olduğumuzu ifade eder. Bu işi yapacak idraklerin, maziye yönelip oradaki öz ve biçim arasındaki ilişkiyi tahlil etmesi gerektiğini belirtir.⁸²

Ökten'in bu eseri, medeniyet şehri İstanbul ve İstanbul'un semtlerini tarihi serüveninden yola çıkarak bugünkü medeniyet telakkisi ile yorumlayışı açısından oldukça önemlidir.

3.1.4 Örselenmiş Osmanlı'dan Medeniyet Umuduna

*Bundan sonra insanlara ve bizim topluma yeni ve kalıcı bir şey lazım olacak. O lazım olan şeyin adını kim doğru koyar, zamanın ruhunu kim doğru okur ve Kaderullah'ın yardımını alırsa, o üretir buradan çıkacak olan medeniyet tasavvurunu. Zamanın ruhunu kim okursa gelecek onundur. Bir Müslüman olarak hayata bakıyorsam niye olmayacak diyeyim? Pekâlâ, olur derim.*⁸³

Ayşe Çavdar'ın Sadettin Ökten ile yaptığı röportajdan oluşan kitabın ilk bölümünde Sadettin Ökten'in çocukluk ve gençlik dönemleri, yetiştiği aile ortamı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ökten'in dindarlık tecrübesinin ilk olarak ailesi ve yakın çevresinde kazandığı, daha sonra tekkeyle, tasavvuf kültürüyle hemhal olarak ve hal durumuyla yaşayarak öğrendiği anlaşılmaktadır.⁸⁴

Kitapta ayrıca din ve tarih arasındaki ilişki, seküler dünyanın ortaya çıkış şekli, modernitenin dayandığı temeller ve sonuçların nasıl ortaya çıktığı, kimliğin medeniyet tahayyülesi ile olan ilişkisi, medeniyet tasavvurunda şehrin fonksiyonu, dinin medeniyet kurucu unsur olarak önemi gibi konu başlıklarıyla ilgili Ökten'in değerlendirmelerini görmekteyiz.⁸⁵

Ökten, Osmanlı'nın İslam medeniyetinin son özgün uygulaması olarak tarihte yerini aldığını daha sonra özgün bir uygulamanın olmadığını, bugün ise başka uygarlıklardan fazlaca etkilenmiş, örselenmiş, bütünlüğünü koruyamamış, toparlanamamış vaziyette olduğunu belirtir.⁸⁶

⁸² A.g.e., 158-71.

⁸³ Sadettin Ökten, *Örselenmiş Osmanlı'dan Medeniyet Umuduna*, 4. bs (İstanbul: Hayy Kitap, 2017), 111.

⁸⁴ A.g.e., 7-40.

⁸⁵ A.g.e., 105-48.

⁸⁶ A.g.e., 110.

Itri ve Bach'ın mukayesesinden yola çıkarak ikisi de farklı uygarlığın sesleri olmasına rağmen medeniyet tasavvuru açısından birbirlerine karşı herhangi bir üstünlüklerinin olmadığını, medeniyetlerin temel kabulleri ve kaynakları farklı olsa da sonuç itibarıyla aynı şeyi ortaya çıkaracağını söyler.⁸⁷

Bu toplumda entelektüel bir merakı henüz görmediğini belirten Ökten, hangi medeniyet olursa olsun bir ferdinin kırk yaşına kadar o medeniyetin rengini aldığını ve hayatını devam ettirdiğini, diğer kişilerin onu hayatta örnek aldığını söyler. (Babası Celaledin Ökten örneğini vererek, bu medeniyetin içinde yetişmiş biri olarak her konuda kendisinden fikir alındığını anlatır)⁸⁸

3.1.5 Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Duyuşlar ve Düşünceler

Sadettin Ökten'in kitabın arka kapağında ifade ettiği gibi, "Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Duyuşlar ve Düşünceler" kitabı Yahya Kemal'in şiirinden yola çıkarak bugün ve düne dair Ökten'in değerlendirmelerini içerirken ifadelerin duygusal boyutu, duygusallıkla ortaya çıkan tespit ve teklifler de dikkatleri çekmektedir:

*Gittiğim her yerde-özellikle yurt dışında-ve yaşadığım her iz bırakan anda Yahya Kemal, şiirleriyle bana bir şeyler söylemekteydi. Sonra bir dönem geldi ki, Yahya Kemal'in bana neler söylediğini ve bu söylediklerinden yola çıkarak nelere vardığını önce kendime sonra dostlarıma ifade etmek gerektiğini hissettim.*⁸⁹

Sadettin Ökten kitapta şairin şiirlerini üç bölüme ayırmış; birinci bölümünde "Cemiyet, Fert ve Hakan" başlığıyla Büyük Şiirler diye nitelendirdiği üç şiirini (Süleymaniye'de Bayram Sabahı, Koca Mustâfapaşa, Selimnâme) ele almış; medeniyetimizi cemiyet, fert ve hakan arasındaki telakki ve bu telakkinin hayata yansıyan yönleriyle değerlendirmiştir. "Musiki Üzerine" olan ikinci bölümünde Yahya Kemal'in beş şiirini (Kar Musikileri, Tamburi Cemil'in Ruhuna Gazel, Eski Musiki, İtrî, İsmail Dede'nin Kâinatı) eski musikimizin medeniyetle olan ilişkisi bağlamında incelemiştir. Üçüncü bölümün başlığı ise "Tarih ve Vatan Üzerine" dir. Bu bölümde de Yahya Kemal'in dokuz şiirinden yola çıkarak eski ve özgün medeniyetimizin tarih şuurunu ve vatan tasavvurunu anlatmaya çalışmıştır.⁹⁰

⁸⁷ A.g.e., 180-81.

⁸⁸ A.g.e., 195.

⁸⁹ Sadettin Ökten, *Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Düşünceler ve Duyuşlar*, 4. bs (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2012).

⁹⁰ A.g.e., 10.

Kitapta Osmanlı medeniyetindeki musiki anlayışının ne olduğu ve medeniyetin zevk-i selîmini yansıtan Tamburi Cemil Bey'den, İtri'den, Dede Efendi'den örnekler verilerek musiki ile medeniyet arasındaki ilişkiye dair bilgilere de rastlanmaktadır.⁹¹

“Tarih ve Vatan” bahisli bölümde ise kadim ve özgün medeniyetimizin tarih ve vatan şuuruna ortaya konulmuş; İslam medeniyetinin Alparslan ile başlayan Batı macerasının Anadolu’da mayalandığı, Osmanoğulları ile semeresini verdiği, Batı medeniyetinin evirildiği coğrafyalarda hükmünü icra ettiği, böylece kazandığı tecrübelerle günümüze kadar geldiği açıklanmıştır.⁹²

Ökten’in İslam medeniyetinin son dönem yorumu olarak gördüğü Osmanlı devletini, kuruluşundan yükselişine ve gerileme dönemlerinin kırılma noktalarına tarihi anekdotlar ekleyerek anlatması ile bir dönem yaşamış canlı bir medeniyetin nasıl ortaya çıktığı, zirve olduğu ve zayıfladığı noktaları medeniyet tarihi açısından anlamamız ve değerlendirmemiz açısından önemli tespitler içermektedir.

3.1.6 Gelenek Sanat ve Medeniyet

“Her medeniyet anlayışı, insanın kendi ufku ve dünyası içinde yetişir. Toplum, sanatıyla kendini ifade eder; hem halde var olmanın hem istikbalde devam etmenin yolu sanattan geçer.”

Eser yazarın sanat hakkında yazılmış, muhtelif dergilerde yayınlanmış yazılarının derlemesinden oluşmuştur. Eski toplumumuz üzerinden şiir, şair, gelenekli sanatlar üzerinde durulmakta, bu anlamda Ökten için sanat; medeniyet tasavvurunun farklı alanlara yansımaları olarak görülmektedir.⁹³

Ökten bu kitabında Yahya Kemal’in şiirlerindeki remizlerden yola çıkarak bir medeniyet tasavvuru düşüncesine vurgu yapar.⁹⁴ “Süleymaniye kubbesi, bizim medeniyet tasavvurunun koruyucusu ve kuşatıcısı olan kendi gök kubbemiz, Süleymaniye Cami’nin zemini, vatanın bütün arzuları ve içindeki cemaat de dokuz asrı aşan bir tarihten koyup gelen ecdadımızla beraber var olan bizlerizdir.”⁹⁵ Ayrıca yazarın sanata dair düşüncelerini okurken kendi tecrübe ve deneyimlerini de paylaştığını görmekteyiz. “Her sanatkâr kendi devrinden

⁹¹ A.g.e., 195-226.

⁹² A.g.e., 291-93.

⁹³ Ökten, *Gelenek Sanat ve Medeniyet*, 7-8.

⁹⁴ A.g.e., 24.

⁹⁵ A.g.e., 27.

konusur”⁹⁶ diyen Sadettin Ökten, sanatkârı toplumsal medeniyet tasavvurunun zevk alanındaki sözcüsü olarak görür. Sanatkârın duygu ve ruh dünyası esere yansırken izlediği yol ve üslup ait olduğu toplumun medeniyet tasavvuruyla yakın ilişki içindedir. Medeniyet tasavvurunun toplum tarafından kabul görmesinde sanatın ve sanatkârın rolü oldukça büyüktür.⁹⁷

Ökten’de medeniyet tasavvurunun fikir ve düşünce dünyası boyutunu yansıtan sanat ve sanatkâra bakışının anlaşılması açısından “Gelenek, Sanat ve Medeniyet” kitabı, Ökten’in önemli eserleri arasındadır.

3.1.7 Dünyaya Geldim Gitmeye, Gönül Sadası’ndan Akisler

Kemal Sayar’ın Sadettin Ökten ile yaptığı radyo konuşmalarından oluşan bu kitap, pek çok konu başlığında yapılan gönül sohbetlerinden oluşmuştur.

Kitapta modernitenin ihtiras üzerine kurulu yapısı ve modern toplumda oluşan yeni insan modelinin özellikleri eleştirel bir gözle ele alınmış; İslam medeniyetindeki iyimserlik ve şükür değerleri kapsamında günümüzün modern insanına ve hayata dair bazı ipuçları gösterilmiştir.⁹⁸

*Ben üzerine bir varlık inşa ederseniz mutlaka bir ötekiye ihtiyacınız olur. Batılı için bu öteki bir zamanlar Protestanlık, bir zamanlar kominizmdi, şimdiyse İslam. Bir Müslümanın ötekine ihtiyacı yoktur, çünkü kendini tanımlamıyor ki, onu Allah tanımlıyor. Müslümanın Allah itikadıyla, modernist Batılının Tanrı itikadı arasında çok ciddi fark vardır. Biri Allah’a Müslümanca inandığı için o, onun ruhunu tatmin eder. Öteki Tanrı’ya inanıyor ama Müslümanın inandığı şablonda değil, başka bir şablonda. Dolayısıyla Batılı öteki olmadan yaşayamaz.*⁹⁹

“Dinler, medeniyetlerin kurucu paradigmalarıdır”.¹⁰⁰ Diyen Sadettin Ökten’in medeniyet tasavvuruna dair düşüncelerine bu kitabında da rastlamak mümkündür. Yaşanmayan bir din olmayacağını söyleyen Ökten, bahsettiği medeniyet tasavvurunun ismini “İslam Medeniyet Tasavvuru” olarak belirtmektedir.

⁹⁶ A.g.e., 91.

⁹⁷ A.g.e., 108-10.

⁹⁸ Ökten ve Sayar, *Dünyaya Geldim Gitmeye*, 21-29.

⁹⁹ A.g.e., 33-34.

¹⁰⁰ A.g.e., 149.

3.1.8 Aşk ile Ânı Seyretmek, Gönül Sadası'ndan Akisler-2

“Aşk ile Ânı Seyretmek”, Kemal Sayar’ın Sadettin Ökten ile yaptığı radyo programındaki konuşmaların kaleme alındığı, daha önceki Gönül Sadası serisinin devamı niteliğinde bir kitaptır. Kemal Sayar’ın ifadesiyle “Yalnızca kelimelerin ölümüne karşı koymak için değil, aynı zamanda bir ruhun aramızdan çekilmesine direnmek için de tarihe not düşmek arzusundadır”.¹⁰¹

Kitabın basına hazırlandığı zamanlarda bütün dünyanın gündemine oturan, insanlığı ve dünyayı hizaya çeken Koronavirüs salgını sebebiyle insanların belirsiz ve endişeli bir ruh haline sürüklendiği bir dönemde, kitabın içeriği daha anlamlı ve ihtiyaca cevap verir nitelikte olmuştur. Her ânın varlığını hissederek, dünyayı bütün güzelliği içinde idrak ederek yaşamının önemi üzerinde durulan bu kitapta “dostluk, aşk, muhabbet, erdemli hayat, müzik, rüya... gibi” pek çok konu üzerinde Sadettin Ökten’in ve Kemal Sayar’ın hayat tecrübelerinden yola çıkarak yaptığı konuşmalar istifade edilir bir kaynak niteliğindedir.¹⁰²

3.2 Çeviri Eserleri

Sadettin Ökten, John B. Harrison ve Richard E. Sullivan’ın “A short history of western civilization” (Batı Uygarlığının Kısa Tarihi) kitabını tercüme etmiştir. Batı uygarlığına dair bu çalışmada öncelikle Yakındoğu’da 6 bin yıl önceye dayanan büyük nehirlerin vadilerinde kurulan kadim medeniyetlerin bilgileri verilmiş. Bu mirastan yararlanan Batı uygarlığının Greko-Romen döneminden itibaren Ortaçağ Avrupa’sı, Kraliyet Çağı, Fransız Devrimi Dönemi, Sanayi Devrimi ve 2. Dünya Savaşı Dönemi Avrupa’nın siyasi, sosyal ve kültürel yapısının anlatıldığı eser, Batı Uygarlığının tarihini anlamak açısından önemli bilgiler içermektedir.¹⁰³

3.3 Bildiri, Sempozyum, Mülakat vb. Diğer Çalışmaları

5-7 Nisan 2019’da yapılan Uluslararası Geçmişten Günümüze Tekirdağ’da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu’nun açılış konferansında Prof. Dr. Saadettin Ökten, “Şehir ve Medeniyet” başlığıyla bir sunum gerçekleştirmiştir.¹⁰⁴ “Şehir mi insan için, insan mı şehir için?” sorusunu izah edeceğini belirterek konuşmasına başlayan Ökten, modernitenin belli

¹⁰¹ Ökten ve Sayar, *Aşk ile Ânı Seyretmek - Gönül Sadası'ndan Akisler-2*, 9.

¹⁰² A.g.e., 7-11.

¹⁰³ John B. Harrison ve Richard E. Sullivan, *Batı Uygarlığının Kısa Tarihi*, 1. bs (İstanbul: Kent Merkezi Derneği, 2017), 11.

¹⁰⁴ Sadettin Ökten, “Şehir ve Medeniyet”, içinde *Uluslararası Geçmişten Günümüze Tekirdağ’da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu* (Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Yayınları, 2019), 541-48.

bir şehir ve insan tipi tanımladığını, diğer insan tiplerini ihmal ettiğini ifade etmiş ve medeniyet tasavvuruna göre şehrin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur.

7 Mayıs 2013'te yapılan Vakıf Medeniyeti ve Şehir Sempozyumuna katılan Ökten'in açılış tebliğinin konusu "Osmanlı şehirciliğinde ve İslam şehirlerinde simge şehrin temel özellikleri" olmuştur. Ökten sempozyum konuşmasında Bağdat'ın İslam dünyasının simge şehri olduğunu; İstanbul'un fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet ve sonraki devlet adamlarının gayretleriyle simgeleştiğini; cami, medrese, tekke üçlüsünün temelini vakıflara dayandığını anlatmıştır.¹⁰⁵

11-12 Kasım 2016 tarihinde Konya'da yapılan Şehir ve Âlimleri Sempozyumu'na katılan Ökten "Şehir ve Kurucu İlkeler" başlığında bir sunum yapmıştır.¹⁰⁶

Ökten'in mesleki olarak basılmış ortak yazarlı bir ders kitabı, basılmamış tek yazarlı iki adet ders kitabı niteliğinde ders notu bulunmaktadır. Ayrıca farklı kaynaklarda neşredilmiş birçok mesleki tebliği mevcuttur.¹⁰⁷

Sadettin Ökten'in yukarıda bahsedilen eserleri dışında medeniyet tasavvuru, şehir, kültür ve medeniyet konularında katıldığı pek çok ders, konferans, söyleşi, televizyon ve radyo programları bulunmaktadır.

¹⁰⁵ Sadettin Ökten, "Vakıf Medeniyeti ve Osmanlı Şehirleri", içinde *Vakıf Medeniyeti ve Şehir Sempozyumu* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2013), 429.

¹⁰⁶ Fatma Şeyma Boydak, "Şehir ve Âlimleri Sempozyumu I (11-12 Kasım 2016 / Konya)", *İSTEM*, sy 29 (2017): 217-24, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/303968>.

¹⁰⁷ Ökten, *Gelenek Sanat ve Medeniyet*, 4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SADETTİN ÖKTEN'DE MEDENİYET TASAVVURU

4.1 Medeniyet Tasavvuru Düşüncesinin Çıkış Noktası

Mütedeyyin bir çevre içinde yetişen Sadettin Ökten babası Celâl Hoca'nın tedrisinden geçen biri olarak lise yıllarına kadar, çocukluk ve gençlik zamanlarında İslam medeniyet anlayışıyla yetişmiştir. Ökten medeniyet tasavvuru düşüncesin ortaya çıkışını kendi ifadesiyle; “ben kimim sorusundan yola çıkarak bugüne kadar ki yaşam serüveni” olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁸

İslam medeniyetinin yerli yorumuna karşı 1950'li ve 1960'lı yıllarda gerek dışarıda gerek içeride oluşan atmosfer Sadettin Ökten'i bazı arayışlara yöneltmiştir. 1960'lı ve 90'lı yıllar arasında eğitimi sebebiyle gittiği yurt dışı hayatında farklı bir medeniyet çevresi içinde kalması sebebiyle buradaki inceleme ve gözlem yılları Sadettin Ökten için farklı bir tecrübe olmuştur.¹⁰⁹

Ökten, İslam Medeniyetinin ülkemizdeki uygulamaları açısından doksanlı yılların ortalarında bazı meselelerin eksikliğini hissetmiştir. Medeniyet bağlamında duygu ve düşüncelerinin oluşmasında yurt dışındaki eğitim sürecinde o ülkelerdeki tecrübe, gözlem ve değerlendirmelerinin büyük katkısı olmuştur. Neticede Türkiye'de eksikliğini hissettiği şeyin kurumlar değil, onlara ruh veren bir dünya görüşü yani kendi tabiriyle “medeniyet tasavvuru” olduğu sonucuna varmış, medeniyet tasavvuru üzerinde okumaya, düşünmeye ve tespitlere başlamıştır.

Ülke tarihimizde dönüm noktalarında yaşanan sıkıntılar özellikle 70'li, 80'li ve 90'lı yıllarda ülke insanında yaşanan hayal kırıklığı derin yaralar açmıştır. Toplumun büyük bir kısmı İslam medeniyetinin sadece dış görüntüsüne razı olmuş, bazıları da bu dönüşüme sessiz kalmışlardır. Ökten, ülkemiz entelijansiyasının o günlerden bugüne ortaya çıkan problemlere karşı zamana ve zemine uygun yeni bir medeniyet yorumunu ortaya koyamadığını fark etmiştir. Aslında bu gerçek son iki yüzyıl için hem ülkemiz hem de İslam medeniyet ailesine mensup olan diğer İslam ülkelerinin problemi olarak devam etmektedir.

Medeniyet ailesine mensup toplumlar için zamanın şartlarına göre biçimlerini ortaya koyacak, kendi değerlerinden yani özden kopmamış bir medeniyet tasavvuruna olan ihtiyaca dikkat çeken Sadettin Ökten, ortaya çıkacak bu tasavvur çerçevesinde toplumun sahip olduğu

¹⁰⁸ Sadettin Ökten, “Medeniyet Konuşmaları”, https://www.youtube.com/watch?v=Wi_9gIDB4ZU, 14 Nisan 2020.

¹⁰⁹ Sadettin Ökten, “Ders Notları”, t.y., 1.

ortak değerler ile ürettiği ve kullandığı biçimler arasında bir uyum ve bütünlük oluşması gerektiğini düşünür. Ökten'in bugün İslam medeniyet ailesinin genel bir problemi olarak gözlemlediği şey; sahip olunan değerler sistemiyle kullanılan biçimler arasında bir uyum ve bütünlüğün olmayışıdır. İnanç ve değerler İslam medeniyetine dayanırken, ortaya çıkan biçim ve uygulama, akılcı ve modernist Batı medeniyetinin izlerini taşır. Ökten'in medeniyet tasavvuru anlayışının ortaya çıkışında yukarıda izah edilen gidişata hal çareleri arama isteğinin önemli etkisi olmuştur. Kendi ifadesiyle: "İyi niyet ve samimiyet dışında bir iddiası olmayan bu alçakgönüllü teşebbüsün çok daha şümüllü derin ve engin açılımlara bir başlangıç olmasını ümit etmektedir".¹¹⁰

4.2 İlham Kaynağı Yılmaz Özakpınar ve Medeniyet Teorisi

Sadettin Ökten'in medeniyet tasavvurunun anlaşılması ilham kaynağı olan Yılmaz Özakpınar'ın "Medeniyet teorisi" fikrinin bilinmesine bağlıdır. Özakpınar'ın medeniyet meselesini inanç ekseninde ele alarak inşa ettiği teori, medeniyet buhranının yaşandığı, büyük toplumsal dönüşümün gerekliliğinin kaçınılmaz olduğu bir zamanda büyük öneme sahiptir. Ökten'in ifadesiyle; "Onlar bir ekoldü. Mümtaz Turhan başlatmıştı, Yılmaz Özakpınar vardı. Hem bir bilim insanıydı. Biliyorsunuz her bilim insanı mütefekkir olmuyor. Onun kültür ve medeniyet konusunda kapsamlı ve tutarlı bir teorisi var. Kültür ve medeniyetin ne olduğunu anlamak isterseniz o teoriyi okumak gerektiğini söylerim".¹¹¹

Lütfü Bergen'e göre Türk düşünce tarihi bakımından Yılmaz Özakpınar'ın medeniyet fikri 19.yüzyıldaki kültür-medeniyet krizinin kurtuluşu için fırsatlar sunar. Özakpınar Osman Turan, Ziya Gökalp, Erol Güngör, Osman Turan, Mümtaz Turhan'ın Batıdan uygarlık aktarma; Batının ilmi İslam'ın ahlakı; medeniyetin evrensel kültürün milli olması gibi bağlamlarda ele alarak yaptıkları tartışmaları ve kavramları kendisi yeniden ele almış; başka bir paradigma(teori) kurmuştur.¹¹²

Yılmaz Özakpınar'ın savunduğu bilimsel medeniyet teorisi, geçmişten günümüze tüm medeniyetler için geçerli bir kavramlaştırmaya dayanır. Özakpınar, kültür ve medeniyet kavramlarında birbirinden farklı yaklaşımların tutarsızlığını, bu alanda sağlam bir teorinin ortaya çıkartılamamasına bağlar ve bir teorinin nasıl olması gerektiğini şu şekilde açıklar:

¹¹⁰ A.g.e., 2-3.

¹¹¹ Ökten ve Sayar, *Dünyaya Geldim Gitmeye*, 266.

¹¹² Lütfü Bergen, *Medeniyet - Müslüman Toplumsallığın İnşası*, 2. bs (Ankara: MG V Yayınları, 2014), 332.

“Bir teori, ayrılıkları tasnif etmek yerine onları görünüşlerindeki ve içeriklerindeki farklılıklara rağmen aynı kavram altında açıklayabilmelidir”.¹¹³

*Kültür, insan zihninin sembolik düşünce ve tasarım gücünün eseri olduğu için maddi kültür-manevi kültür öğeleri ayırımı gereksizdir; bu nedenle kültürün somut ve soyut tezahürlerinden söz edilebilir. Teori, kültür antropologlarının ısrarla vurguladığı, her kültürün bütünlük gösteren bir oluşum olmasını, kuşatıcı bir inanç ve ahlak nizamının kültürü şekillendirici etkisine bağlamıştır. Kültür değişmesi ve medeniyet değiştirme meselesindeki tutarsızlığı ve yanılğıyı gideren kavramsal bir açıklama getirmiştir. Teori, medeniyetin doğuşunu belirli niteliklerdeki ve koşullardaki inanç ve ahlak nizamının içeriğini belirlemeksizin bağlayarak medeniyet kavramını bilimsel ölçüte göre inşa etmiştir.*¹¹⁴

Yılmaz Özakpınar’a göre insanı diğer canlılardan ayıran zihin yetisi, sembol yaratma ve sembollerle düşünme kabiliyeti ona diğer canlılarda olmayan özellikler ve yetenekler de kazandırmıştır. Sembolleştirdiği şeyleri kavramsallaştırabilen insan, hem kendisinin hem çevresinin bilincinde olan, Özakpınar’ın ifadesiyle “bilincin de bilincinde olan” bir varlıktır. İnsan eylemlerini seçme, işlerini planlama, iradesini kullanma gibi özelliklere sahip olsa da bazen belirsizlik içerisinde kalabilir. Özakpınar’ın teorisine göre kişiler, bencillikle birbirlerine bazen de kendilerine zarar vermemek için hem kendisini hem de sosyal düzeni dengede tutacak ortak bir inanca bağlanmak zorundadır. Bu yüzden bütün toplumlarda duygulara hitap edecek inanç ve o inanca bağlı insanlar vardır.¹¹⁵

Özakpınar, toplum tarafından kabul edilen inanç ve ahlak nizamının işleyişine göre kültürlerin ilkel ya da medeni olarak ayrılmasını kabul etmez. Bu yönüyle Yılmaz Özakpınar’ın medeniyet teorisi objektif bir ölçüye dayanır. Sübjektif görüş ve yargılardan uzak, bilimselliğe yakındır.¹¹⁶ Bu konuda fikrini şöyle dile getirir:

*Eski medeniyetler dikkatle incelenince görülüyor ki, her medeniyet ayrı bir inanç ve ahlak nizamına dayanır. Kültürleri ve medeniyetleri bilimsel olarak anlamak için gözlenen olgulara dayanarak varsayımsal açıklama geliştirmek sonra da varsayımı objektif gözlem kanıtlarına göre sınamak gerekir.*¹¹⁷

¹¹³ Özakpınar, *Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler*, 284-85.

¹¹⁴ A.g.e., 277.

¹¹⁵ A.g.e., 280-81.

¹¹⁶ A.g.e., 281.

¹¹⁷ A.g.e., 282.

Yılmaz Özakpınar, Batılı bilim insanlarında kültür ve medeniyet konularındaki kafa karışıklığının bizim aydınlarımızda da var olduğunu söyler. *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi* kitabında Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Ziya Gökalp ve Osman Turan'da kültür ve medeniyet anlayışlarını detaylıca ele alıp değerlendirir. Ziya Gökalp ve onun gibi Cumhuriyet ideolojisini Batı medeniyetini referans alarak 'Batının bilim ve tekniğini alalım bu millidir; işin duygu, ilham ve inanç boyutu kültürdür' diyen anlayışa tamamen karşı çıkar. Kendi medeniyetin kaynağını göremeyen zihniyetin, Batı medeniyetini o dönem için geçerli tek medeniyet olarak kabul ettiğini, bu anlamda baştan hedefin yanlış seçilmesinin toplumu yanlış sonuçlara götürmüş olduğunu düşünür.

Özakpınar'ın kitabında etraflıca ele aldığı Mümtaz Turhan'da kültür ve medeniyet kavramlarına bakıldığında; bir devletin, siyaset, iktisat ve kültür alanında dünyadaki yerini ve gücünü göstermesi büyük ölçüde o toplumun bilim gücüne bağlıdır. Mümtaz Turhan, bir toplumun bilim insanı yetiştirme ve bilim kurumlarını kurması durumunda bilimsel bilginin toplumun tüm yapısını değiştirebileceğini düşünür. Bu anlamda Türkiye'nin Batılılaşma çabasını Batının bilim zihniyetine erişmek anlamında gerekli görür. Mümtaz Turhan'da kültür ve medeniyet kavramları da iççice geçmiş durumdadır. Hangi ögenin medeniyete, hangi ögenin kültür kavramına girdiği net değildir. Turhan, medeniyet kavramını bilimsel ilerleme olarak algılar. Batı medeniyetinde olduğu gibi kendi toplumumuzda da bilimi toplumsal bir işlev haline getirmek gerektiğini savunur ve bu yönüyle Türk toplumunun Batı medeniyetine girmesini kaçınılmaz görür.¹¹⁸ Batı medeniyetinin temelini bilim olarak gören Turhan, bilimin bir araştırma ve düşünme tekniği olarak rasyonel bir şekilde alınmasının Türk kültürüne bağlı kalarak mümkün olacağını düşünür. Kendisi bu anlamda muhafazakâr ve milliyetçi bir düşünür olmasına rağmen Batılılaşma kavramını bu şekliyle rahatlıkla kullanmış; Meşrutiyet devrinde ortaya çıkan Batının sadece bilim değil örf, adet, kanun gibi her konuda örnek alınmasını savunan düşünürlerden farklılık göstermiştir. Özakpınar, Turhan'daki sözü edilen bu durumu medeniyet teorisi bakımından yanlış bulur. Özakpınar'ın medeniyet teorine göre bilimin Batıdan alınması bir kültür değişmesidir. Kültür değişmesi toplumun kendi medeniyet değerine uygun olan şeyi kültürüne katması demektir.¹¹⁹

Turhan, *Kültür Değişmeleri*'nde Batılılaşma maceramızı tasvir ve tahlil ederken yanlış Batılılaşma çabalarını ve sonuçlarını da anlatır. Batı, bugünkü bilimi İslam medeniyetinden inanç ve yaşayış tarzını değiştirerek değil sadece düşünme tekniği olarak almıştır. Bizdeki

¹¹⁸ Yılmaz Özakpınar, *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi* (Ötüken Neşriyat, 2015), 164-170.

¹¹⁹ Özakpınar, *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*, 2015, 176-77.

aydınların yanılıgısı ise Batının üstünlüğünün sadece bilimle değil kendi medeniyet değerlerimizle çatışan yaşayış tarzını örnek alarak değıştirme şeklinde olmuştur. ¹²⁰

Özakpınar'da kültür ve medeniyet arasındaki ilişkiye baktığımızda kavramsal olarak ikisinin ayırt edildiğini, aynı zamanda ikisi arasında da bir bağ olduğunu şu ifadelerinden anlamaktayız:

*Medeniyet, toplum üyelerinin ruhlarını kuşatan. Onlara yaşamın anlamını ve gayesini gösteren, ruhları coşkuyla yücelterek onlara yeni ve değerli eserler yaratmanın ilhamını veren rasyonel bir inanç ve ahlak nizamıdır. Görülüyor ki medeniyet ve kültür aynı mantıksal düzlemedir. Kültür, yaşamın gereği olarak bir toplumda üretilen her türlü eser ve davranış biçimidir. Medeniyet, kültürün değışmesine izin vermekle birlikte inanç ve ahlak nizamı ile bağdaşan ve bağdaşmayan arasında bir muhakemeye göre ayırım yaptırarak kültüre bir seçme gücü kazandırır.*¹²¹

Yılmaz Özakpınar'ın medeniyet teorisinin bütün medeniyetleri açıklayacak genellikte olduğunu görmekteyiz. O, Batı medeniyeti ile ilgili olan görüşlerinde ise aynı teoriye bağlı kalarak günümüzdeki Batı medeniyetinin rasyonaliteye dayanan bir inanç ve kendi inandığı değerler üzerine bir ahlak nizamına sahip olduğunu vurgular.

Özakpınar Batı medeniyetinin tamamen Batılı olduğunu, Doğu medeniyetlerden hiçbir inanç ögesini almadığını, Eski Yunan, Roma, Mezopotamya ve İslam kültür birikiminden doğal bir olgu olarak kültür aktarımı konusunda istifade ettiğini söyler. Günümüzde Batı medeniyetinin saf bir Hristiyan medeniyeti olmadığını belirtir. Batı medeniyetini tarihsel gelişimi içinde değerlendirdiğinde birinci olarak Hristiyanlığın, ikinci olarak Roma ve Yunan medeniyetinin güç ve başarısının, üçüncü olarak ise Hümanizmin ve onun uzantısı olan bireyselliğin ön plana çıktığını ifade eder.¹²²

Batı medeniyeti toplumları, duygusal olarak Hristiyanlığa bağlı olsa bile insan aklının üstünde hiçbir değer tanımıyor, bireyciliği her insanın doğal hakkı görüyor, güce, başarıya ve mükemmelliğe tapıyor. Batı medeniyetinin bu inanç esasları ve onun doğurduğu kendine özgü ahlak nizamı kavranmazsa Batı ülkelerinin dünya siyasetindeki tutumları ve icraatı,

¹²⁰ A.g.e., 179-82.

¹²¹ Yılmaz Özakpınar, *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 286.

¹²² Recep Şentük, ed., *Medeniyet ve Değerler*, 2012–32 (İstanbul: İSTANBUL TİCARET ODASI, 2013), 335.

*bilimsel ve teknolojik ilerlemesi yüksek iş standartları başarma tutkusu ve geleneksel ahlak açısından bakanlara ahlaksızlık gibi görünen yaşam biçimleri doğru yorumlanamaz.*¹²³

Özarpınar “Türk kültürü, İslam medeniyeti, Batı medeniyetine karşı mücadelesinde hangi konumda durmaktadır?” sorusuna şu cevabı vermektedir:

*Türkiye'nin problemi Batı medeniyeti ile mücadele etmek olmadığı gibi Batı medeniyetine girmek de değildir. Türkiye'nin problemi, kendi medeniyetinin bilinci ile Avrupa'daki değişimi 400 yıl sonra da olsa doğru yorumlamak ve modern bilim zihniyetini yalnız bilimde değil, toplumsal işleyişin bütün alanlarında kurumlaştırmaktır.*¹²⁴

“Bir medeniyet, toplum içinde meydana getirilecek kültür öğeleri için bir istikamet gösterirken dışardan alınacak kültür öğeleri karşısında seçici olur.”¹²⁵ Bilim ve tekniği kültür kapsamında ele alan Özarpınar'ın Batı medeniyetinin bilimi konusunda yaklaşımı ise gerek sanat ve felsefe gerekse teknolojik başarı gibi gerekli olan alanlarda Batı ile siyasi, ekonomik ve askeri işbirliği yapılabileceği, başarılarından ve tecrübelerinden istifade edileceği yönündedir.¹²⁶

Yılmaz Özarpınar inanç ve bilgi arasındaki ilişkiyi Allah'a inanç ile ilintisiz ele almakta, bilginin inanç içerdiği kabulünden hareketle durumu şu şekilde izah etmektedir:

*Kesin bilgiye erişmenin mantıken mümkün olmadığı bir alanda, bir yanılma payı ile de olsa bir şeyin hakikat olduğu kabul ediliyorsa, bu kabul, bir inançtır. Öyleyse kesin bilgiye erişmenin mümkün olmadığı alanlarda ki inançları, o tür bir inancı muhafaza ettiğimiz sürece bilgi olarak kabul ediyoruz. Kanıtın bulunmadığını bir alanda şu ya da bu yoldan hüküm verdiği zaman erişilen bilgi, o hükme ulaşan gözünde kesin ve değişmezdir. Demek bütün bilgilerimiz inançtır.*¹²⁷

Bilgi ve hakikat konusundaki yaklaşımını ise: “Hakikat Allah'ın var ettiği bilgilerle öğrenebiliyor ise Allah'ın bildirdiği ve benim anladığım kadardır. Şu halde hakikati tam anlamıyla bilen Allah'tır”¹²⁸ şeklinde ifade eder. Medeniyetin kaynağını da hakikate yani inanca bağlar. Onun medeniyet teorisine göre insanlar daima psikolojik olarak bir iman kaynağına ihtiyaç duyduğundan, doğal olarak toplumlar ve medeniyetler de iman kaynağına

¹²³ Özarpınar, *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*, 1999, 296.

¹²⁴ A.g.e., 298.

¹²⁵ Yılmaz Özarpınar, *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, 8. bs (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2012), 27.

¹²⁶ Yılmaz Özarpınar, *İnsan Düşüncesinin Boyutları*, 1. bs (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2009), 332.

¹²⁷ Özarpınar, *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*, 1999, 23.

¹²⁸ A.g.e., 26.

ihtiyaç duymuşlardır. Bu yüzden bugüne kadar kurulan bütün medeniyetler bir iman kaynağına ve onun oluşturduğu ahlak nizamına dayanmıştır.

İnsanlığın sorunlarına günümüz dünyasında çözüm bulunamaması bilgi azlığından değil değer sistemlerinin çarpıklığından kaynaklanır. Medeniyet bu anlamda çözüm üretirken, Batı medeniyeti rasyonel inanç sistemi gereği kültürü besleyen kaynak olsa da insanlığın bugünkü sorunlarına çözüm üretecek değerler noktasında yetersizdir. Özakpınar'a göre İslam medeniyetinin mensupları özünü hatırlayarak kendi dayandığı değerleri benimsemelidir. Bugün İslamiyet'i sadece ibadet şekline indirgemiş olan düşünceyi de eleştirerek, İslamiyet'in sadece bir yönetim biçimi olmadığını, İslamiyet'in yönetime gelen insanların ruhlarını yüceltmek, onların doğru ve düz yoldan ayrılmamalarını sağlamak gibi bir işlevinin olduğunu söyler. İslam dininin evrensel özünün yaşama yansıtılması gerektiğini; adalet, iyilik, hoşgörü, ahde vefa, fedakârlık, yardımlaşma gibi değerlerin sadece toplumda insan ilişkilerini değil politik anlamda ülkelerin ilişkilerini dahi belirleyici hale getireceğini düşünür. Yüzyıllar boyu İslam medeniyetinin en parlak temsilcisi olma ve tarihten gelen bir birikim ve zenginliğe sahip olan ülkemizin, Batı ile olan yakın temaslarından kaynaklı kazanımları birleştirebilmesi önemlidir. Böylece "evrensel değerler yaratacak bir zihinsel uyanışı" sağlayarak Türkiye ya bu konuda öncü bir ülke olarak insanlığın kurtuluşu için bir terkip oluşturabilir ya da modern görünümlü dünyanın ilkeliği içerisinde akıntıya kapılmaya devam eder.¹²⁹

4.3 Sadettin Ökten'de Medeniyet Tasavvuru

Ökten'e göre insan denilen varlık basitten karmaşığa doğru içgüdüler, akıl ve duygu olmak üzere üç özelliği ile dikkati çeker. Her insanda bu özellikler farklı şekilde ve etkide kendini gösterir, hayatına yön verir. İnsanoğlundaki bu özellikler yahut yetenekler diğer canlılardan farklı olarak belli bir doğrultuda yönlendirilmek ihtiyacındadır. Diğer canlılar içgüdüyle hareket ettikleri için akıl ve duygu planında herhangi bir gelişimleri söz konusu olamaz. Bu anlamda da yönlendirmeye ihtiyaçları yoktur. Diğer canlılardan akıl ve duygu dünyasıyla farklı olan insan, medeniyet tasavvuru ya da algısı denilen değerler sisteminin ölçülerine göre seçimlerini yapar ve hayatını yönlendirir.

Sadettin Ökten'e göre medeniyet tasavvuru insanla başlar. Medeniyet tasavvuru sadece insanda olan bir realitedir. Eğitilebilir içgüdü+akıl+duygu=insan olarak formalize ettiği yapıda insanoğlu yaşamak için bir takım değerlere inanmak ve beraberinde kabul etmek

¹²⁹ Şentük, *Medeniyet ve Değerler*, 336-38.

zorundadır. Bir insanın yaşaması için içgüdü, akıl ve duygu özellikleri yeterli olmaz. Bunun hem bireysel hem toplumsal iki sebebi vardır. ‘Ben nereden geldim, nereye gidiyorum, iyi – kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin olan nedir’ gibi sorularla hayatı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu noktada karşımıza değerler sistemi çıkar.¹³⁰

Ökten’in ‘medeniyet tasavvuru’ nedir sorusuna verdiği cevap ise şu şekildedir:

*Medeniyet tasavvurudur ki hayatı yaşanır kılar. Değerlerimiz bu referansa göre şekillenir. Değerleri hayata taşıyan davranışlar yine bu referans sisteminin eseridir. Değerlere uygun davranıldığında uygulanan yaptırımlar da yine o değerlere aittir. Yani bir bilgi inanç ve ahlak kompozisyonundan bahsediyoruz.*¹³¹

*Medeniyet tasavvuru nedir? Medeniyet tasavvurunun bir ayağı hiyerarşik değerler sistemidir. Bu değerlerin dış dünyamızda karşılığı yoktur, ancak iç dünyamızda karşılığı vardır. Bu değerlerin dış dünyaya geçmesi ise eylemle hayata yansımaları, yani bir biçim kazanması demektir. Bu olgu, o değerlerin yaşanır hale geldiğini, yani eylemlerimize yön ve biçim verdiğini gösteriyor. Bu hayata geçiş medeniyet tasavvurunun değerden sonra ikinci ögesi davranış biçimlerine yansımalarıdır. Yani siz sevdiğiniz ve inandığınız değerler sistemine göre davranarak bir hayat kurarsınız kendinize.*¹³²

Ökten’e göre her medeniyet tasavvurunun kendi değerler sistemi vardır ve ona göre davranış kompozisyonu önerir. Kendi mensuplarına da bu kompozisyona, biçime göre davranmalarını ve bu doğrultuda eylem yapmalarını ister. Bu önerisinin gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol edecek müeyyide sistemi ortaya koyar. Medeniyet tasavvurunun ahlakı ve hukuku bu şekilde oluşur.¹³³

Ökten’in medeniyet tasavvurunda inanılan değerler sistemi, bu sisteme göre belirlenmiş davranış biçimleri ve bu biçimleri denetleyen ahlak ve hukuku ihtiva eden üç unsur bulunmaktadır.

Ökten’e göre bir medeniyet tasavvuru etrafında toplumsal mutabakat oluşturulduğunda belli bir değerler sistemi benimsenir; o sisteme göre davranmaya başlanırsa bir biçim ortaya çıkar ve buna da “kültür” denir. Her toplum birbirinden farklı medeniyet sistemine sahip olduğu için birbirinden farklı davranış biçimleri yani kültürler ortaya çıkacaktır. Medeniyet

¹³⁰ Ökten, *Fincanımda Cola Var*, 12-14.

¹³¹ A.g.e., 16.

¹³² A.g.e., 12.

¹³³ Ökten, *İçimde AVM Var!*, 12-13.

tasavvurunun mutlaka davranışlara sirayet etmesi ve reel dünyada ise zaman ve mekâna bağlı olarak yaşaması, eylemler zincirini ortaya çıkartması gerekir. Toplumsal ahengin şekillenmesinde insanın içgüdü, duygu ve akıl unsurları bu eylemleri oluşturmada yeterli olmaz. Aksine toplum sadece bunlara göre hareket ettiği zaman anarşi ve kaosa düşer. Medeniyet tasavvuru, toplumun bireylerini yönlendirerek o toplumda yaşanabilir bir huzur ortamı oluşturmaktadır. Bu tasavvurun ölçülerine göre toplumun sorunlarına çözüm aranır. Toplum tarafından çözümler tatmin edici bulunursa medeniyet tasavvuruna olan güven ve inanç artar; bu tasavvur geliştirilerek hayatın yeni safhâlarına kadar uzanır. Eğer tasavvur toplumun karşılaştığı sorunları çözemiyorsa bir huzursuzluk ve rahatsızlık başlar.¹³⁴

Ökten, medeniyet tasavvurunu “öz” bundan doğan davranışı/kültürü ise “biçim” olarak ifadelendirir. Özün ürettiği biçimler çözüm getirmeyip toplumda gerilimi arttırdığında bu defa özün sorgulanması gündeme gelir. Bu sorgulama devam ederse özün ağır yaralar aldığı ve hayatiyetini sürdüremediği durumlar ortaya çıkabilir. Bu durumda eski tasavvurun izlerini taşıyan, ancak devamı olmaktan çıkan bir tasavvur inşa edilir. Toplumlar için en zor ve sancılı süreç budur. Bu olumsuzlukta bazen bir medeniyet tasavvurunun inşa edilmesi, kaos ve anarşi ile dolu asırları alabilir.¹³⁵

Bir medeniyet tasavvurunun ürettiği biçimler çözüm üretiyor ve toplumun çoğunluğu tarafından benimseniyorsa bu durum, biçimin kabul gördüğünü gösterir. Toplumun çoğunluğu görünür olanı yani biçimi önemser, öz olanı dikkate almaz. Hatta bir süre sonra öz toplumda unutulmaya başlar. Gelenek dediğimiz şey, zamanla biçimin öz gibi anlaşılmasıyla kendini gösterir. Bu anlamda biçim ya da gelenek zaman ve mekâna göre değişmek zorunda kalır. Zamanın şart ve durumuna göre şekil, biçim ya da gelenek dediğimiz şey değişime ayak uyduramazsa toplumda bir huzursuzluk ve güvensizlik hali kendini gösterir. Bu durum bir toplumun kimliğini oluşturan öze yani medeniyet tasavvuruna kadar uzanır ki bu durum medeniyet tasavvurunu kaybetmiş ya da yaralamış bir toplumun ortaya çıktığının bir göstergesidir.¹³⁶

¹³⁴ Ökten, “Ders Notları”, 4-6.

¹³⁵ A.g.e., 7.

¹³⁶ A.g.e.

Ökten, medeniyet tasavvurunun değişmeyen yönünü ise şu şekilde anlatır: “Medeniyet tasavvuru bir dip dalga gibidir. Alttan alta zamanla oluşan ve kolay kolay değişmeyen bir alandır”.¹³⁷

Ökten’e göre toplumun en azından belli bir kesiminin -aydın ve entelektüelleri kasteder- her zaman toplumdaki öz ve biçim arasındaki ilişkiyi değişen şart, zaman ve mekâna göre gündemlerinde tutmaları gerekir. Toplumsal uyum ve huzuru göz önünde bulundurarak özden kopmayacak değişimi takip etmek ve çözüm üretmek zorunludur. Ancak bu şekilde medeniyet tasavvurunun her dönemde ve koşulda canlı, yaşanır olması mümkün olacaktır.

Ökten’in “medeniyet ailesi” kavramı üzerindeki düşünceleri ise şöyledir: Herhangi bir medeniyet tasavvuru farklı toplumlarca kabul gördüğünde bir medeniyet ailesi ortaya çıkar. Her toplumun kendine göre farklı yapısından dolayı medeniyet tasavvurunun biçimler noktasında toplumlara göre değişen yönleri olsa da, öz yani değerler sistemi ortak ise aynı medeniyet ailesinden sayılır. Ökten, medeniyet ailesine mensup toplumlardaki farklılığı da medeniyet tasavvuru açısından bir zenginlik olarak görür. Bütün biçimlere hayat veren öz olduğu için eğer toplumlar arasında geçişte ve iletişimde engeller ortadan kaldırılır, toplumlar bu noktada birbirlerine kompleksiz bir şekilde yaklaşırsa aynı medeniyet ailesine mensup toplumlarda oluşan sinerji, medeniyet tasavvuruna katkı sağlamış olacaktır.¹³⁸

Sadettin Ökten’in medeniyet tasavvuruna kısaca “öz”, kültürün oluşturduğu şekle de “biçim” dediğini belirtmiştik. Toplumda biçim yani kültür dediğimiz şey gözlemlenebilir bir şeyken öz dediğimiz medeniyet tasavvuru doğrudan gözlemlenir olamadığından, özü anlamak için birtakım yöntemlere başvurulur. Burada medeniyet tarihçilerine büyük iş düşmektedir. Siyasi tarih tek başına ele alındığında toplumların medeniyet algısına ulaşmak zordur. İktisat, sanat, din, kültür gibi tarihin tüm alanlarından istifade edilerek, eleştirel bir bakış açısıyla zaman ve mekâna uygun değerlendirme yapılmalıdır. Bunu tek bir topluma ya da aynı medeniyet ailesine mensup toplumlara uygulamak oldukça güç olacağından en ideal olan şey, medeniyet ailesine mensup olan toplumların tarihleri üzerine yapılacak olan bir inceleme sonucunda ortak değerler sistemine ulaşılmasıdır.¹³⁹

Bütün yönleriyle toplumların tarihine baktığımızda buradaki davranış ve biçimlerin arkasında bulunan özü yakalayabilmek için nesnel olmak gerekir. Fakat insanın kaçınılmaz

¹³⁷ “Öteki Gündem Prof.Dr. Sadettin Ökten”, <https://www.youtube.com/watch?v=ojQ-CEk-Ayo>, t.y., erişim 23 Kasım 2019.

¹³⁸ Ökten, “Ders Notları”, 8-9.

¹³⁹ A.g.e., 10-12.

özelliği olan özneliği de hesaba katıldığında rasyonel bir bakış ve ilmi bir disiplin kullanma mecburiyeti vardır. Toplumlardaki eylemler arasındaki ortak yönleri ya da bütünlüğü sağlayan unsurları fark etmek ve belirtmek bu rasyonalite ve ilmi disiplin sayesinde mümkün olur. Bundan sonrasındaki merhale ise bütüncüllüğü sağlayan unsurlar arasındaki ilişkiyi sezme tir. Böylece bütünlüğü sağlayan unsurlar bir sistem içine girmiş olur ki, bu da işin en zor safhası olarak görülür. Bütünlüğü sağlayan unsurlar arasındaki ilişki, yani her olaya yön veren ilke medeniyetin özü ya da değerler sisteminin bir parçasıdır. Medeniyet algısı, ortak ve bütüncül unsurları içine alan bu sistemin adıdır.¹⁴⁰

Ökten, tarihe geniş açıdan ve nesnel olarak bakmanın yolunu kendi dışımızdaki uygarlıkların dünyasını görüp tanımakla mümkün olacağını söyler. Böylece bize ait bir kavramı sadece kendi medeniyet perspektifimizle değil başka medeniyet değerlerinin ölçüleriyle de değerlendirebilme kabiliyeti kazanılır. Uzun bir süreçte tüm bunları yaparken olay ve olgulardan çıkan ortak ve bütüncül sonuçlar, “öz” dediğimiz kavramı da yavaş yavaş ortaya çıkartır.

Medeniyet algısı dediğimiz şey uygarlıkların soyut bir şeması olarak nitelendirilip ayrıntılar dikkate alınmadan incelendiğinde ana özelliğin dini duygular olduğu görülür. Medeniyet tarihçilerine göre bu şema, şartlar uygun olduğunda kendiliğinden ortaya çıkar. Bu şartların hepsi mevcut olduğu halde rasyonel olarak açıklanmayacak bazı durumlarda özgün bir medeniyet tasavvuru ortaya çıkamayabilir. Bir medeniyet tasavvuru, ancak toplumun tüm kesimleri tarafından varılacak bir mutabakat sonucu kabul görür. Toplum tarafından bu medeniyet yapısı kimlik olarak algılanacağından nesilden nesle güvenle aktarılır. Eğer o medeniyet algısı toplumun ihtiyaçlarına çözüm bulamaz duruma gelirse yeni bir medeniyetin ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Toplumun bir kesimi temel yapıdan ümidini keser bir kısmı kesmezse orada toplum tarafından tam bir mutabakat oluşmadığından yine kaos ortaya çıkabilir.¹⁴¹

Medeniyet tarihçileri tarafından tespit edilen medeniyetin soyut şemasının, toplumun aydınları tarafından kabul görmesi gerekir. Medeniyet tasavvurunun ana çizgisi, basit bir versiyonuyla toplumun ortalama aydını için net ve anlaşılır hale gelir. Medeniyet tarihçilerine

¹⁴⁰ A.g.e., 13.

¹⁴¹ A.g.e., 15-17.

göre bir medeniyet tasavvuruna etki eden unsurlar; “zihniyet yahut manevi hayat, mekân, farklı medeniyet algılarıyla olan etkileşim, ekonomik yapı” olarak belirtilir.¹⁴²

4.3.1 Medeniyet Tasavvuru ve Mekân

Bir medeniyet tasavvurunun hayat bulması için mutlaka mekâna ihtiyacı vardır. Bu durum yerleşik hayata geçmiş toplumlar için geçerli olabilir. Göçebe toplumlarda bir medeniyet tasavvuru olsa da medeniyet değerlerinin görünür, yaşanır ve sonraki nesillere aktarımı ancak eylemlerini ortaya koyabileceği bir mekânla mümkündür. Yerleşik toplumlar kurdukları şehirlerde maddi, manevi tüm birikimlerini, arkalarına dayandıkları medeniyet tasavvurundan aldıkları güç ve enerji ile yaşanır kırlarlar. Tarihte yerleşik toplumlar tarım, sanayi ve bilgi olmak üzere üç ana evreden geçmiştir. Bu üç ana evrede tarım toplumlarının nehir ve su kenarlarında nehir uygarlıkları kurduğu, sonraki dönemlerde ticaret ve sanayiye bağlı olarak ticaret yolları üzerinde medeniyetlerin geliştiği görülmektedir.¹⁴³

Ökten, medeniyet tasavvuru ve mekân arasındaki ilişkiyi şu şekilde tanımlar: ”Şehir, bir medeniyet tasavvurunun ve bu tasavvura göre yaşayan cemiyetin eseridir. Bu eser, toplumun kimliğini deklare etme ihtiyacından ortaya çıkar”.¹⁴⁴

“Hayat –mekân ilişkisini koparamazsınız. Çünkü insan, zaman ve mekândan münezzeh değil. Toplum ve insanlar, kendi medeniyet tasavvurlarına göre bir mekân kurgularlar ve onu inşa ederler”.¹⁴⁵

4.3.2 Farklı Medeniyet Algılarıyla Etkileşim

Medeniyet tasavvurunun kendisinin farkına varması ve hayatini sürdürbilmesi kendi dışındaki medeniyet tasavvuruna sahip toplumlarla temas içinde olmasına bağlıdır. Her dönem değişimin zorunlu olduğu medeniyet tasavvuru için söz konusu bu durum, toplumların hareketliliğini de beraberinde getirir.

Toplumların etkileşiminin en kolay ve ilk basamağı ticaret olup biraz daha zor ve karmaşık olanı ise entelektüel yani bilimsel ve sanatsal etkileşimdir. Medeniyet değerleri farklı olan toplumlar arasında etkileşim dengeli olduğu yani toplumsal kimliğe zarar vermediği müddetçe bu durum her toplumun kendi açısından bir zenginliğe ve kazanıma dönüşür.¹⁴⁶

¹⁴² A.g.e., 17-18.

¹⁴³ A.g.e., 20.

¹⁴⁴ Ökten, *Fincanımda Cola Var*, 19.

¹⁴⁵ A.g.e., 193.

¹⁴⁶ Ökten, “Ders Notları”, 21-22.

4.3.3 Ekonomik Yapı ve Maddi Hayat

Ekonomik yapı ve maddi hayatın sunduğu güç, medeniyet değerlerinin ortaya koyacağı iradenin gerçekleşmesi için gereklidir. Bundan dolayı bir toplumun ekonomik yapısı kültürü etkiler ya da medeniyet anlayışı ekonomiye diğer bir deyişle kültüre yön verir.

Toplumların uzun yıllar boyu ekonomik faaliyetlerinin temelini tarım oluşturmuştur. Bu dönemde insan ve hayvan gücüne olan ihtiyaç fazla olduğundan toplumun büyük bir kısmı toprağı işleyip üretmek zorunda kalmış. Bu toplumlarda seçkin ve sayıca az olan bir grup, tarım toplumunun ayakta kalması için bütün toplumu doğru bir istikamette ve kendi medeniyet algısıyla barışık yöneterek, tüm bunları yaparken toplumsal alt yapıyı ve ihtiyaçları analiz edebilmiştir.

Sanayi devrimiyle birlikte Batıda ortaya çıkan hammadde ve makine gücüne dayanan yeni bir üretim şekli tüm dünyada hızla yayılmış, bu yeni üretim biçiminde hammaddeye bağlı ihtiyacı gidermeye dönük yapılan dünya savaşları, sömürge sistemleri, zulümleri de beraberinde getirmiştir. Sonuç itibarıyla zenginliği ve ekonomik gücü ile ortaya çıkan Batı dünyası diğer toplumları etkisi altına almıştır. Böylece tarım toplumunda kültür üretimi ve buna hayat veren medeniyet tercihinin sorumluluğu dar bir kesimin üzerindeyken sanayi toplumunda bu sorumluluk toplumsal bir ölçüğe erişmiştir.

Medeniyetlerin iniş ve çıkışlarındaki periyotta dönemin mevcut ekonomik yapısı, dünya ölçeğinde ekonomik dalganın getiri ve götürüleri uzmanlarca dikkatli bir şekilde incelenmesi ve dönemin değişen ekonomik yapısına karşı doğru stratejiler uygulanması gerekmektedir.¹⁴⁷

4.3.4 Medeniyet ve Zihniyet (Manevi Hayat)

Ökten'e göre bir toplumun zihin yapısı, manevi hissiyatı olarak da adlandırılır ve toplumun medeniyet algısına etki eden en önemli faktörlerden biridir. Toplumun sahip olduğu ortak zihniyet toplumun düşünce sistematliğini ve duygusal önceliklerini ifade eder. Toplum, zihniyet olarak bir değerler sistemine bağlandığında orada bir mutabakat; sonuç itibarıyla böyle bir toplumda güven, coşku ve dinamizm ortaya çıkar. Medeniyet tarihçelerine göre toplumların değerler sisteminin kaynağı dindir. Değerler sistemi dini inanış olduğu gibi din gibi algılanan inanış, doktrin, adları farklı bir felsefi sistem de olabilir.

¹⁴⁷ A.g.e., 23-26.

Bir medeniyet algısı kültürünü ürettiği müddetçe işlevseldir. Öz, zihniyet değişmesine de kültürün(biçimin) değişmesi olağandır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus; değişen her biçim ardında beslendiği zihniyeti de barındırır.¹⁴⁸ Ökten bu durumu şu şekilde izah eder:

*Siz bir 'fincan'ı üretilmiş ve bitmiş bir 'form' olarak görüyorsunuz. Bunu alırken de 'AA, böyle bir fincanım olsun' diyorsunuz. Ama hayır, bu iş öyle değil! Bu fincanı yapan 'zihniyet', bunu üretirken de asırlarca düşünmüştü. Bir objenin malzemesinden formuna kadarki tüm tasarımı, yüzlerce insanın uzun bir süreçte zihni ve kalbi ürünlerinin bileşkesidir. Fincanın üzerine işlenmiş bir yazı dahi öyledir. Bu form size gelir; arkasındaki değerleri göremezsiniz ve fincan işinizi görür. Bunu kullandıkça o değerleri yavaş yavaş benimsemeye başlarsınız.*¹⁴⁹

Bir medeniyet, diğerlerinden bir şeyler alırken kendi medeniyet biçimlerini koruyamazsa ya da geçişlerde bir kesinti ortaya çıkarsa toplumda uzun zamanları alacak bir çalkantı da başlayabilir. Böyle bir durumda başka bir toplumun değerleri farkında olmadan kendi değerlerimizle aramıza girer. Ökten'in ifadesiyle: "Kahve fincanımızda cola içer hale geliriz. Fincanımız kırılmaz ama içi boşalır".¹⁵⁰

4.3.5 Medeniyet Algısı İle Biçim Arındaki İlişki

Ökten'e göre medeniyet algısı toplumun her alanında kendini gösterir. Bu alanların en önemli olanları "muaşeret, bilim, tefekkür ve sanat"tır.

Muaşeret alanı; insanın günlük hayatından çalışması ve üretmesinden birbirleriyle olan ilişkilerine kadar tüm toplumsal ilişkileri kapsar. Bir kısmı "ahlaki" bir kısmı da "hukuki" olmak üzere iki kısımdan oluşan muaşeret kuralları toplumların sağlıklı, huzur ve güven içerisinde yaşaması için şarttır. Bu kuralların kaynağı ise o toplumun medeniyet algısının değerler sistemidir.

Bilimsel alan; bir medeniyet tasavvuru her ne kadar fiziksel dünyadaki olayları inceliyor gibi görünse de dünyanın her yerinde aynı gibi görünen olguya bir "mana ve değer" yükler. Örneğin bilimsel çalışmalarla ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, bulunan yeni bir ürün, bir medeniyet tasavvurunun ölçüsüyle sınırsızken başka bir medeniyet tasavvurunda sorumluluk bilinciyle belli kural ve sınırlara, kontrole tabi olabilir.

Ökten'e göre her medeniyet tasavvuru kendi değerlerine dayanan bir düşünce (tefekkür) dünyası kurar. İnsanoğlu bilimsel alanın ötesinde kendi akli ihtiyacına cevap verecek, adına

¹⁴⁸ A.g.e., 28-29.

¹⁴⁹ Ökten, *Fincanımda Cola Var*, 159-60.

¹⁵⁰ A.g.e., 160.

felsefe denilen daha geniş ve kapsamlı düşünce dünyasına ihtiyaç duyar. Bu durum insanın bilim ve muâşeret kurallarını kafasında yerli yerinde oturtması açısından gereklidir. ¹⁵¹

Bir toplumsal medeniyet tasavvuru insanın ihtiyacı olan duygu boyutuyla, kendisini duygu ve ruh dünyasıyla ortaya koyar. Bu iş ise toplumsal medeniyet tasavvurunun zevk sahasındaki yetkili sözcüsü olan sanatkârlar eliyle gerçekleştirilir. Sadettin Ökten bu konuyu şu şekilde izah etmektedir:

*Toplumsal yapıyı kuran, yaşatan ve sağlamlaştıran medeniyet tasavvurunun, yaşamak ve gelişmek için mutlak surette sanata ve dolayısıyla onun yapıcısı olan sanatkâra ihtiyacı vardır. Toplumun sahip olduğu medeniyet tasavvuru, toplumsal katmanlarda yayıldığı nispette, benimsediği ve içselleştirdiği ölçüde güç ve kudret kazanır. Toplumsal var olma iradesini, beraber yaşama şuurunu ve birlikte eylem yapma kudretini ortaya koyar. Medeniyet tasavvurunun benimsenmesi veya toplumsal bir kabul görmesi, daha ziyade fikir ve düşünce dünyası üzerinden gelişen bir olgu gibi görünse de bunda sanatın rolü çok büyüktür.*¹⁵²

Ökten sanatkâra ise şöyle bakar. Bir medeniyet tasavvuru eğer inanılıyorsa bireye kimlik ve aidiyet verir. Öğrenilen medeniyet tasavvuru için bu durum söz konusu değildir. Medeniyet tasavvurunun olduğu bir toplumda her bireyin bir kimliği ve dolayısıyla her bireyin onu diğerlerinden farklılaştıran özelliği ve sınırları vardır. Bu kimlik o toplumdaki sanatkâr için de geçerlidir. Bu kimliğin oluşmasında tarihten gelen birikimin etkisi olup, şimdinin ciddi izlerini ve özelliklerini de taşır.¹⁵³

Sadettin Ökten'e göre sanatkâr, yaşadığı toplumdaki medeniyet tasavvurunun veri ve koşullarından bağımsız değildir. Sanatçı içinde yaşadığı toplumun değerlerini benimsediği gibi kabul etmeyebilir de. Nasıl ki bir toplumda bireylerin farklı tutum, davranış ve tercihleri söz konusu olabilirse bu durum sanatçı için de geçerlidir. Ferdi özellikler ve farklılıklar göz önünde bulundurularak, ortak özelliklerin üzerinden bir düzlemde toplumun ortak hissiyatı, toplumsal duygudaşlık ortaya çıkar ve bu durum aslında sanatçının ortaya koyduğu eserin aynı zamanda o toplumun medeniyet tasavvuruna yaptığı bir göndermedir. ¹⁵⁴

Her medeniyet tasavvurunun ortaya çıkarttığı sanat anlayışı da farklı olacaktır. Sanatın konusu olan dört çevre; doğa, doğaüstü âlem, insan ve toplum modernist bir medeniyet

¹⁵¹ Ökten, "Ders Notları", 30-31.

¹⁵² Ökten, *Gelenek Sanat ve Medeniyet*, 109-10.

¹⁵³ A.g.e., 119-20.

¹⁵⁴ A.g.e., 105-7.

anlayışına göre kendine özgü bakışla bir sınır ve ayırım getirir. Örneğin reel ağacın varlığı bu anlayışa göre bir ham materyaldir. Sanatçının eli bu materyale deyince idealite kazanır. Modernist bakış açısıyla sanatçı tanrısal niteliklere donatılmış bir insana dönüşür. İslam medeniyet tasavvurunda ise en güzel yaratılmış insandır. Doğa (çevre), insanın yararına sunulmuş estetik haz kaynağı ve bu sebeple ham haliyle sanat eseri olarak kabul görür.¹⁵⁵ Ökten'e göre: "İslam medeniyet tasavvuru yararlı olmayı her sahada temel bir ilke olarak öne sürer. Modernitenin estetik alanda ilgi dışı bıraktığı işlevsel ve teknik bir obje, İslam medeniyet tasavvurunda sanat değeri olan bir objeye dönüşebilir".¹⁵⁶

Sanat faaliyetinin simgesel bir eylem ve nesne olma durumu da vardır. Simgesel eylemleri gözlemleyen birey; seyir, temaşa, deneyimleme ve içselleştirme eylemlerinden sonra yaşadığı toplumun simge eserlerinden doğal olarak etkilenir.¹⁵⁷ Simge eserler o toplumun medeniyet tasavvurunu ortaya çıkartan yapıtlardır. Ökten bu konuda Süleymaniye Külliyesi örneğini Yahya Kemal'in şiirinden yola çıkarak tanımlamaya çalışır. Ona göre Yahya Kemal'in şiirlerinde her şair gibi remizler ve simgeler vardır. Yahya Kemal şiirlerinde bir medeniyet tasavvuruna gönderme yaptığı simgeler kullanılmıştır. Bu medeniyetin unsurları mekân, zaman ve insan olarak tasnif edilmiştir. Kendi gök kubbemiz olarak adlandırdığı bütün medeniyet değerlerinin yaşandığı vatanın üstünü örten gökyüzü yani gök kubbe aynı zamanda devleti temsil eder. Devletin dört ana unsuru olan hakan, ilmiye, seyfiye ve kalemiye sınıfı ile gök kubbenin müşahhas bir şekilde ortaya çıktığı devlet yapısının kendisini gösterdiği Süleymaniye Külliyesi; Yahya Kemal'in "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirleri ve diğer şiirleri kendi medeniyet değerlerimize ait sembolleri yansıtan örneklerdendir.¹⁵⁸ Süleymaniye kubbesi, bizim medeniyet tasavvurumuzun koruyucusu ve kuşatıcısı olan kendi gök kubbemiz, Süleymaniye Camii'nin zemini ise vatanın bütün arızları ve içindeki cemaat de dokuz asrı aşan bir tarihten koyup gelen ecdadımızla beraber var olan bizlerizdir.¹⁵⁹

Yahya Kemal'in şiirlerinde tasvir ettiği şimdiki modern insan, kendi değerlerine ve özgün hayatına karşı mesafeli hatta yabancıdır. Değerlerinden ve kendi medeniyet tasavvurundan tamamen kopmamış olan bu insan, başını kaldırıp gökyüzüne baktığında onun oralarda olduğunu hissetse de kendi gök kubbesini göremez. Şimdilerde yaşayan bu insan için

¹⁵⁵ Sadettin Ökten, *Aslında Bir Sanat Var* (İstanbul: Tuti Kitap, 2019), 107-14.

¹⁵⁶ A.g.e., 116.

¹⁵⁷ A.g.e., 26-27.

¹⁵⁸ Ökten, *Gelenek Sanat ve Medeniyet*, 23-26.

¹⁵⁹ A.g.e., 27.

ayaklarının altındaki ecdadın huzur ve güvenle bastığı vatan toprağı titrek ve zayıf bir zemindir. Endişe, kaygı, pişmanlık duygularına bürünmüş olan çağdaş insan bugün kendi gök kubbesini inşa edecek kadar da güçlü ve iktidar sahibi değildir.¹⁶⁰

4.4 Sadettin Ökten’de Medeniyet Tasavvuru ve Şehir

“Din bir medeniyetin kurucu paradigmasıdır. Bir medeniyet tasavvurunun görünür olduğu yer şehirdir”¹⁶¹ diyor, Sadettin Ökten.

İnsanlığın geçmişten günümüze kadar ortaya koyduğu en karmaşık bir organizasyon olan şehir neye göre yapılır, şehrin oluşumundaki etkenler ve şehre biçim veren eylemlerin arkasındaki tercihler nelerdir ya da bu tercihler neye göre şekillenir? İnsanoğlunun barınma, güven, üreme vb. ihtiyaçları olduğu gibi kendisini ifade edecek, tekdüze bir yaşamın dışına çıkacak çeşitlilik ve renkliliğe de ihtiyacı vardır. Bu yüzden şehir insana doğasında var olan yetenekleri ortaya çıkartan bir özgürlük ortamı sunar. Buna göre şehirler insanların sadece ekonomik, yaşamsal ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ise “işlevsel şehir” olarak; kabiliyetlerini, çok sesliliğini ortaya koyan bir yapılanma şeklindeyse “simgesel boyutu” ile ortaya çıkar.¹⁶²

Ökten’e göre bir medeniyet tasavvurunun üç ögesi vardır ki bunlar; değerler sistemi (erdem, doğruluk vb.), davranışın biçimlere yansımaları, ahlak ve hukuk sisteminin davranışların tutarlılığını ölçmesidir. Şehir ilk başta maddi yani fiziksel bir yapı gibi görünse de şehirlere biçimi, düzeni, hiyerarşiyi ve estetiği veren toplumsal, bireysel bir tercih ve bilinç vardır. İşte o bilincin arka planında da medeniyet tasavvuru yatar.¹⁶³ Ona göre şehir: “Bir medeniyet tasavvurunun ve bu tasavvura göre yaşayan cemiyetin eseridir. Bu eser, toplumun kimliğini deklare etme ihtiyacından ortaya çıkar”.¹⁶⁴

Medeniyet tasavvuru bir değerler sistemi ise bu değerler sisteminin hayata yansıdığı somut eylemler (kültür) bir mekâna ve zamana bağlı olarak gerçekleşir. Zaman ve mekânın ortaya çıktığı yer kırsal kesim de olabilir ama toplumun en çok parametreliliği olduğu yer şehir olarak kendini gösterir. “Bir şehri kurmak, dönüştürmek ya da muhafaza etmek ahlaki bir problemdir. Ahlakla bağımsız değildir. Şehirde yaşamak, o şehri inşa etmek ve o şehirde

¹⁶⁰ A.g.e., 30-31.

¹⁶¹ Sadettin Ökten, “Prof. Dr. Sadettin Ökten - Şehir ve Medeniyet”, <https://www.youtube.com/watch?v=11-3NhLp5UQ>, 24 Haziran 2019.

¹⁶² Ökten, *İçimde AVM Var!*, 72-75.

¹⁶³ Ökten, “Prof. Dr. Sadettin Ökten - Şehir ve Medeniyet”.

¹⁶⁴ Ökten, *Fincanımda Cola Var*, 19.

inşa edilmek, yani şehrin fiziğiyle ilgili bizatihi eylem ve bu eylemin insanı etkilemesi de bir ahlak ve hukuk sorunudur”.¹⁶⁵

Şehir, medeniyet tasavvurunun değerler sisteminin hayata geçmesi ise kurulan şehirler ya bu değerler istikametinde inşa edilir ya da dönüştürülür. Bu anlamda ortaya çıkan şehir ahlakı, toplumsal ahlakın bir alt ögesidir. Şehirli dediğimiz insan da inşa ettiği şehirde kendi medeniyet tasavvuruna göre o tasavvurun yaşanmasını kolaylaştıracak biçimler ortaya koymak zorundadır.¹⁶⁶

Biçimleri ortaya koyacak olan insan neye ihtiyaç duyup da şehri ortaya çıkarır sorusuna Ökten: “Şehir, çok renkliliği ortaya koyan, insanı var olmak için bir takım rutinlerin esaretinden kurtaran ve insan doğasında var olan yetenekleri açığa çıkaran bir özgürlük ortamı sağlar.” şeklinde cevaplandırır.¹⁶⁷

Şehri kültürün üç boyutlu hali olarak gören Sadettin Ökten, şehirde yaşayan her insanın şehirli olmadığını şu sözleriyle anlatır: “Tercihiniz şehri inşa etmek ve şehirde inşa edilmek ise siz şehirli olursunuz. Dolayısıyla kendi kimliğini inşa eden, kendi kimliğini geliştiren ve şehre katkıda bulunan insana şehirli diyoruz. Şehirde yaşayan, para kazanan insana şehirli demiyoruz”.¹⁶⁸

Şehri medeniyet tasavvurunun yaşandığı en önemli mekânı olarak gören Ökten’e göre şehri inşa etmek fiziksel bir hadisedir. İslam medeniyet tasavvuruna göre inşa faaliyetinde ilk olarak bir Müslümanın “edep” ilkesi üzerine davranması gerektiğini, inşa meselesinin aynı zamanda edep ve hayâ meselesi olduğunu söyler. Yönetmelikler, seküler zihniyetin kuralları değişse de İslam medeniyet tasavvurunun anlayışının değişmeyeceğini, şehri inşa etmenin vahdet prensibine uygun olacağını belirtir.¹⁶⁹ Osmanlı medeniyet tasavvuruna göre şehir ve hayatın tümüyle ilgili iki prensip vardır: Biri “nispet” diğeri “yeterlik veya iktifadır”. Şehre Batığımız zaman o şehirdeki nispet büyüklük, küçüklük, kitle ya da kitlesizlik, renk veya uyum gibi oranlarla kendini gösterir. İktifa ilkesi ise İslam tasavvuru anlayışına göre ne kadar gerekli ve ihtiyaç ise onunla yetinme ve ihtiyaçları minimize etmektir.

¹⁶⁵ Ökten, *İçimde AVM Var!*, 42.

¹⁶⁶ Ökten, *Fincanımda Cola Var*, 194-98.

¹⁶⁷ Ökten, *İçimde AVM Var!*, 73-75.

¹⁶⁸ A.g.e., 60-61.

¹⁶⁹ “Şehir ve Medeniyet- Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN”, <https://www.youtube.com/watch?v=3U8wQMPcPtk>, 22 Mart 2020.

*Nispet şartının temelinde simge yatar. Nispet sistemini doğru kurarsanız hayata karşı olan tercihleriniz, sanat boyutunuz, yani duygusallığınız ön plana çıkar. O orada okunur. İktifada da yine hayata karşı duruşunuz, hırslarınız, tevekkülünüz, hayata, insanlara ve kendinize saygınız ön plana çıkar. Bunları doğru kurarsanız o şehir aynı zamanda işlevsel hale gelir, rahat yaşanır hale gelir.*¹⁷⁰

Ökten'e göre bir şehre üç temel bakış açısıyla bakarız: Gökyüzü ile verdiği ara kesiti gösteren "şehrin silueti"; yolların, caddelerin düzen ve yerleşmesini ortaya çıkaran "şehrin dokusu"; objelerde biçimsel ve değişmeyen özellikleri, bir dönemi yansıtan "şehrin üslubu".

Şehirleri de kendi içerisinde kategorilere ayıran Sadettin Ökten, orantı kriterlerini ortaya koyan "nispet", kapasiteyi gösteren "iktifa" ve mekan içerisinde bir bütünlüğü ortaya koyan "terkip" özelliklerine göre üç tarz şehir olduğunu savunur. Ayrıca baskın bir merkez ve ona itaat eden kitlenin olduğu "hiyerarşik şehirler"; merkezin, bir mahallenin diğer mahalleden farkının olmadığı "üniform şehirler" ve sistematik bütünlüğün olmadığı, genel, hepsi bir arada olan "kaotik şehirler" olarak saydığı üç şehrin hangisi olursa olsun hepsinin yapı olarak statik/durağan olduğunu ama şehrin ölü olmadığını, şehirlerin de bir dili olduğunu düşünür.¹⁷¹ İnsanların sadece yaşamak, güven içinde olmak ve üretmek şeklinde ihtiyaçlarına göre kurdukları şehirleri "işlevsel şehir/şeffaf şehir", insanların duygusal boyutunun akla göre ön planda olduğu şehirleri "gizemli/belirsiz/sürpriz şehir" Yahya Kemal'in ifadesiyle "efsunlu şehir" olarak niteler. İstanbul, Roma, Paris, Viyana'yı efsunlu şehre; Ankara'yı, New York ve Chicago'yu işlevsel şehre örnek olarak gösterir.¹⁷²

Şehir, medeniyet tasavvurunun hayata geçtiği yer olduğundan bir şehre bakarak toplumun ruhunu, inancını, duygularını anlamak mümkündür. Örneğin Ortaçağ Katolik şehriyle Ortaçağ İslam şehri arasında medeniyet nokta-i nazarından hiçbir fark yokken Katolik şehri Katolik inancına, İslam şehri de İslam inancına göre kurulmuştur. Müslüman şehirde o dönem ortada Ulu Cami bulunurken, Katolik şehirde ise ortada bir katedral ve meydan vardır. Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan sanayi şehri, bir medeniyet tasavvuru olarak rasyonalitenin ortaya koyduğu modern şehirlere dönüşmüştür.¹⁷³

¹⁷⁰ Ökten, *İçimde AVM Var!*, 91-93.

¹⁷¹ "Prof. Dr. Sadettin Ökten - Şehir ve Medeniyet", <https://www.youtube.com/watch?v=11-3NhLp5UQ>, 28 Mayıs 2020.

¹⁷² Ökten, *İçimde AVM Var!*, 78-80.

¹⁷³ Ökten, *Örselenmiş Osmanlı'dan Medeniyet Umuduna*, 146-47.

Sadettin Ökten şehir, şehirli ve sanat arasında da güçlü bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin şehirliyi etkileyen yönlerini ise şu şekilde izah eder:

*Şehre mutlaka ve mutlaka sanatın dokunması gerekir. Bu sayede şehrin duygusal boyutu ve ruhu kendini fark edip gelişir. Şehir güzelle temas etmeli ki şehirli de güzeli tanısın ve iç âlemini bu güzelle tezyin etsin. O zaman rasyonel şehrin sıkıcı ve boğucu havasından kurtulan ve estetik haz veren bir şehirle karşılaşacağız.*¹⁷⁴

*Kanaatim odur ki şehirde yer alan her bir obje, mesela ilan panosu, aydınlatma direği, alt ve üst geçitler ve bunlara ait parmaklıklar işlevsel oldukları kadar-hatta daha ziyade-simgesel de olabilirler. Çok basit gibi görünen bu olgu, şehri kullanan insanları sanatsal dokunuşlarla eğiterek onlara ruhsal bir zenginlik ve kaliteli bir şehirli olma imkânı sunar.*¹⁷⁵

Moderniteyle birlikte her alanda olduğu gibi şehir hayatında da kendini gösteren değişim ve dönüşüm modern şehirler kavramını da ortaya çıkartmıştır. Ökten'e göre modern şehirler o toplumlar için simgesel ve işlevsel, İslam medeniyet tasavvurunun değerlerine göre rahatsızlık vericidir. Modern insan kendi tasavvuruna göre oluşan şehirlerde rahat ve huzur içerisinde yaşarken değerlerimize uygun olmayan bir şehir anlayışı bizde kaotik bir duruma sebebiyet vermekte böylece kendi tasavvurumuzdan uzak yeni oluşan şehirlerimizde ikiyüzlü bir hayat yaşamaya mecbur kalmaktayız.¹⁷⁶

Her şehir bir toplumsal iradenin ürünü olduğundan şehirde mutluluğun olması, kaosun yaşanmaması, -bugünkü Türkiye şehirlerinde olduğu gibi- başlangıçta konulan iradenin medeniyet tasavvurunun değerler sistemiyle örtüşmesine bağlıdır.

¹⁷⁴ Ökten, *Aslında Bir Sanat Var*, 160.

¹⁷⁵ A.g.e., 169.

¹⁷⁶ “Prof. Dr. Sadettin Ökten ile... Modern Şehirler Ruha Ağırlık Veriyor”, <https://www.altinoluk.com.tr/blog/prof-dr-sadettin-okten-ile-modern-sehirler-ruha-agirlik-veriyor>, 20 Haziran 2020.

4.5 Sadettin Ökten ile Medeniyet Tasavvuruna Dair Yapılan Söyleşi

Bu röportaj araştırmacı tarafından ilk görüőme 10.04.2019 tarihinde Sabahattin Zaim Üniversitesi Halkalı Kampüsü'nde, ikinci görüőme ise 02.06.2019 tarihinde Atik Valide Sultan Külliyesi'nde Prof. Dr. Sadettin Ökten ile yüz yüze gerçekleştirilmiőtir. Yapılan röportajın ses kaydı alınmış, kaydın çözünlüğü yapılarak yazıya aktarılmıőtır.

Son dönemlerde kültür, medeniyet kavramlarını; medeniyetimizin ihya veya inőasını çokça dillendirmeye başladık. Bunu olumlu bir gelişme olarak değerlendirebiliriz miyiz? Sizin özellikle kitaplarınızda bütün boyutlarıyla açıkladığınız bir “medeniyet tasavvuru” yaklaşımınız var. Sizi bu düşünceye sevk eden bir ilham kaynağı ya da çıkış noktası var mıydı?

Sadettin Ökten: Var, çok kısa anlatayım. Yaşadığım çevreden çıkıp başka çevrelere girdiğim zaman, bu önce Türkiye'de oldu. Kendi oturduğum Beyazıt'tan çıkıp Vefa Lisesinde ve sonrasında Taksim'de farklı bir muhitte karşılaőtım. Bunu hissettim. Üniversite bittikten sonra asistan oldum. Kürsünün öbür yanına geçtim, hoca pozisyonuna. Orada öğretim üyeliği ile tanıştım. Bu farkı orada daha iyi hissettim. Sonra başka memleketlere gittim. Amerika, Avrupa gibi. Oralarda Teknik Üniversitede hissettiğim farkın kaynağını bizzat yerinde müşahede ettim. Biraz da merak ediyorum. Farklı insanlar ne yaptılar, ne yapmaktalar. Oralarda çok da bilinçli olmayarak kendi yaşadığım kimliği tanımaya, kendime karşı tanımlamaya girişmişim. Bir de şunu söyleyeyim; talebelik yıllarımda (1959-1964) memleketin pek çok yerinden Teknik Üniversiteye (İnşaat fakültesi) gelmiş iddialı çocuklar. Türkiye'nin kabaca bütün renkleri orada vardı ama benim yaşadığım muhitteki gibi birtakım alt ve üst biraz daha geniş. Kabaca bütün renkleri taşıyormuşuz. Talebeyken bunu çok fark etmiyorsunuz. Çok zıtmıő gibi görünüyor öteki insanlar. Hepimiz aynı nehirde, birimiz biraz aşağıda, birimiz biraz daha yukarıda akıyormuşuz. Ama hocalar bizden farklıydı. Kürsüye geçtikten sonra o farkı daha iyi anladım. Sonra o farkın -modernitenin- ana memleketine gittim. Aşağı yukarı 40-50 yaş arası düşünmeye başladım. Önce somut olaylardan sonra soyuta doğru... Eksik kalan yönleri okuyarak, düşünerek, o zaman hayatta olan birçok dostumla tartışarak bir yere bağlamaya çalıştım. Bu süreç içerisinde şunu gördüm ki, şu anda dünyada iki tane önemli kimlik var. Bir tanesi modernite kimliği; modernitenin tanımladığı modernite kimliği diğeri de İslam medeniyetinin tanımladığı Müslüman kimliği. Bu iki önemli tasavvur. Biri seküler diğeri vahiy kaynaklı. Bunun dışında dildi, ırktı diğeri şeyler hayatın renkleri, çok önemli değil ama zihinsel ve duygusal yapıyı biçimlendiren iki tane önemli kimlik, değerler sistemi ve medeniyet tasavvuru var. Bunlar insanın akıl, duygu ve

zihin dünyasını biçimlendiriyor. İnsan o sisteme göre eylem yapmaya başlıyor. Dolayısıyla bir modernistin içinde sarı ırdan da, beyaz ırdan da siyah ırdan da farklar görebilirsiniz. Aynı şey Müslüman kimliği için de geçerlidir.

Kendi medeniyetimize olan güvenimizi yitirdiğimizden beri bu alana kafa yoranlar, meseleyi tartışanlar bizde Tanzimat'tan beri var olmuş, önemli şeyler yazıp çizmişler. Bir kısmı kendi kabuğuna çekilmiş, bu alanda fikirlerini uygulama alanı bulamamış. Uygulama gücünü elinde bulunduranlar ise gerçek anlamda çözümden sakınmış gibi görünüyor. Bu manada sanki tatbikat ve tasavvur bizim ülkemizde farklı mecrada ilerliyor. Siz durumu nasıl izah edersiniz?

Sadettin Ökten: Bana göre fırtına devam ederken siz onu çok düşünemezsiniz, acil tedbir alıp kendinizi fırtınadan korumak istersiniz. Ancak fırtına bittikten sonra o fırtına hakkında düşünmeye başlarsınız. Ben bu fırtınaya niye yakalandım vesaire gibi. Tanzimat'tan itibaren modernizm fırtınası üzerimizde, bu sadece Türkiye'de değil dünyada da devam ediyor ama şunu görmek lazım; 2. Dünya savaşının bitimi ile birlikte ciddi kırılmaya uğradı.

Ben de Batı medeniyeti tarihi okumaya karar verdim. Bir kitap okudum, sonra o kitabı Türkçe 'ye çevirdim. Tabii bu arada kendi kaynaklarımızdan olabildiğince ciddi kitaplar, düşünce kitapları da okudum. 1945'te kırılma çok ciddi bir şekilde ortaya çıkıyor, postmodernite başlıyor. Dolayısıyla Batı medeniyetinin bittiğini görüyoruz oralarda. Benim 1945'e kadar olan süreçte bizim insanımızın niye düşünemediği konusunda hiçbir sorum yok; çünkü fırtına devam ediyor, çok zor o fırtına içinde bir şeyler söylemek... Allahtan kabuklarına çekilmişler, kendilerini korumuşlar, hiç sahneye çıkmamışlar ve o özgün rengi bize aksettirmişler. Şunun için söylüyorum; çünkü bilgi kitaptan öğrenilir ama duygu kitaptan öğrenilmiyor; düşünce de kitaptan öğrenilmiyor. Bunu insandan öğreniyorsunuz. Bakış açısını öğrendiğiniz zaman o insanın bilgisinin derinliği hiç önemli değil size bir metot öğretiyor. İşte o zaman bir resim çıkıyor ortaya. O işte bizim özgün insanımız; ben onlara gerçek Osmanlılar diyorum. Tabi şimdi özgün bir medeniyet tasavvurunun yetiştirdiği insan tipi var. Ben bunları gördüm mesela, pragmatist Amerika kapitalizminin insan tipi var, onu da gördüm. Bu reel bir şey. Bir de Orta Avrupalı tipi var. Bunların hepsi reel insanlar ve kendi özgün değerleri ile eylemleri örtüşüyor. Bu açıdan baktığımız zaman bizde örselenmiş bir Osmanlı görüyorum. Bu Osmanlı hayranlığı değil, bunun altını çok kalın çiziyorum. Bu bana göre bir reel tespittir. Osmanlıdan sonra biz özgün bir şey ortaya koyamadık, zaten kolay bir şey de değildi. Roma'dan sonra 5 yüz sene Batı dünyası bir şey ortaya koyamıyor,

çalkantılı bir dönem yaşıyor. Sonradan Katolik düşüncesi oluşuyor, Roma'nın yıkılışı miladı beşinci asır, Katolik düşüncesinin ortaya koyduğu hayat tarzı on birinci asır. Çünkü çalkantı devam ediyor.

Bazılarının limana çekilip ne oluyor yahu diye düşünmesi gerekir. Çünkü bütün büyük medeniyet hareketlerinin altında mutlaka duygu ve düşünce adamları var. Bunlara isterseniz şöyle diyelim; mesela modernitenin arkasında bilim adamları ve filozoflar yatar. İslam medeniyetinin arkasında da ulema ve meşâyih yatar. Onlar üretiyorlar duygu ve düşünceyi, siyaset adamı onu taklit ediyor. Bizde ve Batı dünyasında yapabildiğim kadar düşünce ve duygu tespiti yapmaya çalıştım. Orada da gördüğüm çok derin düşünceler var ama temel kabullerimiz farklı. Biz vahyi temel kabul alıyoruz ama onlar akli temel kabul alıyorlar. Akli temel kabul aldığımız zaman sizin sabit referansınız sadece o anlık menfaatlerinizdir. Vahyi kabul aldığımız zaman vahiy ne diyorsa referans odur. Bazen menfaatinize yarar bazen dokunur hiç önemli değil. Onun için Batı uygarlığı konjonktürelidir. Yani maslahata göre hareket eder temelinde de o anlık çıkarı yatar. Ama İslam medeniyeti böyle değildir. Bakın hangisi iyidir demiyorum, önce tespitleri yapalım, çünkü hangisi iyidir dediğimiz zaman ben hangisine mensupsam o benim için iyidir. Uzaktan bu tespitleri yapabiliriz.

Tarihte İslam medeniyetinin farklı dönem ve coğrafyalarda temsil edildiğini biliyoruz. Örneğin Medine İslam Devleti, Endülüs, Osmanlı, arttırabiliriz bunları. Bunlar kendi kültürlerini yani eserlerini ortaya çıkartmışlar. Bizim coğrafyamız için konuşursak İslam medeniyetinin zayıflamasının ya da sona ermesinin sebepleri olarak gördüğünüz olay ya da başlıklar var mı?

Sadettin Ökten: Şimdi şöyle diyelim; medeniyetin bu yapacağım tarifi Yılmaz hocaya ait bir tarif. O çok mühim bir adam, gölgede kalmayı tercih ediyor. Tam bir bilim adamı Yılmaz Özakpınar. O medeniyet tasavvurunun bir değerler sistemi olduğunu söylüyor. Bu değerler sisteminin inananı varsa bu sistem yaşıyordur diyor. Dolayısıyla İslam medeniyet tasavvurunun değerler sistemi var ve buna inanan insanlar var. Bu insanların niceliği önemli değil niteliği önemli. Bu insanlar İslam medeniyet tasavvurunun özgün değerler sistemine bütün safiyetiyle inanıyor. Bu nedir; kitap ve sünnet. Şimdi böyle bir kavramsal alt yapı kurarsanız burada zayıflamadan söz edemezsiniz. Taraftarı az olabilir ama yaşıyor. Yani bir hakikatin hakikat oluşu veya olmayışı taraftarının sayısı ile ölçülmez.

Şimdi basit bir şey söyleyeceğim size mantıksal bir hadise. İki çarpı iki eşittir dört. Bunu isterse kimse kabul etmesin ama bu böyledir, değil mi? Hakikatin hakikatlığı ona inanan

insanların sayısı ile ölçülmez. Ona inanan insanların o hakikate tam manasıyla inandığı zaman o hakikatin yaşadığına hükmedilir. Bu nitel bir hadise değil nicel bir hadisedir. Şimdi tabii bizim bir de çok fazla modernite etkisinde kaldığımız için ön yargılarımız var. Bizi hep meyillendiriyor. Hâlbuki olayı kimlik probleminden çıkartsak, gökyüzü mavi midir desek mesela ama bir adam gökyüzü kırmızıdır diyor. Fakat gökyüzünün maviliği devam ediyor, çünkü hakikat o. Yılmaz Hoca diyor ki; bu değerler sistemine inanan insan inancına göre yaşamak ister. Değerler sistemini eylemlerine yansıtır, bütün eylemlerimiz kültürümüzü oluşturur. Bizim kültürde sıkıntımız var değerler sisteminde sıkıntımız yok. Eylem yapıyoruz fakat bu eylem modernitenin yaptığı eylemler karşısında zayıf kalıyor. Nerede zayıf kalıyor mesela sanayide ortaya çıkıyor. Sıkıntı kültürde. Tabii bu Yılmaz hocanın yaptığı kurgusal yapıya göre ortaya çıkıyor. Bu kurgusal yapının bana göre üstünlüğü nedir? Çok net bir kurgusal yapı. Aksi halde kültür ve medeniyet terimleri birbirine çok karışıyor. İç dünyamızda var olan, zihnimizin bildiği, kalbimizin inandığı değerler sistemine medeniyet tasavvuru, ona uygun yaptığımız şeylere de kültür dersiniz olay çok netleşiyor. Şimdi modernitenin bir değerler sistemi var, ona göre ürettiği eylemleri var, o bir kültür. Bu hadisenin üçüncü unsuru ahlak ve hukuktur. Her değerler sistemi kendini var etmek için ahlak ve hukuk sistemini kurmak mecburiyetindedir. Neden, çünkü insanda yapmak veya yapmamak iradesi vardır. Sistem yapmak üzerine kurulduğundan var olmak için yapılması lazım. Burada kapitalist ahlak da vardır, Marksist ahlak da vardır. Bunların hepsi rasyonel ahlaklardır ama İslam ahlakı rasyonel ahlak değildir, vahyi ahlaktır. Rasyonalite reddetmez, onun üzerinde bir başka kaynak tanır. Dolayısıyla sıkıntı özellikle son iki üç asır, modernite dışındaki dünyanın sıkıntısı, sanayi devrimini yakalayamayışları olmuştur. Sanayi devrimini belli bir mantalite yakaladı, doğrudur. İlk bakışta özellikle İslam dünyası üzerinde çok büyük baskı kurdular. Sonra görüldü ki bu baskı nihaye devam etmiyor. Ben bu konularda analogi yaparım. Mesela Roma müthiş bir devlet. Hristiyanları Tanrı var etti. Bu üç yüz sene sürdü. Şimdi modernitenin de nefesi tükeniyor, desise uydurmaya çalışıyorlar. Kültürde sıkıntı var ama insanlar üretiyor bir şeyler.

Batı medeniyetinin bugüne geliş serüveni aslında uzun bir maceranın sonucu. Neredeyse 400 yıldır Batının ulaşmaya çalıştığı modernleşmeye diğer toplumlar daha kısa sürede travmalar şeklinde geçmiş. Bu travmalardan kurtuluş sizce mümkün olabilir mi?

Sadettin Ökten: Tabii burada tarihe müracaat ediyoruz. Mesela biz ilk travmayı 2. Viyana'da yaşamışız. Ondan sonra Pasarofça geliyor vesaire. Çeşme bozgununda çok büyük

travmalar yaşanmış. Bunlara baktığım zaman gördüğüm hadise şu; bir tarafta teknoloji var ama sizde yok. Güçlü olan sizin tepenize geliyor ve sizi mahkûm ediyor. Sonra bildiğiniz gibi Navarin. Niye tepenize geliyorlar diyorum; adamın kendi toprağındaki kaynaklar bir müddet sonra yetmiyor adama. Yetmeyince sizin toprağınıza geliyor, sizi mağlup ediyor. Hindistan'a gidiyor, Uzakdoğu'ya gidiyor, bilmem nereye gidiyor ama yetmiyor, yetmiyor. Ne yetmiyor diye düşündüğünüzde onun duygu, düşünce dünyasına gidiyorsunuz ve şunu anlıyorsunuz; kendi hayat çerçevenize sizden üstün bir varlığı tanımaz ve kabul etmezseniz bu dünya size yetmez. Sizden üstün bir varlığı tanırsanız o varlık, sizin aç gözlülüğünüzü doyuruyor. Şunu görüyorum Batının romanlarında, düşüncelerinde, felsefelerinde ve eylemlerinde: Bir kapitalistin ruhu doymaz. Çünkü kendinden üstün bir varlığı tanımıyor. Bu dünya sonlu ve siz onlarla beraber yaşamak mecburiyetindesiniz ama şu da var ki, daha geniş bir düşünce çerçevesi çizdiğinizde o insanları yok edemezsiniz. Çünkü ürettiği malı siz alacaksınız. "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar denmiş"; o tek dişli canavar ısırmaaya çalışıyor. Bu bir zihniyet meselesi. Kendinizden üstün bir varlığı kabul etmediğinizde ürettiğiniz teknolojiyi insana hizmet etmek için kullanmazsınız. Modenitenin yaptığı da budur. Her ne kadar bu mantığını örtmek için pek çok kavram ürettiyse de İnsan hakları, vb. şeyler kurumsallaştırıldı. Şimdi özellikle 2000'li yıllardan sonra bunların yıldızlarının döküldüğü, gerçek çehresinin ortaya çıktığı görünüyor.

Bu mesele Batı ve doğunun meselesi de değil. Sanayi devriminin başında malumunuz İngiltere kendi vatandaşlarını ölümüne çalıştırıyor ve ölüyorlar da. 1700'lerin başları 1800'lerin sonu... O çark dönecek. Biz maalesef Batının serüvenini bilmiyoruz. Kendileri de yazıyorlar günahları itiraf babından...

Osmanlı medeniyetinin coğrafyamızda ortaya çıkması ile kültür ve medeniyet izlerinin bu coğrafyada etkilerinin sürmesine dayanarak Türkiye'nin bu noktada bir medeniyet tasavvuru oluşturarak İslam dünyasına öncülük yapabileceğini düşünüyor musunuz?

Sadettin Ökten: Şu anda ediyor zaten. Yurtdışına giden eşten dosttan duyuyorum. Daha yeni başladı. Henüz fazla bir şey yok. Şu anda öncülük ediyor. Bir görünen bir de görünmeyen Avrupa'nın içinde var. Onu biz görmüyoruz. Bir dip dalgası olarak geliyor. İnsan her yerde insandır. Her tende onun Rahman'a kulak verecek bir enerjisi vardır. Hans, Fransa'da Pier, Maria, İtalya'da Salvador Dali mutlaka ve mutlaka modernitenin bu zulmünden, hışmından bıkmıştır. Ama ne yapsın ses çıkaramaz. Türkiye'nin bu kalkışı bunlara bir ümit oluyor. Müslüman olacak değiller. Hâlâ merhamet dayanağında bakan ve

yaşayan, başarı kazanmış insanlar var. Siz Osmanlı'nın Avrupa'daki başarısını askeri mi zannediyorsunuz? Hiçbir alakası yok. Gidiyor, yarım günde savaşıyor, bitiriyor. Ondan sonraki bütün hadise fetih izleridir. Macaristan'da hâlâ silinmedi. İnsani izler var. Yusuf Bey (Yusuf Kaplan) enteresan tespitlerde bulunuyor. Diyor ki: 'Sadece ve sadece İslam medeniyeti tasavvurlarında bütün insanlara yaşama hakkı, mal, can ve ırz güvenliği vardır.' Peki, günümüz için soracak olursak Türkiye dışında öncülük yapabilecek bir ülke var mıdır? Yok, hilafet çok mühim bir mesele. Hilafet bir riyasettir. İslamiyet'te dünya ve ahiret riyaseti birleşmiştir. Batıda bunlar farklıdır. Mesela Batı tarihine bakacak olursak, Roma'dan sonra Avrupa kralları Papa ile iyi geçinmek mecburiyetindeydiler. Çünkü biri dünyevi riyasettir biri uhrevi riyasettir. Papa aynı zamanda yeni dünyevi riyasete de taliptir ve hâkim olmak ister. Krallar ise onu vermek istemezler. Mesela Ortodoks Bizans'ta uhrevi ve dünyevi riyasetler birdir. Öyle ayırım yok. Osmanlı'da da birdi.

Medeniyet değerlerinin ortaya konmasında ve gerçekleştirilmesinde iktidarın gücü ve fonksiyonu nedir? Siyaset bu işin neresindedir?

Sadettin Ökten: Siyaset değerlerin ortaya konmasında yer almaz. Değerlerin neticeye geçirmesinde yararı var. Burada dört kademe vardır. Medeniyet değerlerinin tespiti, bu değerlerin sistematize edilmesi, birinci kademe bu. Bunu seküler dünyada bilgeler yapar, vahiy dünyasında peygamberler ve ashabı yapar. Değerler sisteminin belirli bir hale getirip sistematize edilmesi ile bu kademe kademe topluma yayılır. Bunu papazlar, keşişler, dervişler yaparlar. Batıda keşişler, papazlar halka temas ediyorlar. Kilise ve papa değerleri belirledi. Papazlar ve keşişler o değerleri halka yaydılar. Bir mutabakat oluşuyor, bir zemin oluşuyor altta, bir alt zemin oluşuyor. Bizde bu zemini ulema, dervişler, gezginler oluşturdu. Değerleri telkin ediyorlar ve görünür hale getiriyorlar davranışlarıyla. Bundan sonra toplum bu değerlerle mutabakata erişince bir irade beyan ediyor. Bu değerleri ben hayatımın şurasında görmek istiyorum diyor.

Toplumsal mutabakat mı demeliyiz buna?

Evet. Gördüğümüz külliye, böyle bir mutabakatın sonucudur (Sohbeti gerçekleştirdiğimiz mekân; Atik Valide Külliyesini işaret ederek). Siyasal irade orada devreye girer. Kim o siyasal irade? Sarı Selim'in hanımı, bu külliyei yaptıran Kanuni'nin oğlunun gelini... Siyasal irade olmazsa dahi toplumsal mutabakat varsa o siyasal iradeyi ortaya çıkarıyor.

Alt yapının olması çok önemli ama bu kader meselesi, illa olacak diye bir şey de yok Bir model düşünüyoruz, tarihe bakıyoruz, kendimize bakıyoruz, nasıl yetişeceğimize bakıyoruz. Ondan sonra elimize güç geçtiği zaman ne yapacağımızı biliyoruz. Bilmezsek ne yapacağını bilen bir başkasını taklit ederiz. Dolayısıyla Türkiye’de olan hadise budur. Bizim birçoğumuz modernitenin gönüllü robotlarıyız. Bunun da farkında değiliz.

Medeniyet tasavvurunun ortaya çıkmasında ya da uygulamasında aydınlara, ilim erbaplarına, entelektüellere düşen görev nedir?

Sadettin Ökten: Esas problem o. Günümüze bağlı olarak bu kimlik problematiğini hisseden insan bir karar verecek: Ben nerede duruyorum? Ondan sonra düşünmeye ve duymaya başlayacak. Eski tabiri ile “ashab-ı hayyiakt”,bu fikhî tabiri. Onlar bu tasavvuru sistematize edecekler bu çağa göre. Yazacaklar, yaşayacaklar. Türkçe nefis bir dil: “Ele verir talkımı kendi yutar salkımı”. Adam yaşayacak, insan size bakar, bakanın söylediğine bakar, davrandığına bakar. Güzel söylüyor ama kendi yapmıyor, kimse itibar etmez. Bu çocukluktan başlar. Çocuk babasına annesine bakar; ne söylüyor, ne yapıyor.

Ben derse başlayacağım zaman bir gün Celal hoca talebesini çağırdı: “Bak oğlum. Bu senin taleben olacak, sen de benim talebemsin. Cüzdanını çıkardı on lira verdi. Gidin, sahaflardan büyük yazılı bir Mushaf-ı Şerif alın” dedi. Gittik sahafa, Beyazıt’a. Bu iş için sıfır bir Mushaf-ı Şerif aldık, tutarak “Bismillah” dedik. Her gün, her hafta aynı gün ve aynı saatte bir saat ben hizip çalışıyorum, bakıyorum. Sonra peder bir saat o talebesine Arapça dersi veriyor. Böyle olursa olur. Mekanik dersini de ben böyle okudum Teknik Üniversitede. Yani kategorik olarak arada bir fark yok. Mekanik hocası da böyleydi. Dakikasında gelir dersine hazırlanmış şekilde öyle e,ü yok, tak tak yazar; dakikasında çıkar; imtihanı da ona göre yapardı.

Kıymetli hocam, aile konusunu biraz daha açmak istiyorum. Siz gerçi girmiş de oldunuz. Anladığımız kadarıyla bu işler aslında çocuklukta başlıyor. Mesela eski medeniyetimizin insanların çocuk eğitimi yaklaşımının bugünkü modern psikologların sunduğu çözüm ve önerilerden daha esaslı ve çok yönlü olduğunu anlıyoruz. Bir toplumda medeniyet tasavvurunun oluşumu sanki buradan başlıyor. Bu konuda da fikrinizi öğrenmek isterim. Bizde bu alana ehemmiyet veriliyor mu sizce? Gerçekten biz eğitimi ailede başlatabiliyor muyuz?

Sadettin Ökten: Şimdi başladı. Çünkü artık o olmuyor bu olmuyor, bir şekilde gördük. Ben şöyle söylüyorum; insanlar insanla meşgul olsunlar. Meşgul olacağı insan da kendisine

emanet edilen çocuklarıdır. Onlardan başlasınlar. Neden? Çünkü ruhun yaşıyor ve ruh bize emanettir. “Ben ruhumdan ruh üfledim” diyor, Cenabı Allah. Müthiş bir emanet. Ufacık çocuğun da o bakımdan hürmete şayan olduğunu düşünüyorum. İnsan insanla meşgul olsun. Şimdi insanlar çocukları çizgi filmlerle ile meşgul ediyorlar. Bu başka bir insanın kendi hayal dünyası; bize yabancı bir insanın kendi hayal dünyasında ürettiği bir şey. Hâlbuki siz ruh sahibi olarak her an bir tecelliyattan bahsedebilirsiniz. Bırakın çocuğunuzla rahat, baş başa vakit geçirin. Araya kitabını, romanını, hikâyesini sokmayın; kendiniz olun. Onunla ne gelirse gönlünüze, ona da geliyor bir şeyler, size de geliyor. Şimdi insanlar sıkılıyorlar, daha ciddi işler yapıyorum zannediyorlar, yapmıyorlar esasında. İnsanlara dokunamıyorsunuz. Mesela ben insanlara dokunuyorum bunu biliyorum. Niye? Çünkü bana dokundular. Ama şimdi insanlara dokunamıyorsun. Çünkü başkasının ürettiği rasyonel bir yaklaşımın ürettiği modellerle çalışıyorsun. Sizi o boğuyor. Sizdeki o coşkuyu, o gelecek olan ilhamı perdeliyor. Bırakın onu, atın gitsin bir kenara. Çocuk zaten yorulur bir süre sonra ve uyur. Bütün gece sizin, oturursunuz. Ne çok şey öğreniyorsunuz çocuklarınızdan. “Hepinizin ruhuna ruh üfledim” diyor. O ayna oraya açık. O çocuk saf, ruhu kirlenmemiş.

Gencin dua isteği az çok vardır ve duası kabul olur, yaşlının ise ibadeti çoktur. Bizim Peder beli bükülmüş birini görürdü, ne çok ibadeti var derdi. Tabi eskilerin beli bükülmüş yaşlıya bakışı da farklıydı. Bir bakış meselesi, nerede durursanız onu görürsünüz.

O zaman tam aile dedik, aileden sonra okul dönemi malum, eğitimciler devreye giriyor. Biraz da medeniyet tasavvurunun oluşmasında eğitimcilerin rolünü müsaadenizle sorsam. Günümüzdeki eğitimci modellerimiz nasıl? Yeterli midir?

Sadettin Ökten: Yok yetersiz. Çünkü biz muallim yetiştirmiyoruz. Diplomalı öğretmen yetiştiriyoruz. Muallim başka bir şey. Muallim olmak kolay iş değil. Nurettin hoca, Mahir Hocalar talim ediyordu. Kendi eksikimizi biliyoruz. Dua ediyoruz ve gayret ediyoruz ama esas çocuğu eğiten ailedir. Hüsn-ü muameledir.

Şimdi kendi dönem eğitimcilerimizden biraz bahsedeyim. Vefa Lisesine mektebe gittiğim 1953-1959 yılları arasında, Vefa güzel bir okul. Yerli hocalar, temiz insanlar, yarı yarıya Osmanlı’dan yetişmişlerdi. Darülfünun’dan genç hocalardı. Bize standart bir eğitim verdiler. Fakat beni etkileyen pederin çevresinden tanıdığım, pek çok isim oldu. Başka bir dünya onlar. Onlar gibi bir hocamız olmadı, ne yapaalım olmadıysa olmadı. Ama bize yani o zaman ki Türkiye’ye yetecek üstü altı, sağı solu belli bir eğitim verdiler. Bizi istikbale hazırlamadılar. Ama Türkiye’nin eğitimi buydu. Bir de standart eğitim vardı. Herkesi aynı

boyda kesiyordu. Ben mesela liseye kadar hiç hoşlanmazdım eğitimden. Çünkü her şeyi biliyorum. Hoca sınıfa göre ortalamayı tutturuyor. Onun için sıkılıyordum. Lisede biraz o fark etti. Mesela edebiyatta kompozisyonda fark etti, fizikte fark etti, matematikte fark etti, vizyon oydu. Yani çok da ağlayacak halimiz yoktu. Çok kaliteli insanlardı rasyonalizm açısından. Batıda eğitim görmüşler. Bir de eğitimde de kader diye bir şey var. Ben kadere inanan bir insanım. Kısmet buymuş, böyle...

Siz şanslı bir kaderdeymişsiniz bize göre. Tek tip eğitimden geçmemiş olmanız büyük bir şey.

Sadettin Ökten: Evet, öyle de sayılabilir.

Medeniyet tasavvurunun ortaya çıkmasında tarihteki örneklerden anladığımız kadarıyla siyasi güç, hâkimiyet ve medeniyet arasında bir ilişki var. Aynı dönemde yaşamış Endülüs, Osmanlı ve dönemin diğer İslam Devletlerini göz önünde bulundurursak hepsi İslam medeniyeti çatısı altında farklı coğrafyalarda ortaya çıkmışlar, doğal olarak farklı kültürler ortaya çıkartmışlar. Medeniyet tasavvurları ortak ama uygulamaları farklı devletler, hepsi İslam medeniyet ailesine mensuptur diyebiliriz. Bugün Batı dediğimizde aklımıza sadece Avrupa'da bir ülke gelmiyor. Farklı coğrafyalarda yaşayan ve devletlerini kuran ama değerler sistemiyle ortak olan tek bir medeniyet tasavvurundan mı bahsedeceğiz? Küreselleşen dünyada bu medeniyet tasavvurunu kurmanın zorluğu ya da kolaylığı nedir?

Sadettin Ökten: Şimdi siz bu soru ile birlikte küreselleşmeyi tek hâkim güç olarak kabul ettiniz zımnen. Ama küreselleşme hâlâ tartışılıyor. Küreselleşme bir manada modernitenin İkinci Dünya Savaşı sonrası geldiği bir evre. Bu evre aynı zamanda enformatik devrimi de destekliyor. Fakat bu evre yine belli diğer ülkelerin üzerinden kendini tanımlıyor. Dolayısıyla tanımlandığı toplumlar üzerinden de mesela modernitenin bize birleştirici, homojen bir etkisi yok. Küreselleştirme ayrıştırıcı bir etkiye sahip. Dolayısıyla modernitenin bir manada devamı. Sanayi devrimi bir adam tipi ortaya çıkardı. Bu adam sosyal olarak sanayici ve kent soylu. Bu postmodern çağda, küreselleşmede finansör ortaya çıktı. Küreselleşme zaten finansörlüğe sebep. Artık sanayici de bir manada ikinci pozisyonda. Küreselleşmeyi de medya destekliyor. Şimdi bir devlet sisteminin yok olması medeniyet tasavvurunun çökmesi demek. Değerler sistemi şu anda İslam Medeniyetinde var. Küreselleşme kendini algı operasyonlarıyla tek güç olarak tanımlıyor. Ama Batıda ciddi manada küreselleşmeye karşı çıkan, küreselleşmeyi engelleyen akımlar da var. Türkiye'den

ve yüzeysel bir bakışla baktığımız zaman kitlenin medya aracılığıyla özendirildiğini görüyoruz. Bu bana göre geçici bir evredir. İnsanların evrensel sorularına şöyle veya böyle cevap veren bir sistemdir medeniyet tasavvuru. Sorular evrenselidir. Bütün insanlar bu soruları sorarlar ve sorular sadece maddi dünyayla alakadar değildir. Hayatla alakalı sorulardır. Küreselleşmenin böyle bir iddiası yok. Küreselleşme sadece insanları tüketime teşvik ediyor. Bunun dışında hiçbir soruya cevap vermiyor. Sadece bir teşvik var küreselleşmede. Tüketmeden alıma teşvik ediyor. Zygmund Bauman'ın Küreselleşme ile ilgili kitabını okursanız, orada bunu çok net görüyorsunuz. Bu adam kendi içinden çıkan bir adam, bir Marksist. İngiltere'de hayatının ikinci yarısını yaşıyor. İngilizler enteresandır. Yani hayat farkı, böyle eksantrik tipleri bünyelerinde barındırırlar. Mesela Keynes de böyle bir tip, onu da tutuyor bünyesinde ve o, çok ciddi eleştiriyor küreselleşmeyi. Dolayısıyla küreselleşme modernitenin kapitalist versiyonunun finans eksenini üzerinden oluşturduğu bir akım. Medyayı kullanıyor ve insanın hiçbir evrensel sorusunu ne soruyor ne cevaplandırıyor, sadece alın diyor, tüketin bile demiyor.

Sınırları belli devletler var artık. Mesela İslam Coğrafyası için düşünelim. İran var, Irak var, Mısır var. Biz bunların hepsi için medeniyet tasavvuru dediğimiz şey tek tek her ülke için değil de, bir bütün olarak mı düşünmeliyiz? Değerler sistemi aynı. Diyelim Avrupa'da Fransa, İngiltere vs. olacak, onların medeniyet tasavvuru da değerler sistemine göre tek yani?

Sadettin Ökten: Evet. Mesela küreselleşme olsaydı eğer Avrupa'da sınırlar kalkardı. Sınırların geçirgen olması bir anlam ifade etmiyor. Fransız kimliği hâlâ var, Alman kimliği var, İngiliz kimliği hâlâ var mı? Var. Bunlar çok güçlü kimlikler. Yani küreselleşme sadece tüketime dönük olduğu için orada çok ciddi bir fark var. Yani küreselleşmenin özü malı alın, tüketmeden, kullanmadan yenisini alın. Kemal Sayar geçen akşam televizyonda. İşte bu hayatın anlamı falan konuşulacak NTV'de. Bir danışanından bahsetti. Çok iyi bir şirkette, çok üst düzey bir adam: "Çok yoğun çalışıyoruz, çok gerekli çalışıyoruz. Çok iyi ücretler alıyoruz, çok sıkılıyorum." Diyor ve Kemal Bey'den tedavi görüyor. Nasıl hallediyorsunuz demiş bu gerilimi? "Sadece alışveriş yaparak. Gidiyorum, alıyorum evde bir kenara koyuyorum. Üç beş gün onun sefasını sürüyorum, sonra bir daha alıyorum." demiş. İşte tam da bu küreselleşmenin istediği insan tipi...

İşte Hocam, o zaman değerler sistemi?

Sadettin Ökten: Değerlere bir şey söylemiyor bu. Sadece günübürlük sizi uyuşturuyor. Ama o insanın zihninde kader, ölüm, hayatın cilveleri hepsi var, sadece sizi uyuşturuyor. Bu tempo ile sorular bitmiyor, modernitenin cevapları da bitmiyor. İslam Medeniyetinin verdiği cevaplar da bitmiyor. Şu anda bir sis tabakası. Şehir altta. Ama şu anda sis tabakasını görüyoruz, şehir yok diyebilir miyiz? Biz şehri biliyoruz. Bu benim kanaatim.

Hocam sizin konuşmalarınızda sıkça dile getirdiğiniz bir entelijansiya meselesi var. Türkiye’de entelijansiyanın durumu şu an için nedir? Medeniyet tasavvuru konusunda söyleyecek yeni bir sözleri var mıdır yoksa var olan şeyler mi tekrar ediliyor?

Sadettin Ökten: Tabii bu çok iddialı bir cevap olur ama yine de söyleyeyim, yani söylemem gerekiyor. Entelijansiya münevverler, aydınlar diyebilirsiniz. Burada bir kopukluk var Türkiye’de. Yani hayat boşluk kabul etmiyor. Koparılan yere yeni bir öge, yeni bir özne giriyor. Türk entelijansiyasında Türk münevverinin zihninde ve duygu bağında bir kopukluk var. Bu kopukluğu tamir etmeden yeni bir şey söylemek pek mümkün değil. Entelijansiyada sadece bilgi değil, görgü ve kimlik de var. Yani o kimlik nasıl oluşuyor? Hem bilgi olarak oluşuyor hem duygu olarak oluşuyor. Duyguda ve bilgide kopukluk olduğu anda o bilgi ve duygu boşluğunu bir başka medeniyetin ürettiği duygu ve bilgi dolduruyor. Ama sizin arka planınız o duyguyu ve bilgiyi alacak güçte değil; çünkü farklı bir nehirden geliyorsunuz. Bugünkü Türk entelijansiyanın durumu üç aşağı beş yukarı böyledir. Kendimden örnek vereyim: Ben belli bir kesimde doğdum, yaşadım, birtakım işler yaptım, hâlâ da devam ediyorum. Şunu gördüm; benim yaşadığım ortam bize ait özgün bir ortam değil. Biz derken İslam medeniyetini kastediyorum. Moderniteye ait özgün bir ortam da değil. Mesela burada doğup Paris’te yaşasaydım yine intibak edemezdim. Ama beş nesil Paris’te olsaydım belki bir Parisli gibi olabilirdim. Bunu anlatabiliyor muyum? Neticede yani biz şu anda ne oyuz ne buyuz. O açıdan ben kendimi bütün çabama ve aileden gelen Osmanlı’yı tanımış olmanın getirdiği müspet etkilere rağmen örselenmiş, yaralı bereli bir Osmanlı olarak tarif ediyorum. Niye Cumhuriyet diye tarif etmiyorum? Çünkü Cumhuriyet’in bir kimliği yok. Bu bir tespit, bir tenkit değil. Yani bakıyorum moderniteye, modernitenin bir kimliği var. Cumhuriyetin kimliği kendine ait bir kimlik değil, modernitenin de olamaz. Çünkü modernite o kimliğe ulaşabilmek için bir süreç geçirmiş, o süreci biz yaşamadık. Yani o süreç öyle çok kolay yaşanan bir şey değil. Dolayısıyla problemler, hayatın akışı Türk insanını zorluyor. Türk insanı çözüm arıyor problemlerine; malum toplumda iş bölümü var. Herkes kendi işini

yapıyor. Aydınların da önce duygusal ve düşünsel alanda bir çözüm önermesi lazım. Osmanlı'ya bağlanamadıkları için, niye Osmanlı diyorum? Çünkü oradan geliyor hâdiseler. Selçuklu'dan gelmiyor; Timur'dan, Osmanlı'dan geliyor. Oraya bağlanamadığı için bir şey üretilmiyor, çırpınıyor duruyor. Peki, bir şey üreyecek mi? Ben üreyeceği kanaatindeyim. Çünkü gayret, arayış bitmedi. Tanzimat'la beraber bakıyorsunuz Batıya dönüş var. Batının teknolojisine dönüş var esasında. Meşrutiyetler, Cumhuriyetler üst üste geliyor ama tümüyle bir Batılı olamayacağımızı henüz daha anlayamadık. Ben anladım! Neden anladım? Çünkü rasyonel düşünüyorum, kendimi tanıyorum tırnak içinde, Batılıyı da tanıyorum bir Batılı gibi olamayacağımı anlıyorum. Özenbilirim, öykünebilirim, heves edebilirim. Bakın bunlar çocukça eğilimlerdir. Kendim olmam lazım bu çağda, onu olmak için de benim Osmanlı'ya duygusal ve düşünsel bazda eklenmem gerekiyor. Onun aynısı olmayacağım, devamı olacağım. Osmanlı da başlangıçta başka bir şeydi, Kanuni döneminde başka bir şey, Sultan Ahmet döneminde başka bir şey. Ama değerlere baktığımız zaman süreklilik var. Biçimler değişiyor, zihniyetler değişiyor ama değerler sürekli.

Peki, neden Osmanlı diyoruz?

Sadettin Ökten: Bu sizin sorunuza bağlı. Siz dedenize bağlısınız. Sekiz nesil önceki dedenize bağlanamazsınız ki. Pratik olarak sizi kim eğitti, babanız. Onu kim eğitti, dedeniz. Dedeyle yetiştiniz; evine, işine, dükkânına, bir müderrise, rahlesine, tedrisatına. O sizin. Sizi eğiten o. O kime bağlı, kendi babasına. O kime bağlı, kendi dedesine. Böyle gidiyor bidayete kadar. Mesela sizin nesillerde bu sorudan da anlıyorum böyle bir sıkıntı var.

Osmanlıdan sonra Cumhuriyet ara dönemini nasıl aşıp da Osmanlıya kadar gelebileceğiz? Arada kalmışlığı hâlâ yaşıyoruz.

Sadettin Ökten: Okuyarak, düşünerek ve ötekini tanıyarak. Bir yandan ötekinin de ötekisini tanıyarak; çünkü insan farklı farklı. Ötekini tanımazsanız, ötekindeki eksiklikleri de göremezsiniz. Kendinizdeki çelişkileri fark edemezsiniz. Şöyle bir şey anlatayım mı size? 1979-80 akademik yılında doçentlik çalışmasına hazırlanmak için Belçika'ya gittim. Bizim rahmetli Niyazi ile aramız 80 km, trenle bir saat falan, sık sık onun yanına gidiyorum. Dediler ki festival var, ondan önce bir eğlence yapılıyor, gelmişler bir kahveye eğlenceye. Herkes farklı giyinmiş biraz komik olsun diye. Şunu gördüm; benim gibi 70 yaşındaki ihtiyarla 7 yaşındaki çocuk aynı şarkıyı söyleyip zevk aldı. Bizde bu yok, bizde bu olmaz. Mesela sizinle çocuğunuz bile aynı şarkıyı söylemez. İşte buradan çıkıyor sıkıntı, devamlılık oradan çıkıyor, devamiyet dediğimiz şeyi anlatabildim mi? Mesela çocuğunuz, belki siz de bunu almadınız.

Osmanlının duygu dünyasına girmediğiniz zaman o arayı kapatamazsınız. Şimdi bir beyefendi var. Sekiz sene oldu. Beni o daha yakından tanıyor. Mesela biz bugün buraya gelmeden önce (Hoca üniversitede oturduğumuz mekânı kastediyor) Fatih Camisi'ne gittik. Fatih Camisi'nden geliyoruz, girdik bir köşeye oturduk. Benim aklıma Hamid'in Sultan Fatih'e yazdığı şiiri geldi. Siz bu şiiri biliyor musunuz, hiç duydunuz mu? Abdülhak Hamit'in Fatih Sultan Mehmet'e yazdığı şiiri. İşte buradan başlıyor. Sonra türbedar Aziz geldi hatırıma. Yakından tutacaksınız. Ben mesela onu görenleri gördüm. Böyle tutmazsanız hadiseyi o uzakta bir hayaldir, onu istediği gibi yorumlayanlar vardır. Öyle bir dönem o, yani yoruma müsait. Ama adamı bizzat gördüm veya göreni gördüm. Okumaya çalışırken ben heyecanlandım. Abdülhak Hamit nasıl bir adam, niye böyle falan. Sonra türbe-i şerifine girdik. O şiiri yazmışlar ama kalabalıktı. Dedim hadi biz gidelim sair zamanda geliriz. Böyle olduğu zaman size dokunuyor orası, anlatabildim mi? Medeniyet böyle bir şey bizzat yaşamanız lazım. Yaşamak da aynı, babanızın elinden tutup Fatih Camisi'ne götürüp orada gördükleriniz, yaşadıklarınız;-ben o zaman işte 25-30 arasındayım- 'benim bir şeyhim var, Beşiktaşlı Mustafa Efendi' dedi peder. Cuma sabahları sabah namazına Fatih Camii'ne gideriz. Namazı kılarız sonra türbe-i şerifte türbedar Aziz var. Onun kabrinin başında Rahman suresi okuruz, dua ederiz. Çay içer simit yeriz, Efendi Hazretleri dualar okutur, dinler, bize dua eder sonra dağılırız. Ben böyle bir törene katıldım. İnsanı etkiliyor böyle bir tören. Siz de böyle bir törene katılmışsınızdır.

Ben şurada takılıyorum hocam; mesela siz o döneme tanıklık yapmış kişiler arasında yaşadınız, onların eğitimiyle yetiştiniz. Biz artık Cumhuriyet nesliyiz. Cumhuriyet zihniyetiyle medeniyet tasavvurunu nasıl oluşturacağız?

Sadettin Ökten: Siz Cumhuriyet nesli değilsiniz. Siz kimlikte Cumhuriyet nesli olsanız, falan filan olsanız bugün işte falan filan olursunuz. Anlatırım onları size çok mühim değil. Siz kimlik arıyorsunuz.

Ya çoğunluk?

Sadettin Ökten: Çoğunluk beni enterese etmiyor. Bir Einstein bir suale cevap veriyor, dünya değişiyor. Çoğunluktan bana ne! Çoğunluk kitledir, işini yapar, üretir, tüketir, bilmem ne yapar. Peygamber zamanında da öyle, çoğunluk her zaman için çoğunluk. Siz kendi kendinizi arıyorsunuz. Fakat kendinizi ararken altyapıda eksiklikler var. Daha çok gençsiniz. O eksiklikleri tamamlarsanız kimlik kendiliğinden ortaya çıkar. Şunu da görebilirsiniz bu şartlarda bu kimliği belirlemem ve üretmem mümkün değil, ama ne yapalım ki olay böyle

dersiniz. Mesela 30'lu yıllarda Müslümanlar böyle diyordu yani. Bu şartlarda benim bu kimliği öğrenmem mümkün değil, ama ben hâlâ bu kimliği savunuyorum tek başıma.

Hocam biz bilgiyle, siz yaşayarak öğrenmişsiniz.

Sadettin Ökten: Siz de yaşayabilirsiniz. Yani bu rasyonel kafayı bırakın, biraz duygu boyutunuzu dinleyin. Etrafınızda böyle mi gördünüz yani? Mesela Fuzuli Divanı orada duruyor, sizin nesiller inanmazlar ona. Fuzuli divanını okusak ne olur? O kadar çok şey olur ki. Size bir dünya açıyor ama siz -işte siz derken şahsınızı kast etmiyorum tabi ki- belki siz de öylesiniz bilemem... Ben mühendis bir adamım, direkt dilime geleni insanları çok fazla incitmeden söylerim Benim gördüğüm şu; herkes dışa dönük yaşıyor şu ortamda. Dün akşam bir şey geldi, birisi iftar veriyor duruma atmış. Ben baktım o resme, yani öyle iftar mı olurmuş şu ortamda özellikle! Ama veriyor, hiç tenebbüh etmemiş. Herkes dışarıda. Biraz kendi içine dönse, küçülse, görülmez hale gelse yepyeni bir insan tipi ortaya çıkacak; buna hiç kuşum yok. Bu toprak bunu yetiştirir ama herkes dışarı bakıyor. Benim çok sevdiğim bir fıkra vardır, her zaman söylerim. Papaz Amerika'da vaaz ediyor kilisede. Biraz sonra para toplayacak. İltifat ediyor, mahzun yüzler diyor karşısındaki kitleye. Herkes arkaya bakıyor kime söylüyor acaba diye, en arkada oturan o da arkasına bakıyor. Yani kimse alınmıyor üzerine. Olay bu. Biraz küçülün. Biraz görünmez hale gelin. Mesela şu son olaylar bize çok ciddi bir ihtardır, çok ciddi bir ihtar! Türkiye'de yaşayan ve aktif halde bulunan Müslümanlara. En ufak bir uyanış zerresi toplumda görmüyorum; hâlâ işte algı operasyonu falan. Yani biz bir kendimize çekidüzen verelim. Şu Ramazan günü şu iftarı yapmayalım, şu tweeti atmayalım, bir bakalım kendimize, ama çekiyor bizi kendine yani. Neredeyse hiçbir şey yapmıyoruz. Bu bakımdan bu çok zor bir şey değil. Bir yıldızdır, kuzey yıldızı. Bütün insanlara yolunu gösteriyor, denizciler uzun asırlar o kuzey yıldızıyla gittiler. Manyetik bir nokta dünya üzerinde. Hâlâ o noktayla uçaklar da gemiler de yolu buluyor. Bir nokta. Yani uzaydaki bir yıldızdan insan daha mı az kıymetli?

Şimdi bu çağa dönersek, çağın yeniliklerini göz ardı etmeden bu çağa değerler sistemimizi ne şekilde yerleştireceğiz? Soruyu somutlaştırmak istersek bilişim çağından bahsediyoruz. İnternet, sosyal medya, akıllı telefonlar, hızla gelişen teknolojik gelişmeler. Bahsettiğimiz şeyler aslında başka bir medeniyet tasavvurunun ürünleri aynı zamanda. Belki de biz o çelişkiyi yaşıyoruz. Peki, biz kendi değerler sistemimize uygun teknolojiyi, sosyal medyayı vb. şeyleri nasıl üretmeliyiz?

Sadettin Ökten: Üretilmiş zaten. Yani ne yapacaksınız siz, mesela şu cep telefonu size bir iletişim ve bilgilenme imkânı açıyor. Bunu reddedip başka teknolojik bir ağ mı bulacaksınız? Bunun çalıştığı sistem elektromanyetik dalgalar, onun üzerine bir şeyler yapıyor ve gidip geliyor. Bu dalgalar, bu varlık, bu malzeme Cenabı Allah'ın takdirinde olan şeyler.

Yani bu yarışta biz olmalı mıyız?

Sadettin Ökten: Bunu niye yarış diye anlıyorsunuz, çok enteresan bir şey, bu bir imkân. Türkiye'de yaşanan şeyleri Batı da böyle yaşıyor. Birtakım insanlar bu gizemi keşfettiler, bu gizemi kullanılabilir hale getirdiler ve bunu insanlara sundular. İnsanlık bunun müptelası oldu aynı eroin gibi. Bir Müslüman bulmayın siz kullanın ama siz araca hâkim olun. Bu çok kolay bir şey değil. Niye? Çünkü sizdeki teccüss ve tevekkül duygusunu yok ediyor. Cenabı Allah imtihan ediyor. Mesela bu telefon, ben kendimden bahsedeyim: Ben telefon yokken çok rahat yaşıyordum. Erişilemiyorum, özgürüm. İkincisi, merak duygum yoktu bu kadar. Üç, tevekkülüm çok daha iyiydi. Telefonu evde unutup çıktığım zaman önce tevekkül duygusu sarsılıyor. Ya bir şey olur da kimseye erişemezsem? Herkese bu kadar açık konuşmam ben, size söyleyeyim yani...

Teknolojiyi kullanmalıyız o halde?

Sadettin Ökten: Tabii kullanacağız. Topu icat etmiş, tüfeği icat etmiş sen de icat et. Ama burada kullanma kalitesi önemli. Mesela bu telefonu biz icat etseydik, Türkiye icat etseydi, nitekim işte Zonguldak mı Manisa mı yapıyor. Ama burada kullanma mühim. Siz onu insanca, Müslümanca kullanabiliyor musunuz, kullanamıyor musunuz? Bu kullanma meselesinde sizin ahlaki kaliteniz ortaya çıkıyor.

Tam da burada hocam şunu sorsam; mesela akıllı telefonları kullanıyoruz. Fıkıh kitaplarımız var, hatta güncellenmemiş fıkıh kitaplarımız var. Artık sosyal medyanın, çağın buluşlarının ve yeniliklerin de o fıkıh kitaplarına girmesi ve kendini güncellemesi gerekmiyor mu?

Sadettin Ökten: Evet girmesi gerekiyor ama bir fıkıh hocası zaten bunun içine batmış vaziyette. Diyelim ki batmamış, yazsa toplumdan ciddi bir tepki görür. 'Ne kadar gerici bir hoca' diye. Çünkü toplum henüz ne yaptığının farkında değil. Bakın ben çok yumuşak konuşuyorum, bunları yazmıyorum ama biliyorum. Mesela bir kelime söylüyorum "istiğna", her şeyi kapsıyor. Yani bir Müslüman kitle bugün istiğna sahibi olsa küreselleşmenin size önerdiği sadece "al" olgusunu hayatının dışına itse, küreselleşme bir süre sonra hem de kısa

bir süre sonra çöker. Çünkü sistem öyle çalışıyor. Finansörün para kazanması için sanayicinin üretmesi lazım. Faiz çok yükselirse finansör para kazanamaz. Korkutuyor sizi aç kalırsınız diye. Bakın Türkiye’de bu var. ‘Yahu aç kalayım ne olacak’ diyemiyoruz. Niye? Çünkü tevekkülümüz eksik.

Müslümanca bir sözümüz yok sanki. Var olana ve hazıra sorgulamadan teslim oluyoruz.

Sadettin Ökten: Sizin olsun. Sema, Betül, Ayşe Hanımın olsun. Niye dışarıda arıyorsunuz? Benim var şahsen. Arabam Clio. Bir hanımefendi diyor ki hocam size şey alalım, Audi Q2. Yolda gösteriyor, çok güzel bir araba. Diyoruam kaç para? Eski çıktığı zaman 135.000 TL imiş. Şimdi 270.000 TL. O kadar param yok ama dışımı sıksam alırım ama almam. Niye? Ben bunu niye almıyorum diye düşünüyorum? Niye diye düşünüp kendi kendime bakıyorum, çünkü ben ilimden zevk alıyorum. Benim işimi gören bir araba bana yetiyor. Beni tatmin eden şey; mesela matematikten zevk alıyorum. Allah insana akıl vermiş. Akıllı kullanmanın en basit yolu da matematik.

Batıyı gezmiş görmüş biri olarak Batı medeniyetinin ürettiği modellerle bir yere varamayacağımızı, çünkü o modellerde bazı kavramların olmadığını, modeli kendi kavramlarımıza göre üretmek zorunda olduğumuzu ifade ediyorsunuz. Peki, biz İslam dünyası olarak kavram üretebiliyor muyuz ya da kavram üretebilmenin yolu nasıl olur?

Saadettin Ökten: Düşünce ve duygu ile üretebiliriz tabi, neden üretemeyelim? Şu anda düşünmüyoruz ki, günceli yaşıyoruz. Şu anda biz düşünmüyoruz. Ama ben bunu çok yadsımıyorum, çok da kötü görmüyorum. Çünkü şu anda Türkiye’de yaşayan müslümanlar uzun bir mahrumiyetten sonra, ben bunu 2000’lerin başında İsmail Bey’e söylüyordum -o benim arkadaşım, kültür bakanıydı-dedim ki: “Size 25 sene bir çocuk gibi dondurma yiyin sağa sola bulaşsın, sonra siler başlarsınız”.

Bir dönem mahrumiyettesin bir set koyulmuş, sonra o set siyasi olarak kaldırılınca bir anda şaşkınlık dönemi geçiriyoruz. Akıllı adam bunu çabuk atlatıyor. Bir de kader var yani. Mesela ben Cenab-ı Allah’a hep şöyle diyorum, öyle öğrendiğim için: “Yarabbi, beni kaldıramayacağım yüklerle imtihan etme”. “Amenerrasulüde” de var zaten. Yine bir fıkra; I. Elizabeth İngiltere’nin ilk kuruluşunda, 16. asır, onlarda bizden biraz farklı. Kraliçenin yaveri varmış, Danny amiral diyor; “Haşmetmeab, her kadının bir fiyatı vardır, satın alınabilir.” Kraliçe çok bozuluyor: “Mesela beni nasıl alabilirsin?”. “Prensipite anlaştık, şimdi iş

pazarlığa geldi” diyor. Neticede her insanın bir fiyatı vardır. İnsanı ancak “Gâni esması” ile Allah doyurur. Dün akşam tragedyayı konuşuyorduk, Batı tragedyasını müzakere ediyoruz falan. Orada Tanrı falan yok. İnsan hep ben diyor. Biz ise hep o demek mecburiyetindeyiz.

İnsan için bilginin aşamalarını sayarken; bilgi, hikmet, sanat, mistik düşünce buraya tasavvufu da koyuyorsunuz, bunların hepsinin üzerinde ise aşk diyorsunuz. Şimdi seküler bir kafayla ve aldığımız eğitimle, bu aşk işini nasıl halledeceğiz hocam?

Saadettin Ökten: İşte aşk işini nasıl halledeceğiz dediğimiz zaman karşımıza seküler eğitimin dışında bir başka eğitim alanı çıkıyor. O eğitim(seküler eğitim) bir yerde dursun, hiçbir itirazım yok. Bence aşk eğitimi; işte bizim duygu boyutumuzla ortaya çıkıyor. Yunus Emre ile başlamak lazım. “Âşık oldum ben Allah’ın adına” bu ne demek, esmaya âşık oldum. Bir kelimeye âşık oluyor adam. “Doyamadım lezzetine tadına.” Peki esmaya âşık olunuyor mu, böyle bir şey var mı, Yunus yalan mı söylüyor? Zikrullahâ âşık olan adama ayet-i kerime: “Allah’ın adını zikretmek kalpleri tatmin eder.” Ne demek “şşşt” diyor, dürtüyor müslümanları, insanı. İstedğin kadar oku, buna hiçbir itirazım yok. Ama kalbin tatmini için ancak Allah’ı zikretmek, müslüman bunu biliyor, gâvur da biliyor. Onun da kendine göre zikri var. Hepsinin yok, modernistin yok. O Tanrı’yı da tasavvur ediyor. Buradan girersen, aşk kalbe ait bir hadisedir. Ötekini geç zaten, ilişki bitti mi o bitiyor. Aşk, kalbe ait bir hâdise. Seni bilme enerjisi, o güçlü bir kalbin eseridir. Uzun hikâye... Bu kadar yeterli. Çünkü muhabbet var falan, onlar uzun hikâyeler. Kalbin baktığı zaman oradaki hüsnü görebilmesi. Bütün varlıkta hüsn gizlidir. Allah abesle iştiğal etmez. Allah çirkin yaratmaz, kusurlu yaratmaz. Biz hikmetini bilmediğimiz için onu kusurlu görürüz. Öyle bir dünya var mı? Var tabi, olmaz olur mu? Biraz okuduğunuz zaman şöyle görüyorsunuz, her esmanın ayrı bir müsemması var, her esmanın insanın üzerinde ayrı bir lezzeti, tadı, terbiye edici vasfı var.

Hocam peki Osmanlı’da medreselerdeki eğitimde de aslında rasyonel bir eğitim var. Aşk boyutu genellikle tekkelerde oluyor. Yani dışardan destek olacak, değil mi?

Saadettin Ökten: Ama işte o öyle bir şey ki, ikisi de birbirini destekliyor. Hem ilim sahibi hem irfan sahibi oluyor, öyle yetiştiriyorlar insanları. Tekrar bizim bir züht hareketine ihtiyacımız var. Nasıl yaparız bilmem. Allah o gücü, o insanı yollar mı onu da bilmem. Bizim bunu gösteren insanlara ihtiyacımız var, bir züht hareketine. Bu toplum çok kolay değişiyor. Hiç orada endişe etmeyin. Ben Frenklerin medeniyet tarihini incelerken, çevirirken gördüm yani. Bunlar şimdi bize göre fikhen Katolik ama Allah’ın öyle bir kulu oluyor ki hem asilzade

hem fevkalade sefih hayat yaşıyor, parası bol. Bir anda dönüyor. Bütün o sefahati bırakıyor, fevkalade sade zahidâne bir hayat yaşamaya başlıyor. Müthiş etkili oluyor.

“Medeniyet bir bilgi işi değil, gönül işidir, medeniyet teferruatta gizlidir” diyorsunuz. Peki, bu modern hayatta teferruatı nasıl düşüneceğiz?

Saadettin Ökten: Modern hayat bir akış, kimse sizi kulağınızdan tutup içine sokmuyor.

Hayatta hikmeti çok önemsiyor, bazen bugünün ve yarının sorunları için; ‘onu ben bilmem nasip’ diyorsunuz. İslam’ın inanç ve değerlerine göre olması gereken bu durum günümüz müslümanları için bazen bahanelere sarılmamıza sebep olmuyor mu?

Saadettin Ökten: Ben de insanım, insan tembelliğe meyyalıdır. Zihnimizin bir köşesinde olursa bu hem tembelliğinize bir gerekçe olur hem de aşamadığımız bir meselede oradaki rahatlığı çok fazladır. Bu kavram rasyonel bir kavram değil. Ben epey oturup okudum zamanında. Burada rasyonaliteyle özellikle bu varoluşçuluk zamanlarında nasibi, kaderi çok güzel görüyorsunuz. Yani o bir kavram. Hayat öyle enteresan ki imkân veriyor. Siz çok güvenli bir ortamda yaşarken bir anda pat diye bir şeyi kesiyor. En kötüsü de o. Batıda baktığımız zaman sanatkârlara; örneğin Beethoven’a (Ben Beethoven müziğini çok önemsiyorum) felsefe gibi müzik yapıyor. Malumunuz hayatının son iki senesinde sağır oluyor. Bir müzisyen için sağırlığı tasavvur edemeyiz. Ressamın kör olması gibi bir şey. O bestelerde Beethoven’u anlamak. Evet, bu şahsıma ait bir şey değil, aldığım terbiyede onu görüyorum.

Günümüzde medeniyet konusuna farklı yaklaşımları olan entelektüellerimiz var. Sezai Karakoç, Yılmaz Özakpınar, İsmet Özel gibi... Farklı yaklaşımlar sizce bir zenginlik mi yoksa günümüz meselelerinde ortak bir çaba ve söz çıkırsa daha iyi mi olur?

Saadettin Ökten: Çıkacak, önce herkes konuşacak, sonra çıkacak. Ben Nurettin Bey’den çok şey öğrendim; en tutarlısı oydu hem bilgi hem ahlak yönünden. Nurettin Topçu’nun medeniyet tasavvuru tutarsız ama o dönem sıkıntılı bir dönem, rafine edemedi düşüncüyü. Yılmaz Bey bu işi iyi yapmış. Ben onun talebesiyim, bunu iftiharla söylüyorum. Çok da mutlu oluyorum. Yılmaz Bey bir temel taşı koydu. Ben, Yılmaz Bey’in medeniyet kavramına bir de tasavvur sözcüğünü ekledim. Onun da bir nedeni var. Öyle olsun diye eklemedim. Herkes konuşacak, tartışacak, yazacak, çizecek. Sonra toplumsal bir altyapı oluşturulacak. Toplum onu süzecek; bir süre sonra bir altyapı oluşacak. Mesela benden etkilenmişsiniz. Sonuçta şahsımı tanımıyorsunuz? Bu da benim için çok önemli bir şey.

Rasyonel bakımdan önemli, duygu bakımından bir şükür vesilesi. Demek ki ciddi bir insan, yazdıklarını ciddiye almış. Onlar üzerine bir eleştiri getirecek, bir sistematik getirecek, belki bir şeyler koyacak, belki yorumlayacak vesaire. Tabi herkes konuşacak.

İsmet Özel hiç kabul etmiyor, medeniyet kavramını kullanmıyor.

Saadettin Ökten: Başka bir kavram diyelim. Mesela bizim sakalı Bedri var. O da “ümran” diyor. Bana göre hiç önemli değil. Ümrandı, medeniyetti, x, y hiç önemli değil kelime. Ama değerler sistemini kim iyi tanımlıyorsa onun adına ne derse desin. Bana ne, ben kelime üzerinde durmuyorum kavram üzerinde duruyorum. O kavram, bir kelime ile karşılanıyor. Program da diyebiliriz. Mesela üstat Cemil Meriç programdan uygarlığa diyordu. Cemil Meriç’in bütün külliyatını okudum. O bir başlangıç yapıyor, kafası da net değil ama Özakpınar bilimsel tezgâhtan geçmiş. Bu çok mühim. Ben doktoranın ne olduğunu Amerika’da öğrendim. Benim iki çocuğum da Amerika’dan doktoralıdır. Bizim bütün aile doktoralı: ben, eşim ve dört çocuğum, bir gelinim. Türkiye’de böyle aile zor bulunur. Büyük bir aile. Mimar Sinan’a geldik. İşte doktora yaptırıyor hocalar, doktoradan haberleri yok. Doktorayı bilgi yönü zannediyorlar. O bir envanter. Doktora başka bir şey. Minimal bilgiyle bir sistem kurabiliyor musunuz? Bu da özgün soru sormakla olabiliyor. Onun için de bu konuda kafa yoran herkese, misal Yusuf Bey’e -Yusuf Kaplan’a- saygı duyuyorum. Çok heyecanlı. Hasta da oldu garibim. Çok samimi, okuyor ve düşünüyor; ifade etmek istiyor, edemiyor. Bir defa burada da nasip var. Hangi hocalarla çalıştınız, hayata hangi sosyal sınıftan geldiniz, kader sizi kimlerle karşılaştırdı? Vesaire nasip var.

Ekleme istediğiniz bir şey var mıdır hocam?

Saadettin Ökten:

“Ölüm herkesin başında

Uyudun uyanmadın olacak

Kim bilir nerede, nasıl, kaç yaşında?

Bir namazlık saltanatın olacak

Taht misali o musalla taşında”

Çok güzel bir soru soruyor Cahit Sıtkı:

“Nereden çıktı bu cenaze ölen kim?”

Bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar?”

Ben bu şiirleri oturarak ezberlemiyorum, aklımda kalıyor. Bu sorunun cevabı Cahit Sıtkı'ya verilmemiş bildiğimiz kadarıyla, Necip Fazıl'a verilmiş. Bu işler böyle işler. Nasip bu işte, böyle bir şey. Cahit Sıtkı da Necip Fazıl kadar güçlü bir adam.

Yanlış anlıyorsam lütfen düzeltin Hocam. Medeniyet tasavvuru dediğimiz şey toplumda kabul görmüş inanç ve değerlerin kişiden başlayarak topluma yayılarak herkes tarafından yaşanır kılındığında ortaya çıkacak, zamanı geldiğinde belki bir siyasi güçle sistematik hale gelecek bir sistem. Alttan yukarı, yani yukarıdan aşağıya olan bir şey değil.

Sadettin Ökten: O ayrı bir şey, bakın. Her şeyimiz alttan. İnsanda başlıyor ve insanda bitiyor. Pir Sultanım ne var sende diyor. Pir Sultan falan diyoruz ya Pir Sultan Abdal:

“Pir Sultanım ne var sende, çok keramet var insanda

Ol cihanda bu cihanda Ali'ye saydılar bizi.”

diyor. Çünkü Efendimizin hizmet boyutuna önce Cenab-ı Sıddık, ondan Hz. Faruk, ondan Osman sonra en son Ali'ye. Ali'den intikal ediyor. Evladı-ı Resul ve hikmet boyutu da. “Ben gizli bir hazineydim Babı-ı Ali”dir. Bunlar hadis, tabi ki fiki boyutu ayrıdır. Ona hiç itiraz etmeyiz, o başka. Ama hikemî boyut, mistik boyut o hususa şahittir. Hz. Enes'e soruyorlar: “Sen ne için bu kadar çok hadis rivayet ediyorsun?” “Ben bunları eskiden öğrenmişim, yani bana bu kadar bilgi yetiyor.” Bu gözle okusam belki neler çıkar, ama benim için kâfi bu. Ben ilim adamı falan da değilim.

Dün de bir yerde anlattım Ebuzer'in hikâyesini. Diyorlar ki bu bütün parayı dağıtıyor nasıl bir adam? Hz. Ömer de celalli başka bir adam. Yatsıdan sonra bir kese yapıyor sikke dolu. Gidin diyor, Ebuzer'in kapısını çalın. Deyin ki, halife falan gazvededir, ganimet olarak sizin hesabında yanlış yapılmış, bunları sana verdi. Gidiyorlar bakıyorlar. Selamünaleyküm, aleykümselem. Böyleyken böyle. Eyvallah diyor alıyor parayı, kapıyı kapatıyor. Medine karanlık, yatsıdan sonra herkes uyuyor. Hz. Ömer uyanık, diyor ki, şimdi sabah namazından önce yine gideceksiniz. Halife gece uyumadı hesap yaptı, hesap yanlışmış deyip parayı geri alacaksınız. Deniyor, bakalım ne yapacak diye tartıyor. Gidiyorlar, para diyorlar. Ebuzer, dağıttık bitti para diyor, gidin Medine fukarasından alın parayı diyor. Böyle işte, sen de dağıt. Varsa dağıt yoksa dağıtma, ne bileyim ben. Yap, bir şey yap yani...

Sadettin Ökten: Böyle insanlar var hâlâ İslam dünyasında. Batı bunları görüyor, kıskanıyor, yapamıyor. Kıskanmasa da müslüman diyor, Aman! Diyor yani.

Çok sağ olun hocam, kıymetli vaktinizi ayırdınız. Teşekkür ederim.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞI MEDENİYET DÜŞÜNÜRLERİ

5.1 Medeniyet Kavramına Genel Bakış

Medeniyet teriminin sosyal bilimler alanında yakın tarihte ön plana çıkması gerek Batıda gerek doğuda bu kavramın öneminin artmasıyla ilişkilidir. Sosyal bilimciler medeniyet kavramının araştırma ve analiz açısından uygun olmadığını düşünmüş, bir kısmı da medeniyeti insanlık için ulaştırılması gereken en üst merteye olarak kabul etmişlerdir. Kimisi tek bir evrensel medeniyetin olduğunu kimisi de farklı dünya görüşü ve varlık tasarrufuna dayanan medeniyetler olduğunu savunmuştur. Medeniyet kavramının çok yönlü özelliği bu kavram üzerindeki farklı yaklaşımlar, tarih süreç içerisindeki değişken durumların da etkisiyle kavrama yüklenen anlam bazen değişmiş ama önemi her geçen gün artmaya devam etmiştir.¹⁷⁷

Latince’de *civilis* kelimesinden türetilmiş olan “*civilisiton*” terimi ilk defa Fransa’da 1757 yılında Marquis de Mirabeau tarafından kullanılmıştır.¹⁷⁸Daha sonra İngilizce’ye geçen kavram Fransa’da önceleri seçkin zümrenin hayat tarzı için kullanılmış, zaman içerisinde anlamı değişmiştir. Son iki veya üç yüz yıl içerisinde, Batının çağdaşı diğer toplumlardan farklı ve gelişmiş ileri bir hayat anlayışı anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bugün Batıda ilerleme ile aynı anlamda kullanılan medeniyet terimi teknik, tekniğin kullanım şekli, bilimsel bilgiyi de ifade eder.

Arapça’da şehir anlamına gelen, kökü “*müdün*” olan “*medine*” kelimesi Osmanlı Türkçesi’nde “medeniyet” olarak türetilmiştir. “*Medeni*” (medeniyeye) ve “*medîni*” kelimeleri ise şehirli ve şehre ait olan anlamlara gelir. Medeniyet kelimesinin “yönetmek” ve “mâlik olmak” anlamına gelen “*deyn*” (din) mastarıyla alakalı olduğunu kabul edenler de vardır.¹⁷⁹Grekçede kullanılan “*polis*” kelimesi şehir ve şehir devleti anlamı ile hem Yunanca’da hem İslam literatüründe, terimin sosyal ve siyasal yönüyle kullanıldığını göstermektedir. “*Civilation*” teriminin Batı düşüncesi içerisindeki anlamına karşılık olarak Osmanlı Türkçesinde kullanılan medeniyet kavramı sosyo-politik durum ve yapıyı ifade etmek üzere “*ümran*” kelimesi ile İslam terminolojisine girmiş; modern arapçada ise daha ziyade “*hadâre*”

¹⁷⁷ İbrahim Kalın, “Dünya Görüşü, Varlık Tasavvuru ve Düzen Fikri: Medeniyet Kavramına Giriş”, *Divan*, sy 29 (2010): 1-61.

¹⁷⁸ Tahsin Görgün ve İlhan Kutluer, “MEDENİYET”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003).

¹⁷⁹ A.g.e.

yaygınlık kazanmıştır. İbn Haldun “hadâre” terimine bilimler ve sanatların gelişimi, refahın artması konularıyla bağlantı kurarak yeni bir açılım getirmiştir (bkz:¹⁸⁰).

Uygarlık kelimesi ise ‘belli yasalara uyarak şehirde yaşayan halk’ manasında Uygur’dan türetilmiş olup, medeniyetin karşılığı olarak kullanılmıştır. Düşünce tarihine batığımızda medeniyet kavramının şehrin sosyal, siyasal ve ekonomik alandaki birikim ve olanakları ifade ettiği görülmektedir.¹⁸¹

5.1.1 Batı Düşüncesinde Medeniyet Yaklaşımları

Batıda medeniyet kavramının içerdiği en önemli anlam ilerleme düşüncesidir. İlerleme düşüncesi aynı zamanda modernitenin de temel kabullerindedir. Batıda ilerleme düşüncesinin inanç haline geldiği A. Comte, Hegel, Marx, Popper gibi Batı düşünürlerde de göze çarpar. Pozitivizmi bir medeniyet dili olarak yaymaya çalışan A. Comte, Batıda sanayileşme devrimini modern Batı medeniyetinin doğuşu olarak kabul etmiştir. Tarih felsefecisi Hegel, Batı medeniyetinin son noktaya geldiğini iddia ederken İslam medeniyetini bu süreçte kısa bir araya sığdırmıştır. Marx da benzer bir tarih algısıyla “kapitalizmi sadece kominist geleceğe hazırlayan zorunlu bir ara durak” olarak görmüştür. Popper ise sosyal bilimin ve düşüncenin geleceği öngörme anlayışını eleştirmiş, insanlığın kurtuluşu için Sovyetler Birliği’nin yıkılması sonrası “Pax Civiliatis” Amerika birliğinde desteklenmesini gerekli görmüştür.¹⁸²

Batıda “civilization” kavramı 1757 yılında ilk defa Fransız iktisatçı Victor Riqueti Mirabeau tarafından kullanılmıştır. Dabashi, Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkmasıyla medeniyet ifadesinin ulusal bir kavram haline geldiğini söyler. Avrupa’da ortaya çıkan aydınlanma düşüncesi ile bu terim evrensel boyuta taşınarak ve yeni bir söylem olarak” Batı medeniyeti” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Elias’a göre bir toplumun medeni olarak tanımlanması, devletin kurumsallaşmasına bağlıdır. Ona göre Batının kendi toprakları dışında dışarıya yayılma eğilimi, Batının ayırt edici, üstünlük sağlayıcı ve medenileşme sürecini özel kılan bir olgudur. Medeniyet tarihinde önemli bir isim olan Toynbee ise, İslam medeniyetinin yaşayan bir medeniyet ve Batı medeniyetine alternatif olma gücüne sahip olduğunu düşünür. Toynbee’ye göre bir ülke başka bir medeniyeti taklitçilikle örnek alırsa hep ikincil konumda kalır ve medeniyete bir katkı sunamaz. Medeniyetler çatışması teziyle hem Batı hem doğuda

¹⁸⁰ Süleyman Uludağ, “İBN HALDÛN”, içinde *İBN HALDÛN* (İstanbul: TDV Yayınları, t.y.), 538-43.

¹⁸¹ Görgün ve Kutluer, “MEDENİYET”.

¹⁸² Necmettin Doğan, “İlerleme ve Medeniyet Kavramlarının Türk Düşüncesinde Etkileşimi” (Medeniyet Tartışmaları /Yüceltme ve Reddiye Arasında Medeniyeti Anlamak Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: Üsküdar Belediyesi -İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği-İlmi Etütler Derneği, 2013), 248.

tanınır hale gelen Huntington, Batı medeniyetinin temelini klasik Yunan ve Roma medeniyetine dayandırır. Ona göre Batının temsili kurumları, sosyal çoğulculuk, hukukun üstünlüğü, bireycilik gibi özellikleri Batıyı diğerlerinden ayıran vasıflarıdır. Diğer medeniyetler Batı ile aynı tarihsel tecrübeye sahip olmadıklarından medeniyetler arası çatışma kaçınılmaz olup, Batı medeniyeti tek ve üstün biricik medeniyet olma özelliğine sahiptir.¹⁸³

Batıyı tek ve üstün medeniyet olarak gören yukarıda görüşlerine yer verilen düşünürler dışında, Batı medeniyetine eleştirel yaklaşımları olan isimler de vardır. Bunlardan biri olan Toynbee'ye göre tarih devletlere bakarak değil medeniyetlere bakarak anlamlandırılmalıdır. Devletler az, çok yaşar; fakat medeniyetler kalıcı ve uzun sürelidir. Devletler, medeniyetlerin içinde doğan ve ölen geçici siyasal görünüşlerdir.¹⁸⁴ Fakat medeniyetlerin de ölümsüz olmadığını şu şekilde ifade eder: "Hiçbir medeniyet şu ana kadar -ölümsüzlük şöyle dursun- ebedi gençliğin sırrını bile bulamamıştır Er ya da geç sadece ilerlemelerine mani olmakla birlikte, bir de benliklerinde garip bir değişikliğe yol açan, tamiri mümkün olmayan bir felakete maruz kalırlar".¹⁸⁵ Toynbee, *Medeniyet Yargılanıyor* kitabında dile getirdiği üzere İslam'ın dünyaya ve insanlığa ışık tutacağına inansa da, Batının İslam medeniyetine karşı uyanık olması gerektiğini de ekler.¹⁸⁶ Ona göre duygusal olmayan düşünceleriyle bilinen Spengler ise Batı'nın *Çöküşü* adlı eserinde: "Her yaşayan kültürü bekleyen neticeye varma, bütün tarihi çöküşlerin özüdür; bunların arasında çok iyi ve tamamıyla bildiğimiz klasik kültürün çöküşü ve diğer bir çöküş, bugün bile içimizde ve etrafımızda hissedip müjdelenen Batı'nın çöküşü" ifadelerini kullanmıştır.¹⁸⁷ Eleştirel görüşleriyle bilinen Sorokin ise üç evreye ayırdığı kültür üst sistemlerinin (sanatsal, düşünsel, dinsel) Batıda tükenmekte olduğunu söyler.¹⁸⁸ 'Medeniyetler Çatışması' teziyle tanınan Huntington ise Batıdaki ahlaki çöküş, toplumsal huzursuzluk, Batının modernleşmesi ile birlikte kaybettiği değerler konuları üzerinde fazla durmaz. Daha çok Batının siyasi ve ekonomik anlamda kaybettiği imaj üzerine yoğunlaşarak 'evrensel karanlık bir çağın' medeniyeti barbarlığa götürdüğünü savunur.¹⁸⁹

¹⁸³ A.g.e., 249-50.

¹⁸⁴ Arnold J. Toynbee, *Medeniyet Yargılanıyor*, çev. Ufuk Uyan, 3. bs (İstanbul: Ağaç, 1991), 197-98.

¹⁸⁵ Arnold J. Toynbee, *Türkiye ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, çev. Kadri Mustafa Orağlı, 1. bs (Yeditepe Yayınevi, 2008), 458-59.

¹⁸⁶ Toynbee, *Medeniyet Yargılanıyor*, 187.

¹⁸⁷ Oswald Spengler, *Batının Çöküşü*, çev. Giovanni Scognamillo, 1. bs, c. 1 (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1978), 114.

¹⁸⁸ Pitirim A. Sorokin, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Salyangoz, 2008), 341.

¹⁸⁹ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, ed. Hande Şarman, çev. Cem Soydemir ve Mehmet Turhan, 17. bs (İstanbul: Okuyan Us Yayın, 2005), 484.

'Tarihin Sonu' tezinin sahibi Fukuyama'nın gelecek tasavvuru ise mutlak olarak Batı medeniyetinin zaferi üzerine kurgulanmıştır.¹⁹⁰

5.1.2 Osmanlı'dan Günümüze Ülkemizdeki Medeniyet Yaklaşımları

Arapça kökenli olan "medeniyet" kelimesi Türkçe'de ilk defa 1838'de, Osmanlılar zamanında "civilization" kelimesine karşılık kullanılmıştır. Mustafa Reşit Paşa, medeniyet kelimesini "terbiye-i nas ve icra-yı nizam" olarak tarif eder.¹⁹¹

19. yüzyılda Batı karşısında aldığı yenilgiler karşısında Osmanlı, çözüm olarak Batının kurumlarını taklit etmeyi ya da yenilerini ihdas etmeyi uygun gördüğünden, Osmanlı devlet adamları için medeniyet kavramı Batılılaşmanın da bir gereği olarak algılanmıştır. Bu sebeple Damat İbrahim Paşa, 28 Mehmet Çelebi'yi 1720'de Paris'e elçi olarak göndermiştir.¹⁹²

Tanzimat dönemi devlet adamlarınca devletin bütün kurumlarıyla terakki(ilerleme) düşüncesi hız kazanmış. Bu dönem medeniyet kavramına yüklenen anlam, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle şu şekildedir: "Tanzimat devrinin ilk ideolojisi medeniyetçiliktir. Sadık Rıfat Paşa ve Sami Efendi'den itibaren 'medeniyet, temeddün, ünsiyet, mensuiyet, teennüs' gibi kelime ve terkiplerle Frenkçe 'sivilizasyon' kelimesinin karşılığı aranıyordu. Reşit Paşa, Ali Paşa, Cevdet Paşa, Münif Paşa, Sultan Abdülaziz türlü yazılarında, fermanlarda hep onun tarifini yapmaya çalışırlar. Cevdet Paşa Tarihi, medeniyet ve bedâvet hallerini mukayese ile başlar. Nihayet Şinasi Mustafa Reşit Paşa'dan 'Medeniyet Resulü' diye bahsederek hayatımıza yavaş yavaş sızan bu mefhumu kendi nesli ve gelecekler için bir din haline getirir".¹⁹³

"Vatan ve hürriyet" fikrinin savunucusu olarak bilinen Namık Kemal'in temel hareket kavramaları medeniyet eksenlidir. Batı medeniyeti karşısında Namık Kemal ve Yeni Osmanlı Türk düşüncesi, Doğu/Osmanlı/İslam medeniyetini savunmuşlardır. Batı ile uzlaşma çabası içerisinde bulunan Namık Kemal, Batı siyaset felsefesinin özünde İslami yönetim esaslarıyla uyumlu olduğunu düşünür.¹⁹⁴ Medeniyet fikri Avrupa'nın güçlenmesiyle Osmanlı'nın da

¹⁹⁰ Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu mu?, Tarihin Sonu mu?*, çev. Ertan Özensel ve Mustafa Aydın, 5. bs (Ankara: Vadi,5.bs, 2005), 23.

¹⁹¹ Tuncer Baykara, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve 19.Yüzyıla Dair Araştırmalar* (İstanbul: Akademi, 1992), 2-12.

¹⁹² Ord Enver Ziya Karal, *Tanzimattan Evvel Garplılığa Hareketleri*, ed. Yavuz Abadan (İstanbul: MEB, 1999), 19.

¹⁹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyat Tarihi*, 8. bs (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 159.

¹⁹⁴ Cemil Koçak ve Namık Kemal, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 1-Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi* (İstanbul: İletişim, 2001), 247.

meselesi haline gelmiştir. Böyle bir dönemde Namık Kemal din-bilim çatışmasına girmeden, pozitivistin nazariyelerine mağlup olmadan, Batıdaki teknik gelişmenin İslam dünyasında da başarılabilirliğini düşünmekteydi. Baykan Sezer'e göre Namık Kemal'in Türkleri Şark'ın ve İslam'ın temsilcisi sayması önemli bir tasavvur ve Türk düşüncesindeki nadir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.¹⁹⁵

II. Meşrutiyet döneminde medeniyet kavramı, “Garpçılar” olarak anılan düşünürler tarafından Batılılaşma ekseninde tartışılmaya devam etmiştir. Abdullah Cevdet, Türkiye’de Batılılaşmayı diğer aydınlardan farklı olarak hem Avrupa’nın bilim ve tekniğini hem de kültürünü alarak yapmak gerektiğini savunmuş. Ziya Gökalp ise kültür ve medeniyet kavramlarını kesin olarak ayırmıştır. Batı uygarlığını ilerlemenin tek yolu olarak gören Garpçı düşünceye karşı İslamcı düşünürler, Batının sadece bilim ve teknikteki üstünlüğünü kesin olarak kabul etmişler. Sebülreşâd’taki pek çok yazar, Osmanlı’nın Batının sadece teknolojisini alarak kendi ahlaki ve kültürel değerlerini devam ettirmesi gerektiği tezini savunmuştur.¹⁹⁶

Mehmet Akif’in medeniyete dair söylemlerine bakıldığında “medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar”, “medeniyet denilen vahşet ”gibi ifadeleri farklı anlamlar çağrışırsa da Akif’in kastettiği şey; Batıcılar tarafından tek medeniyet olarak kabul edilen Batı medeniyetinin arkasındaki Avrupa’ya yapılan bir eleştiridir.¹⁹⁷

Şeyhülislam Musa Kazım Efendi ise, dönemin diğer İslamcı düşünürleri gibi medeniyetin sadece bilim ve teknoloji ile anlamlandırılmasına karşı çıkmış; terakkinin(ilerleme) dini bir yönü olursa geçerli, devamlı ve etkili olacağını söylemiştir.¹⁹⁸

İslamcı düşünürler arasında Sait Halim Paşa: “İşte ancak ahlak seviyesi de fen ve sanatların seviyesini bulduğu zaman, medeniyet kemalini ve seviyesini bulmuş olur” diyerek medeniyet kavramını iki yönüyle ele alır. Avrupa medeniyetinin dünyaya yaşattığı zulüm ve dehşetiyle sahte bir medeniyet olduğunu ifade eden Sait Halim Paşa, yeni bir medeniyet kurmanın yolunu müslümanlara şu şekilde tavsiyelerle anlatır:

Müslüman milletler İslam dinini kabul etmekle çok büyük ve parlak bir medeniyet kurmaya muvaffak olmuşlardı. Bugün de İslam esaslarını daha güzel anlayıp daha derin bir bilgi ve

¹⁹⁵ Baykan Sezer, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları* (İstanbul: Kitabevi, 2011), 128.

¹⁹⁶ Doğan, “İlerleme ve Medeniyet Kavramlarının Türk Düşüncesinde Etkileşimi”, 254-55.

¹⁹⁷ Enes Şahin ve Selin Topaloğlu, “Modernleşme Devri Türk İslamcılığının Medeniyet Tasavvuru”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi(İMAD)* 1, sy 4 (Haziran 2016): 595.

¹⁹⁸ Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, *KÜLLİYÂT* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 137-38.

*faziletle tatbik ve icra eder, onlara daha ciddi ve daha samimi bir bağ ile bağlanırsa bugünkü gerilik çukurundan yükselerek, şimdiki medeniyetin üstünden yeni bir medeniyet kuracaklardır. İnsanlar arasında yayılacak olan müsamaha, adalet ve eşitlik fikirleri, bunlardan doğacak dayanışma ahengi, fertlere bahşedeceği sayısız nimetler ve manevi hazlar bu yeni medeniyetin üstünlük sebebini teşkil edecektir.*¹⁹⁹

İslamcılık tasavvurunun temsilcisi Seyyid Bey'e göre Avrupa medeniyetinin temelini İslam medeniyetinden aldığını söylerken, İslam medeniyetinin şu andaki durumunun zafiyetlerini de dile getirir. Batı eksenli modernleşme hamlelerinin cevazını İslam'ın içinden elde eder, bu anlamda Batılılaşmanın gerekliliğini İslam temelli kaynaklara dayandırır.²⁰⁰ Medeni olmanın İslam'ın hurafelerden arınmış asıl dönemine dönme, ilim ve marifetle donanmayla mümkün olacağını söyler.

Cumhuriyet döneminin düşünürlerine baktığımızda dönemin siyasi atmosferinin medeniyet algısını etkilediğini görmekteyiz. Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar* adlı kitabında Kemalizmin medeniyet ve ilerleme algısını açık bir şekilde anlatmaktadır. Avrupa'yı sadece bir kıta olarak değil ruh ve anlayış bakımından bir zekâ olarak gören Safa, kültür ve medeniyetin ölçüsü olarak Batıyı görür. Tarif ettiği şark ise Budist ve İslam'dır. Avrupa'ya Yunan düşüncesini tanıtan İslam ve Türk dünyasıdır. Bu anlamda Batı medeniyeti Türk-İslam medeniyetinden farklı değildir.²⁰¹

Mümtaz Turhan'a göre Batılılaşma gereklidir. Turhan'a göre Batılılaşmada zihniyet önemlidir. Batılıların yaşam biçimini, kurumlarını ve teknolojiyi taklit etmeden milli kültüre yeni bir faktör olarak bilimin katılması gerektiğini düşünür.²⁰²

Necip Fazıl Kısakürek Cumhuriyet döneminin resmi medeniyet anlayışına keskin eleştirileri olan düşünürlerdendir. O da Peyami Safa gibi Batının maddi gücü, Doğunun ruhu temsil ettiğini savunur. Batı, ruhtan mahrum olduğu için kendi ifadesiyle "kokuşmuşluğu" ile bilinir.²⁰³

Nurettin Topçu da medeniyet alanında fikirleriyle bilinen düşünürlerdendir. Topçu'nun *Kültür ve Medeniyet* kitabının ilk makalesi kültür ve teknik ile ilgilidir. "Teknik, ilimlerin

¹⁹⁹ Halit Bekiroğlu, *Said Halim Paşa'da Siyaset Ahlakı* (İlke Yayıncılık, 2015), 85.

²⁰⁰ İsmail Kara, ed., *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi 1* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 268.

²⁰¹ Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar* (Ankara: İnkılap Kitabevi, t.y), 103-33.

²⁰² Yılmaz Özakpınar, "Türkiye'de Bir Mümtaz Turhan Yaşadı", *DOĞUBATI*, DOĞU BATI Düşünce Dergisi Akademidekiler, sy 12 (2000): 207-11.

²⁰³ N.Fazıl Kısakürek, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2002), 50-52.

tatbikatıdır” der.²⁰⁴ Topçu’ya göre Türk aydını tekniğin Batıdan alınacağını sanmıştır; oysaki üretilen tekniğin kendi kültüründen yansımaları gerekir. Bu yüzden Türk milleti öncelikli olarak kendi tarihsel kodlarına uygun felsefesini inşa etmelidir.²⁰⁵ Topçu’ya göre teknik kültürün ürettiği bir şeydir. Kültürün çocuğu olan tekniğin kültürün önüne geçmesi tehlikelidir ve burada ahlakın zorunluluğu karşımıza çıkar.²⁰⁶ Lütfü Bergen’e göre Topçu’nun teknik ve medeniyet kavramlarını birlikte ele alması ve kültürü bunlardan ayırması; Ziya Gökalp’taki kültür (hars) ve medeniyet ayırımına benzer. Nurettin Topçu her ne kadar bu konuda Ziya Gökalp’i eleştirse de kendisi de din ve inancı bir toplumun kültür değerleri içinde, teknikteki gelişme ve ilerlemeyi medeniyet kapsamında değerlendirmiş.²⁰⁷ İsmail Kara’ya göre Nurettin Topçu, Batılılaşma tarihimizi etkisi altına alan kültür-medeniyet ayırımı meselesini farklı boyutuyla ele almıştır. Ona göre evrensel olduğu söylenen ve bilim ve teknoloji üzerinden tanımlanan medeniyet içinden çıktığı kapitalist bağlamdan ayrı düşünülmemeyeceğinden, bu anlamda kapitalist sistemi kuvvetlendiren ve insanı esarete götüren teknolojik gelişmeleri büyük bir başarı ve ilerleme olarak sunmak yanlıştır. Kara’ya göre ağır sanayi, kalkınma ve sanayileşme söylemlerinin revaçta olduğu ellili, altmışlı yıllar Türkiye’de, Topçu’nun fikirleri muhafazakâr kesim tarafından tam olarak anlaşılmamıştır.²⁰⁸

Nurettin Topçunun Batılılaşma konusunda fikirleri, Tanzimat’tan beri Batılılaşma ve Batı medeniyetine girme amacını güden 1930’daki resmi ideoloji haline gelmiş anlayıştan kesin olarak ayrışır. “Garptan neyi alıp neyi almamak lazım geldiğini idrak etmek için bile şimdiye kadar öğrendiklerimizin yardımıyla benliğimize dönmemiz ve seçim hakkını bizi idare eden içtimai zaruretlere vermek lazım geldiğini zannediyoruz” diyen Nurettin Topçu, insanlığa örnek olacak taklitçilikten uzak, kendi değerlerimize ait bir medeniyet kurmanın derdinde olmuştur. Zira ona göre; “taklidin başladığı yerde bünye yıkılmıştır, yerine bir başka bünye geçmek üzeredir.”²⁰⁹

Türkiye’de Batı olgusu karşısında geliştirilen medeniyet fikirleri ele alındığında üç tür yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bunlardan birinci grubu geniş bir kesim olarak Batının

²⁰⁴ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet* (Dergah Yayınları, 1998), 15.

²⁰⁵ A.g.e., 21-23.

²⁰⁶ A.g.e., 20-21.

²⁰⁷ Bergen, *Medeniyet - Müslüman Toplumsallığın İnşası*, 245-47.

²⁰⁸ “Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak & Çağdaş Türk Düşüncesinde Din, Siyaset, Tarih, Medeniyet - İsmail Kara | kitapuyurdu.com”, 468-69, erişim 20 Ağustos 2019, <https://www.kitapyurdu.com/kitap/musluman-kalarak-avrupali-olmak-amp-cagdas-turk-dusuncesinde-din-siyaset-tarih-medeniyet/439620.html>.

²⁰⁹ M.Fatih Birgül, “Modern Olmayan Bir İslamcılık ve Nurettin Topçu Tefekkürü” (Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 283-84.

bilim, teknik ve uygarlık verilerini almak gerektiğini savunan İslamcı ideologlar; Mümtaz Turhan, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar çizgisindeki muhafazakâr düşünürler oluşturur. Az sayıda olan İslam'ın bir medeniyet olmadığını düşünen İsmet Özel, Atasay Müftüoğlu, Abdurrahman Arslan gibi isimler ikinci kategoriye girerken; üçüncü grubun medeniyet konusundaki temel kavrayışı ise Batı- Doğu çatışması tezine dayanır. Memduh Şevket Esenal, Nurettin Topçu, Baykan Sezer gibi aydınlar Anadolu'daki kurumsal yapının ne Doğuya ne Batıya benzediğini savunmuşlar; bu isimler ideolojik anlamda ortak noktada buluşmaları da medeniyeti "kurumcu" perspektifle ele alarak Anadolu'nun özgü yapısına uygun yenilik mevzuu çalışmalara yönelmişlerdir.²¹⁰

5.2 Sezai Karakoç'ta Medeniyet Düşüncesi

Türkiye'deki medeniyet tartışmalarında "İslam'da medeniyet vardır" diyen ekolden Sezai Karakoç'un medeniyet tezine göre; İslam yaşantısına dönüş yapıp inancı güçlendirmek, ancak aydınların önderliğinde ve medeniyetin inanç, ahlak, estetik, her alanda, tüm boyutlarıyla yeniden canlanmasıyla mümkün olacaktır.²¹¹

Sezai Karakoç'un fikri yazıları incelendiğinde genel olarak hepsinde medeniyet kavramı karşımıza çıkar. Onun medeniyet yaklaşımı bütünlüklü bir sisteme dayanır. Kendisinden önceki düşünürlerin Osmanlı-Türk modernleşme sürecine dair yaptıkları tespitlerden farklı olarak Karakoç'un meselenin temelini medeniyet krizine dayandıran ve diğerlerinden farklı kılan özelliği, "Batının olumlu yönlerini alalım, olumsuz yönlerini almayalım" şeklindeki iyi niyetli fakat kendi içinde tutarsız yaklaşımlara karşı yeni bir tez üretmesidir. Sezai Karakoç'un medeniyet tasarımı olan "diriliş" bu anlamda özgün bir proje olarak karşımıza çıkar.²¹² Bu nedenle Karakoç'un diriliş projesi, Batı medeniyetindeki ilerlemeleri bizim coğrafyamıza adapte etme şeklinde olan daha önceki modernleşme projelerinden farklı olarak, hakikat medeniyetine diğer bir deyişle onun tek medeniyet olarak kabul ettiği İslam medeniyetine dayanır.²¹³

Yusuf Kaplan, Sezai Karakoç'un Batıda ortaya çıkan modernlik kavramıyla medeniyetin aynı olmadığını fark eden ilk kişi olduğunu şu sözleriyle açıklar:

²¹⁰ Bergen, *Medeniyet - Müslüman Toplumsallığın İnşası*, 67-72.

²¹¹ Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar Ve Daha Ötesi 1* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1995), 72.

²¹² Doğan, "İlerleme ve Medeniyet Kavramlarının Türk Düşüncesinde Etkileşimi", 254-55.

²¹³ Münire Kevser Baş, "Bütünlüklü Bir Dünya Görüşü Olarak Diriliş Düşüncesi" (Diriliş, Dünya Görüşü ve Sezai Karakoç Sempozyumu, Malatya: Atatürk Kültür Merkezi, Yeşilyurt Belediyesi, İnönü Üniversitesi, 2015), 1-2.

*İslam medeniyeti fikrinden ilk bahseden Sezai Karakoç'tur. Dolayısıyla Karakoç, medeniyetin teorisini kurarak bu anlayışta yeni bir yol açmıştır. Daha önce ister Batı ister Doğu medeniyeti olsun, bundan bahsedenlerin kastettikleri şey, modernleşme ya da Batı medeniyetine karşılık bulma çabalarıdır. Sezai Karakoç, modernlikle ya da modern Batı tecrübesiyle kastedilenin medeniyet olmadığını fark eden ilk düşünür olarak ifade edilir... Karakoç'a göre medeniyet kavramı kültürü de içine alan bir kavramdır. Ziya Gökalp'in kültür tanımlamasından ayrılır. Çünkü Gökalp'e göre kültür milli, medeniyet beynelmileldir. Medeniyet bir grup ulusun ortaya koyduğu ortak eserlerdir. Oysa Karakoç, her medeniyete bir kültür tekabül ettiğini savunur. Karakoç'a göre İslam medeniyeti diyorsak, bir de İslam kültüründen bahsetmek lazımdır.*²¹⁴

Sezai Karakoç'a göre medeniyetin tüm insanlık tarihi boyunca sürecek özelliği ve insanlığın maddi manevi ihtiyaçlarını karşılayacak yönüyle iki boyutu vardır: "İlk insandan başlayıp bugüne kadar gelen ve bundan sonra da insanlığın sonuna kadar sürecektir. İnsanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz, aynı zamanda manevî-ahlâkî, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılamak amacını taşır".²¹⁵

Karakoç'un diriliş düşüncesinde "insanın ruhuyla, kalbiyle ve aklıyla evrensel gerçekleştirm sağlamış"²¹⁶ insanın inanç, düşünce, sanat, edebiyat her alanda köke dayalı ve yüce olana ayarlı, gerçek anlamda yenilenme bilinci ile akıl, inanç ve ahlak eksenli bir anlayış ortaya çıkmaktadır. Kendi ifadesiyle diriliş: "Kimliğin yeniden kazanılmasının sistemidir". Karakoç'a göre: "Diriliş ifadesinin ana kaynağı, Tanrı'nın yaratılışına imrenen ve uyumunu arayan düşüncedir. Daha da ötesi ruh coşkusu, vahiyden emzirilen ilham yağmurlarını kollama, rahmet bulutlarını sağış tutkusu, diriliş ruhunu yaşatan özdür".²¹⁷

Karakoç'un medeniyet tezindeki insan modeli diriliş insanıdır. Gençliği ise diriliş nesli olarak şu şekilde tanımlar:

Dirilişçiler, putları, köleleştirme simgeleri olan putları kıran özgürlükçülerdir. İnsan tapıcılığını, ırka tapıcılığını, sınıf tapıcılığını, mal tapıcılığını kıran özgür insanıdır. Dirilişçi eşyayla, parayla, malla, ünle özgür olmayı düşünmez. Diriliş nesli özgürlüğün neslidir. Şartların elleri kolları bağlayan zincirleri ne kadar sıkı ve kımıldatmaz olursa olsun, diriliş

²¹⁴ Yusuf Kaplan, "Bütün Zamanların Çocuğu ve Medeniyet Fikriyatının Öncüsü Düşünür: Sezai Karakoç (15 Kasım 2008)" (Şair ve Düşünür Sezai Karakoç Sempozyumu, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları, 2011), 222-24.

²¹⁵ Sezai Karakoç, *Düşünceler -I/ Kavramlar*, 4. bs (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2005), 7.

²¹⁶ Sezai Karakoç, *İnsanlığın Dirilişi*, 5. bs (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012), 10.

²¹⁷ Sezai Karakoç, *Diriliş Muştusu*, 2. bs (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1985), 19.

*kuşağı özgürlüğü solur. Özgürlük onun hayat tarzıdır. O zindanda da özgürdür sarayda da özgür.*²¹⁸

Sezai Karakoç İslam medeniyetini, iman çekirdeğinin dallanıp budaklandığı bir ağaca benzetir. Bu ağacın dallanıp budaklanması için uygun bir ortama ihtiyacı olduğunu şu ifadelerle dile getirir: “Bilmiyorlar ki namaz kılmak, oruç tutmak, iyilikler işleyip kötülüklerden kaçınmak da önce bir şuur kazanmak, bir ideal edinmek, bir ortam hazırlamak sonucunda kabildir. O zaman hakkıyla yaşanır din ve bu yaşayışı sürekli olur”.²¹⁹

Karakoç’a göre Hz. Âdem’den son Peygamber’e kadar ortaya çıkmış hakikat medeniyetinin kaynağı vahye dayanır. Bu medeniyetin kurucuları peygamberler olup tarihte kurulan diğer medeniyetler de bu medeniyetten ilham almış, ayrılmış ya da tahrip edilmiş olarak ortaya çıkmıştır. Mısır, Roma, Çin, Hint gibi medeniyetler de birbirlerine tesir etmiş medeniyetlerdir. Batı medeniyeti, Grek ve Roma medeniyetinin yeniden dirilişi olarak Rönesans sonrası ortaya çıkmıştır.²²⁰

İslam medeniyetini “kalp medeniyeti” olarak gören Sezai Karakoç’a göre bu medeniyet ne Batı ne de Doğu medeniyetidir.²²¹ Doğunun temel sorunlarından biri Batıyı mutlak üstün olarak görmesidir. Bu anlamda Doğuda görülen siyasi, ahlaki, içtimaî buhranların Batı medeniyetiyle yakından ilişkisi olduğunu, son dönemlerde İslam ülkelerinin Batının üstünlüğü anlayışından kurtulmaya başladığını düşünür. Batının kendi içindeki çatışmaları, dünya savaşları ve buhranlarından sonra bizdeki aydınlar, Batıya gerçek anlamda eleştirel bakabilmiştir.²²²

Batı uygarlığı 17. yüzyıldan itibaren Rönesans’la başlayıp maddeye hâkim olarak bilim ve akılla ön plana çıkmış; kurduğu medeniyet maddiyat bakımından ilerlerken metafizik alana, insan ruhuna dokunamadığından akılcılığın kölesi haline gelerek insanlık buhranını ortaya çıkartmıştır.²²³

²¹⁸ A.g.e., 26.

²¹⁹ Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar Ve Daha Ötesi 2* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1995), 72.

²²⁰ Karakoç, *Düşünceler -I/ Kavramlar*, 16.

²²¹ Sezai Karakoç, *Sütun I - Günlük Yazılar*, 2. bs (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1975), 399.

²²² Ahmet Koçak, “Sezai Karakoç’un Fikrî Yazılarında Doğu ve Batı Medeniyeti Tasavvuru”, *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmalar Dergisi*, sy 5 (2016): 59-60.

²²³ Sezai Karakoç, *Sütun II - Günlük Yazılar*, 2. bs (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1974), 405.

Batı medeniyetini “tehlike medeniyeti”²²⁴ olarak nitelendiren Karakoç, her medeniyette tehlike dışarıdayken Batı medeniyetinde tehlikenin içeride ve dünya harplerinin de onların eseri olduğunu ifade eder.

Sezai Karakoç’un antitez olmayan medeniyet tezinde, İslam medeniyetinin yaralı haliyle dahi olsa bugünün dünyasına söyleyeceği sözü olduğu, diriliş medeniyetinin insanlığın sorunlarına ve bunalımlarına kendisine dönerek ve değişerek nasıl çare olabilecek tek medeniyet olduğu şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

*Yeniden değişmek gerekiyor. Doğuya Batıya doğru değil, kendi içine doğru değişmek. Biz buna “diriliş ” diyoruz. Kendine dönüş. Yerli kültürden yeniden evrensel boyutta bir sistem üretmek... Bu diriliş için gerekli değişmeyi, iç değişmeyi mutlaka gerçekleştirmeliyiz. Bu da ilkelerimizi yeniden gözden geçirip onlara sıkı sıkıya bağlanmamızla başlayacaktır. Daha sonra da disiplinimizi, yitirdiğimiz disiplinimizi yeniden kazanmalıyız. Bu disiplin, iç disiplini, ruh disiplini, ahlak disiplindir her şeyden önce. Dıştan veya üstten empoze edilen bir zorlayış değil. Eğitimle, ailede, okulda kazanılan, toplumda denenilen bir disiplindir bu. Toplum bağlılığı ve sevgisi, idealizm, fedakârlık ve feragat ruhu, işte kazanmamız gereken disiplinin ana renkleri.*²²⁵

Sezai Karakoç’a göre inanan insan ve inanan bir toplum varsa medeniyetler de var olacaktır. O, İslam medeniyetinin son örneği olan Osmanlı devletinin gerilemediğini, kuruluşundan 19.yüzyıla kadar başlangıçta hızlı, sonrasında yavaş bir ilerleme içinde olduğunu savunur. Duraklama, gerileme gibi dönemleri olduğunu kabul etmez. Bu anlamda Osmanlının çöküşünü medeniyetin çöküşü olarak da görmez.²²⁶

Osmanlı Devleti, büyük bir tecrübe demektir, büyük bir gerçekleştirmedir. Bugün onun taklidi ya da aynen dirilmesi söz konusu değildir. Hem gereksizdir, hem bu esasen mümkün değildir. Ancak, Osmanlı Devleti, gelecekte oluşacak İslam devletleri için sonsuzca faydalanılacak bir kaynaktır. Bir hazine değerindedir Osmanlı tecrübesi. Belgeleriyle, tarihteki izleriyle, kurumlarıyla tükenmez bir define. Osmanlı bilim seviyesi, Osmanlı şiiri, Osmanlı tarihçiliği, Osmanlı adaleti, Osmanlı musikisi, Osmanlı minaresi incelenmeli, aydın kadro, bu bilgilerle donanmalı ki, geleceğe daha hazırlıklı çıkalım, tüm İslam dünyası olarak. Elbet, çağın devlet uygulamaları da gözlemlenmeli. Devlet teorileri, nazariyatı da genç

²²⁴ Sezai Karakoç, *Dirilişin Çerçevesinde* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1988), 56-58.

²²⁵ Sezai Karakoç, *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1996), 32-33.

²²⁶ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar Ve Daha Ötesi I*, 76.

*nesillerce derinlemesine incelenmeli. Doğu, İslam, Batı, geçmiş ve bugünün devlet görüşü, nazariye ve doktrinlerinin, sadece uzmanlarca değil, geniş aydın çevrelerce, heyecan konusu olması, yeni bir oluş, yeni diriliş için kapı aralayacaktır geleceğimize. Fert için olan düşüncelerden devlet görüşüne, devlet için olan teoriden kişinin yeryüzündeki konumuna geçecek düşünce zenginliği, bu aydın çevrelerin bir özelliği olacaktır.*²²⁷

Osmanlı devletinin çöküşünü medeniyetin çöküşü gibi gösterilerek Batı'nın bir güç olarak ilan edilmesi ve aydınlarımızın da buna inandırılmasının yanlışlığına dikkat çeken Sezai Karakoç, medeniyetimizin ölmediğini, toplumumuzdaki tüm kayıplara rağmen yerinde durduğunu söyleyerek ümitsizliğe düşmeden, kültürümüzün ve medeniyetimizin yeniden doğuşu için çalışmamız gerektiğini düşünür. “Devletler batar çıkar ama medeniyet devam eder” diyen Karakoç’un İslam medeniyetine olan yaklaşımı ise şöyledir: “İslam medeniyeti ırk olarak sadece Arapların ortaya koydukları bir medeniyet değil. Arap, Acem, Türk ve daha birçok ırkın İslam ruhunu ruhlara geçirmiş olarak ortaya koydukları ortaklaşa bir medeniyettir”.²²⁸

Medeniyetlerin yaşayacağı yer kenttir. Uygarlıkların mutlaka siteleri vardır. Bu yüzden “medine” (şehir-kent), medeniyet aynı kökten gelir. Karakoç, medeniyet ile mekân arasındaki ilişkiyi şu şekilde anlatır:

*Kent, site, medine doğurma düzeyine varmamış bir uygarlık, henüz tam bir uygarlık olmamış demektir... Kent ve uygarlık adeta özdeş düşünölmüştür eski uygarlıklarca. Onun içindir ki medine ve medeniyet aynı kökten gelir. Arapça 'da eşsiz dil ve anlam uygarlığı, şehir ve medeniyet arasındaki ilişkiyi, aynı realitenin başkalaşmaları, değişimleri, fazları arasındaki ilişki biçiminde vurgulamıştır.*²²⁹

Lütfü Bergen'e göre Sezai Karakoç, Doğu-Batı çatışmasını dile getirirse de medeniyet tezinde bu teoriyi geliştirmez. Burada nereye ve kime göre Doğu- Batı kavramı kullanılır; bu muallak bir konudur. Karakoç, İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü kitabında medeniyeti iktisadi boyutun nizamlaşması açısından ele almaz. Karakoç, “Vergi reformu, İslam Ortak Pazarı, İslam Sermaye Yapısı, İslam Kambiyo Teşkilatı, Ortak İslam Para Ünitesi” gibi tekliflerinde Batının ekonomik yapılanmasına karşı alternatif üretir ama bu konuda Batıyla araçları aynıdır. Ayrıca Karakoç’un medeniyet tezinin aksayan bir yönü ise, müslüman toplumların

²²⁷ Karakoç, *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I*, 67-68.

²²⁸ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar Ve Daha Ötesi I*, 104.

²²⁹ Karakoç, *Diriliş Mustusu*, 53.

mevcut hallerini, devlet kadrolarının yetişmesi ve üst yapıyı değiştirmesini medeniyet inşası için yeterli görmesidir. Yesrib'in Medine olmasında, yani Peygamber döneminde İslam ahkâmının uygulanmaya başlanmasıyla medine ve medeniyet kavramlarının ortaya çıktığı kabulüne göre Karakoç'un ifade ettiği gibi inanan bir toplumun var olması medeniyetin var olması için yeterli değildir.²³⁰

5.3 İsmet Özel'de Medeniyet Düşüncesi

Medeniyet meselesine oldukça farklı bakan, medeniyet kavramını kabul etmeyen İsmet Özel'in 1978 basımlı "medeniyet, teknik ve yabancılaşma" kavramlarını ele aldığı eseri Üç Mesele kitabının önsözü, müslümanca düşünce için bir başlangıç niteliği taşımaktadır:

*Ana eğilim olarak bu kitap, bir tür ayıklamayı öngörüyor. Müslümanca bir mücadele tarzının muhtaç olmadığı, düşünceye ilişkin bazı noktaların dışta bırakılmasını, bunu sağaldıktan sonra Müslümana özgü alana geçilebileceğini işaret ediyor. Ama bu kitap, yapılması gereken işin yalnız bir yanıyla ilgileniyor. Müslümana ait olmayan düşünce birimlerini reddetmekle kalıyor, daha öteye geçip çağımız için geçerli olacak bir İslam kavrayışının nirengi noktalarını sunmaya yanaşmıyor.*²³¹

Veli Karataş'a göre İsmet Özel'in bu eseri İslam'ın tecrit edildiği safhalara göre ele alınmış; İslam devleti kurulduktan sonraki yani medeniyet inşasındaki dönem göz önüne alınmadan yapılmış değerlendirmeleri içerir. Müslümanların medeniyet, teknik ve yabancılaşma kavramlarına olan yaklaşımlarındaki yanlışlığa dikkat çekmek için yazılmıştır.²³²

İsmet Özel, medeniyetin özelliklerini İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinden yola çıkarak şu şekilde açıklar: Medeniyetin birinci özelliği, toplumda sınıflaşmayı ve insanın birbirini sömürmesini ortaya çıkartır. Mukaddime'de anlatıldığı üzere toplumda zengin olanlar, genelde iktidar çevresi yakınında bulunurlar ve güvence vererek birbirlerini destekler. Böylece toplumun bir kısmı zenginleşirken bir kısmı da fakirleşir. Zenginleşen kesim sanayinin gelişmesine ön ayak olur. Bu yöntemin gayri İslami olduğunu savunan İsmet Özel, bu konuda Kur'an- Kerim'deki ayeti (bkz:²³³) delil olarak gösterir.

²³⁰ Bergen, *Medeniyet - Müslüman Toplumsallığın İnşası*, 236-38.

²³¹ İsmet Özel, *Üç Mesele Teknik - Medeniyet - Yabancılaşma (17 bs.)* (Tiyo Yayınları, 2012), 15.

²³² Veli Karataş, "Üç Mesele Ekseninde Medeniyetin İnsanlığa Getirdikleri -Götürdükleri" (Medeniyet Tartışmaları /Yüceltme ve Reddiye Arasında Medeniyeti Anlamak Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: Üsküdar Belediyesi -İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği-İlmi Etütler Derneği, 2013), 231.

²³³ Kur'an-ı Kerim, *Ayet*; 59/7, t.y.

Medeniyetin ikinci özelliği, insanın maddeye karşı zaafının ortaya çıkmasına olanak sağlar. Medeni toplumlarda görülen güç ve refah, insanların bir süre sonra maddeye mahkûm olmasına sebep olur. İnsanların göçebe hayat yaşarken ihtiyaç duymadıkları şey medeni hale geldikçe ihtiyaca dönüşecek ve insanın eşyayı mükemmelleştirme çabası sonucu alışkanlıkları da değişecektir.

Özel'e göre toplumun geri kalanları, toplumun zariflerini memnun etmek için kendilerini feda eder hatta onlar gibi olmaya özenir. Bu tabloyu ise şu şekilde izah eder:

*Boş zaman olan, çok çalışmak zorunda olmayan, refah düzeyi aylaklığa elverişli birtakım insanlar olmalı ki medeniyet olgunlaşabilsin... Medeni toplumun serveti (medeniyet her kesime şamil ise) insanların gıda, giyecek ve barınak ihtiyaçlarını asgarinin üstünde bir seviyede tatmin etmesi zorunludur. Yani medeniyet ve refah, tıpkı incelik gibi yan yana gidiyor. Ama ince ve müreffeh olmak o medeni dediğimiz toplumun yalnızca bir kesiminin özellikleriyse varın siz geri kalanların halini düşünün.*²³⁴

İsmet Özel'in medeniyet düşüncesinin üçüncü özelliği ise medeniyetin toplum yapısını ve insan kişiliğini bozduğu yönündedir: "Medeniyetin getirdiği inceliğin ve zarafetin bir bedeli olması gerekir diye düşünebiliriz. Medeniyet inceliği veriyor insana, karşılığında içtenliğini alıyor".²³⁵

İslam'ı bir medeniyet projesi olarak görmenin yanlışlığına dikkat çeken İsmet Özel, İslam ahlakını savunmanın yeterli olacağına, "medeniyet" kavramını kullanmanın gereksizliğine inanır ve şöyle der:

*İnsanın kaçınılmaz üstünlüğünün kabulü, düşüncüyü insanın yapıp etmelerinin gelişmiş bir aşaması sayılan medeniyetin de kaçınılmazlığına, meşruiyetine götürecektir. Bu kaçınılmaz ve meşru medeniyet kendi hayatiyetini mümkün kılan araçlara da meşruiyet, masumiyet ve giderek mecburiyet gücü verecektir. Teknolojinin cebri altında medeniyet de icbar edici olacak ve hümanizm zorba bir düşünce olarak insanlar üzerindeki hükümranlığını sürdürecektir. Bu iktidar teslimine karşı Müslümanlar olarak biz, tek şeyi, İslam ahlakını savunmak durumundayız.*²³⁶

²³⁴ Özel, *Üç Mesele Teknik - Medeniyet - Yabancılaşma (17 bs.)*, 91-92.

²³⁵ A.g.e., 91.

²³⁶ A.g.e., 157.

Müslümanların ilk yapacağı şey, bugün medeniyet olarak dayatılan sistemin çarklarına teslim olup olmayacağına karar vermesi, bu medeniyetin içinde olmanın ve bu havayı teneffüs etmenin tehlikesini görebilmesi, tavrını belirlemesidir.

İsmet Özel, medeniyet kavramının başlangıçta Batı medeniyetine verilen ad olarak ortaya çıktığını, sonraları diğer toplumlar tarafından değerleri içine alan ve yaygınlaşan bir kavrama dönüştüğünü söyler. Düşünürler, medeniyet kavramını maddi gelişmişlik üzerinden daha çok değerlendirmek zorunda kalmışlardır. Bu noktada İslam medeniyeti düşünürleri de aynı çizide devam etmiştir. Eğer bir toplumdaki düzen Kur-an ve Sünnet'e göre kurulmuş, bunlar dışında başka bir yetki ortada yok ise burada medeniyet kavramını kullanmak gerekli değildir.²³⁷Bütün medeniyetlerdeki ortak ve belirleyici noktayı ise şu şekilde anlatır:

*Bütün medeniyetlerde ortak ve belirleyici nokta, bazı düşüncelerin toplumca yaşanılması değil, toplumun elindeki imkânların insan kafasına uygun gelen biçimlerde en iyi kullanılmasıdır. Bir medeniyeti ötekinden ayıran 'biçim' ve 'iyi' anlayışları olmaktadır. Her medeniyet elindeki imkânlarla kendine bir biçim veriyor ve her medeniyet onu inşa eden insanların kabul ettiği 'iyilere' sahip oluyor.*²³⁸

İslami mücadelenin varacağı noktanın İslam medeniyetini kurmak ya da yeniden inşa etme düşüncesine de karşı olan İsmet Özel'e göre bugün müslümanların yapması gereken İslami mücadelenin amacı, İslam medeniyeti kurmak değildir. Medenileşmeyi önleyici tedbirler alınmalıdır. Çünkü medenileşmek yetim hakkını gaspa yönelmektir. Eğer medeniyet kavramı insanların kendi elleriyle geliştirdikleri ve yaşayışlarına yön verecek kurumlara yönelmekse burada medeniyet kavramı müslümanlar tarafından reddedilmelidir; ancak medeniyet kavramından anladığımız İslam'ın ne eksik ne fazla yaşam şekli ise dilimize bu kelimeyi dolamak gereksizdir.²³⁹

Özel, müslümanların hem bireysel hayatlarını hem de toplumun kurtuluşu ve esenliği için yapacağı mücadelenin araçlara bağlanma yani medeniyet mücadelesi değil, araçları aşma yani siyaset mücadelesi olması gerektiğini belirtir. Tarihte İslam medeniyeti olarak bilinen toplumsal yapı, araçların amaç haline gelmesiyle belli zaafı göstermiştir. Bu noktada

²³⁷ İsmet Özel, *Üç Zor Mesele Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma*, 5. bs (İstanbul: Tiyo Yayınları, 2016), 252.

²³⁸ A.g.e.

²³⁹ Özel, *Üç Mesele*, 87.

siyaset İslam'ın yaşanabilirlik kazanmasında araçların şahsiyet kazanmasına müsaade etmeyecektir.

Özel'in medeniyet söylemine karşı oluşu onun bilimsel bir tez yazma endişesiyle olmamıştır. Medeniyete karşı barbarlığı ya da bedeviliği de savunmadığını söyleyen Özel, bu kavramın karşısında tahripkâr bir tavrının da olmadığını belirtir. Medeniyet tezine gerek kalmadan sadece Kur-an ve Sünnete bağlanarak sağlıklı ve huzurlu bir hayat yaşanabileceğimi, medeniyet adı altında onun kurumlarına köle olmadan Allah'ın çizgisinde kalınabileceğini savurur.²⁴⁰

İsmet Özel'in Batı medeniyeti ve onun dayattığı teknik konusundaki düşünceleri ise şöyledir: Batı medeniyetinin çıkışını dünyayı hümanizmanın gereklerine uygun olarak kavramanın sonucu olarak görür. İnsanın kâinattaki görevini yönetilen değil yöneten olarak gören anlayış, beraberinde tekniğin ve teknolojinin de hâkim güç olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. “Batı medeniyetinin bağrında büyümüş olan teknoloji” ise girdiği toplumlara Batının felsefesini, anlayış ve yaşayış biçimini beraberinde getirmiştir. Batının sadece bilim ve tekniğini alalım diğer şeylerini alamayalım düşüncesi, bu anlamda tehlikelidir. Teknolojinin sanıldığı kadar masum olmadığını, içinde üretildiği toplumun kültürel kodlarını barındırdığını söyleyen Özel, Batının tekniğinin ne kendi toplumuna ne de diğer toplumlara huzur getirmediğini savunur.²⁴¹ Batı medeniyetinin bağrında büyüüp gelişmiş olan teknolojinin içinde bulunduğu topluma yüklediği misyon ise “akıl ve varlık arasındaki bağları koparmak” şeklindedir. Bu nedenle Özel' e göre tekniği kendi anlamı içerisinde kavramayamazsak ne teknolojiyi anlayabiliriz ne sahip olabiliriz ne de karşı durabiliriz.

Modern medeniyetin kültür anlayışına da farklı açıdan bakan İsmet Özel, Batı kültürünü sistematik bir işleyiş nizamı ve soyut kuralların temin ettiği bir yapı olarak tarif eder. Batı kültürünün bütün prestijinin modern yaşayışa has bir intizamı gerekli kıldığını, dolayısıyla içi olamayan boş bir kabuktan oluştuğunu şu sözleriyle açıklar:

Batı kültürünün bütün prestiji modern yaşayışa mahsus bir kat'i yet ve intizamdır. Dolayısıyla onun büyük bir kısmı kabuktan oluşur. Bu kabuk soyulduğunda ise içinden pek

²⁴⁰ A.g.e.,114-115.

²⁴¹ Özel, *Üç Zor Mesele Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma*, 320-22.

*cüz'i bir gıda elde edilir ama bizim gibi Batılılaşacağız diye kabuğuyla birlikte yutmaya kalkarsanız hem doydum sanırsınız hem de sindirim sisteminiz bozulur.*²⁴²

İsmet Özel Batı dünyasının dünyaya hâkim olamaya hazırlanırken, alt yapısını sağlam hazırladığını, tarihi köklerinden gelen kavramları bugünün diliyle yeniden yorumlamayı ve felsefi görüş geliştirebildiklerini söyler. Batılı kafalar, konuştukları ortak dilin avantajını da kullanarak tarihte kendi aralarında düşmanlık yaşamış olsalar bile geçmiş kavramlarını bugünün diline uyarlayabilmeyi başaramışlardır.²⁴³

Özel'e göre Batılı hümanist anlayış bilimin anlamını da değiştirmiş; bilimin güvenilir olduğu yargısı günümüz dünyasında bütün toplumlarca tartışmasız bir kabule dönüşmüştür. İnsanın varoluşunu ilahi kaynağından kopardığı ölçüde var olmuş olan Batı medeniyetinin bugün dayandığı en önemli güç ve modern bir tavır olarak ortaya çıkan bilim, günümüzdeki haliyle özünde sakladığı özelliklere ihanet etmiştir.²⁴⁴

Özel, Batının haksızlık ve zulüm işlerken bunu nasıl bilimsel kılığa büründürdüğünü ise şöyle anlatır:

*Bilim teknokratik- bürokratik-elitist bir medeniyetin yapı taşlarını birbirine bağlantılı kılan bir harç durumuna geçtiğinden beri gericiliğin, yani obskürantizmin ideolojik bir göstergesi durumundadır. Bütün haksızlıklar, baskılar ve zulüm kendine bilimsel bir kılıf uydurabilmektedir. Hatta denilebilir ki çağımızda bir kötülük işlemek isteyen herkes önce bilimsel olan kimliğini elde etmek zorundadır.*²⁴⁵

Özel bugün içinde yaşadığımız dünyanın bilim kelimesine yüklediği anlama bilimin kendisini doğuran anlayış içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini; dolayısıyla bilimi ortaya çıkaran bir niyetin söz konusu olduğunu söyler. Bilimin niyeti onun teçhizatını, teçhizatı da niyeti etkilemekte olup, insanlık son dört yüz yıldır bu mecranın içinde dönüp durmaktadır. Bilimin güvenilir olduğu, doğruları bulma ve bulacağı konusundaki değişmez kabul, doğruların hakikat olup olmadığı gerçeğinin önüne geçmiştir. En önemlisi bilim, büyük insan

²⁴² A.g.e., 363-64.

²⁴³ A.g.e., 104-6.

²⁴⁴ A.g.e., 485.

²⁴⁵ A.g.e., 486.

yıgınlara kendisinin sarsılmaz ölçüler getirdiğine inandırmış; bu inanç da dünyayı yönetmek isteyenlerin işine uygun ortam sağlamıştır.²⁴⁶

İsmet Özel, modern dünyanın çarklarının dönmesi için bilimsel bilginin ve teknolojik toplumun gerekliliğini ise şu cümlelerle anlatır:

*Bilimsel- teknolojik toplum, eğitimi kendi sağlığı için kaçınılmaz unsur kabul eder. Bir bakıma modern toplumun yumuşa karnı bilgi, bilimsel-teknolojik bilgidir. Modern toplum bu bilgi olmaksızın hem maddi varlığını idame ettiremez hem de bilimsel-teknolojik bilgiye sırt çevirmek için toplumu çökertebilecek bir tavır olarak anlaşılır. Eğer insanlar bilimsel bilginin ve teknolojik teçhizatlanmanın boşunallığı konusunda bilinç ve karar sahibi olursa çarkların dönememe tehlikesi vardır. Yalnız bu kadar dilbilim ve teknoloji dini, tapınaklarını ayakta tutacak müminlerden, sadaka ve kurbanlarından mahrum kalır. Bu ise modern toplumun boşluğa yuvarlanması demektir.*²⁴⁷

5.4 Sadettin Ökten'in Çağdaş Düşünürlerle Mukayesesi

Türkiye'de Tanzimat döneminden itibaren Batı olgusu karşısında geliştirilen medeniyet fikirleri ele alındığında farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımları geniş bir kesim olarak Batının bilim, teknik ve uygarlık verilerini tüm yönleriyle almak gerektiğini söyleyenler; sadece bilim ve tekniğini alıp, kendi kültür ve değerlerimize bağlı kalalım diyenler; Batıdaki bilim- teknik ve ilerlemeyi Anadolu'yu merkeze alarak geliştirmeyi savunanlar; az sayıda da olsa İslam'ın bir medeniyet olmadığını düşünenler ve medeniyet kavramını kabul etmeyenler; medeniyeti inanç bağlamında bir teoriye bağlayarak ele alanlar ve modernleşme ile birlikte medeniyet kavramına yeni yaklaşımlar şeklinde özetlemek mümkündür.

Çalışmanın konusu olan Sadettin Ökten medeniyet üzerinde eski ve yeni tüm yaklaşımları değerlendirerek, tarihi müktesebattan yola çıkıp kendi birikim ve tecrübesinden izler taşıyan "medeniyet tasavvuru" kavramı üzerinde durmakta, gerek kendi yazdığı eserlerde gerek katıldığı programlarda bu konuyla ilgili fikir ve kanaatlerini paylaşmaktadır. Yılmaz Özakpınar'ın medeniyet teorisinden esinlenerek ve bu teoriye yeni açılımlar getirerek yorumladığı medeniyet tasavvurunu, toplumun inandığı temel değerler sistemine ilişkin genel bir çerçeve olarak ele almaktadır. Bu değerler sistemi, vahiy kaynaklı bir inanç olduğu

²⁴⁶ A.g.e., 491-92.

²⁴⁷ A.g.e., 204.

gibi, metafizik bir inanış, bir doktrin ya da farklı değerlere yaslanan aşkın ya da rasyonel bir kutsal da olabilir. Ökten'in medeniyet tasavvurunda; değerler sistemi, bu sisteme göre belirlenmiş davranış veya biçim, bu biçimleri denetleyen ahlak ve hukuk kuralları olmak üzere üç temel özellik göze çarpar.

“Medeniyet ailesi, Medeniyet algısı, öz, biçim(şekil)” gibi terimler bu tasavvuru açıklayan sembol ifadelerdir. Medeniyet tasavvuru (öz) değişmezken, özün hayata geçtiği biçim yani kültür zaman ve şartlara göre değişiklik gösterebilir. Ökten, medeniyet tasavvurunun yaşanır kılacağı bir mekân mutlakla ihtiyacı olduğunu söyler ve “medeniyet tasavvuru-mekân, medeniyet tasavvuru-şehir” üzerine durduğu önemli bir alandır. Batı medeniyetinin dün ve bugününe, Batının ortaya çıkardığı ve yeni bir din olarak gördüğü moderniteye dair oldukça kapsamlı analizleri bulunmaktadır. Bugün medeniyet tasavvuru anlamında Batı ve İslam medeniyeti olmak üzere iki medeniyetin ayakta kaldığını, kendisinin ruhen ve zihni olarak İslam medeniyet tasavvurunun müntesibi olduğunu kabul eder. Batı medeniyet tasavvurunun kodlarını tarihsel süreçte geçirdiği evreleri göz önünde bulundurarak bugün geldiği aşamanın rasyonaliteye ve ruhu olmayan madde dünyasına dayandırırken, İslam medeniyet tasavvurunun hâlâ özü itibarıyla vahiy kaynaklı değerler sistemine bağlı olduğunu söyler. İslam medeniyet tasavvurunun yaşam ve görünür olan kısmında farklı bir medeniyetin izlerinin olmasını paradoks olarak görür. Batı medeniyet tasavvurunun bugün modern dünyayı çıkmaza, kaosa soktuğunu; İslam medeniyet tasavvurunun modernitenin ortaya koyduğu bu sonuçlara merhamet, şefkat ve aşk ile karşılık verecek bir tasavvur olduğuna inanır.

İlk defa “diriliş medeniyeti” fikrini ortaya çıkaran ve medeniyetin teorisini geliştiren Sezai Karakoç ile Sadettin Ökten'in medeniyet tasavvuru arasında ortak noktaların olduğu göze çarpmaktadır. Medeniyetin konusu ve çıkış noktası tarihsel süreç içerisinde medeniyete bakış, medeniyetin hayata geçeceği mekân olarak şehir hayatı, medeniyet ve kültür arasındaki ilişki, İslam'ın yaşayan son örneği Osmanlı yorumu ve bu yorumdan çıkarılacak tecrübeler, medeniyetler arası etkileşim, Batı medeniyetinin dün ve bugün, dayandığı temeler, modern insanın çıkmazı, modernitenin ve kapitalist sistemin bugün dünyaya dayattığı zorbalık konularında ortak bir dil kullanan iki düşünürün “medeniyet ve tasavvur” kavramları konusunda ise farklı yaklaşımları vardır.

Sezai Karakoç tarihten günümüze tek medeniyet olarak İslam medeniyetini(hakikat medeniyeti, insanlığın medeniyeti) kabul eder. Doğu, Batı medeniyeti ayrımına karşı olarak;

İslam medeniyetinin bu iki medeniyet dışında üçüncü ve tek medeniyet olduğunu söyler. Ökten'deki İslam medeniyet tasavvurunun dayandığı değerler sistemi, Karakoç'un İslam medeniyeti söylemiyle aynı olup vahiy kaynaklıdır. Ökten, Karakoç'tan farklı olarak, vahye ya da vahiy dışında inanç ve değerlere yaslanan başka medeniyet tasavvurlarının da olabileceğini kabul eder.

Kültür ve medeniyet arasındaki ilişkide Ökten kültürü, medeniyet tasavvurunun biçime ve şekle dönüşmüş hali olarak görürken Karakoç, direk bir medeniyet - kültür ayırımı yapmaz. Kültürü medeniyet çerçevesinde değerlendirir. Her medeniyetin kendine ait bir kültürü olduğu anlayışında her iki düşünür de ortak noktadadır. Karakoç medeniyet başlığı altında, Batı'da kullanılan nation (millet) kavramından farklı Kuran'da geçen anlamıyla ırka, millete ve coğrafyaya dayanmayan "millet" anlayışını savunur. Ökten ise medeniyet tasavvurunun toplum tarafından kabulünde toplumsal mutabakat kavramını daha fazla ön plana çıkarır.

Ökten ve Karakoç'un bugünkü Batı dünyasının durumu ile ilgili fikirlerinin ortak olduğu görülmektedir. Her ikisine göre bugün Batı medeniyeti, ilk çıkış noktasından tamamen ayrılarak farklı melez bir uygarlığa dönüşmüş; dini inanış olarak Hristiyan unsurdan uzaklaşarak, sanayi inkılabı sonrası rasyonaliteye ve maddeye dayalı, metafiziğin devre dışı kaldığı ve yeni bir din olarak moderniteye evrilmiş; akli, bilim ve tekniği, maddeyi ve Batılı insanı merkeze alan dünya görüşüyle hem kendi insanını hem de dünyayı büyük bir bunalıma ve kaosa sürüklemiştir.

Ökten ve Karakoç'un üzerinde durdukları ortak bir nokta da; İslam medeniyetinin yaşayan son örneği Osmanlı yorumunun tarihsel bir tecrübe ve birikim noktasında istifade edilecek büyük bir zenginliğe sahip olmasıdır. Ökten'in Osmanlı için "örselenmiş medeniyet" tanımına karşılık Karakoç, bugünkü medeniyetimizi "yaralanmış medeniyet" olarak ifade eder. Her ikisine göre; yeni yorumlarla bugünün diline uyarlanmış ve var olandan güç alarak Karakoç'un ifadesiyle "diriliş medeniyetinin direnişe", Ökten'in ifadesiyle "İslam uygarlığının üçüncü bir hamlesi" olarak medeniyet tasavvurunun yeniden canlanmasına ihtiyaç vardır.

İsmet Özel temelde medeniyet kavramını reddettiği için Ökten ve Karakoç ile ortak noktada buluşmasa da Özel'in Batı medeniyeti ve modernite ile ilgili yaklaşımlarında her üç fikir insanımızın da ortak noktada olduğu görülmektedir. Özel'in savunduğu Kur-an ve sünnete yani vahye dayalı inanç sisteminin adı medeniyet olmasa da Ökten'in medeniyet tasavvurundaki "öz" ile Karakoç'un "hakikat medeniyetinde" ifade ettiği çıkış noktaları

aynıdır. Özel'in Batının bilim ve tekniğinin alınmasının beraberinde İslam'ın zihin dünyasına getireceği zararlar konusundaki endişe ve tedirginliği, Ökten ve Karakoç'ta çok fazla görülmez. Aksine sağlam ve yaşanır bir medeniyet tasavvurunun diğer medeniyetlerle etkileşim içinde olması hem bir zenginlik hem de kendi medeniyet tasavvurumuza olan güvenin göstergesi olarak görülür.

SONUÇ

Ülkemizde 17. yüzyıldan itibaren Batı karşısında kaybedilen üstünlüğü tekrar ele geçirmek amacıyla başlayan Batılılaşma ve sonrasında modernleşme süreci kuşkusuz toplumun zihniyet değişimiyle yakından alakalıdır. Batıda ortaya çıkan ekonomik ve siyasi gelişmelere ayak uydurmaya çalışan, sonrasında kendi kültürü ve yaşam tarzını da değiştirmeyi içine alan Osmanlı medeniyetinin geçirdiği bu sancılı süreçte toplumun aydınları ve bürokratlarına önemli görevler düşmüştür. Zaman zaman var olan siyasi ve bürokratik atmosferden etkilenen aydınlarımız, buldukları dönemde çözüm üretmek amacıyla iyi niyetli çalışmalar yapmış; medeniyet ve kültür kavramlarını merkeze alarak fikirler üretmişlerdir.

Tarih boyunca insanın yapıp ettiği her tür faaliyet, fikir, düşünce, somut ve soyut, maddi ve manevi tüm alanları kapsayan medeniyet kavramı modernlik tarihinin de en tartışmalı konularından biri olarak medeniyet tarihçilerinin ilgi odağı, mütefekkirlerin öneri ve çözüm sundukları bir alan olmuştur. Bu arayış ve çözüm önerileri içerisinde yerini alan Sadettin Ökten'in medeniyet tasavvuru yaklaşımının tüm yönleriyle ele alınması ve bugüne dair neler söylediği, çalışmamızın temelini oluşturmuştur.

Ökten'in medeniyet tasavvuruna etki eden temel saikın değerler ve inanışlar manzumesi yani öz olduğu ve bu değerlerin yaşanır kılındığı şekil ve biçimlerin toplumun kültürünü oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ökten'e göre medeniyet tasavvuruna etki eden unsurlar; medeniyet tasavvurunun yaşanır kılacağı mekân, medeniyet tasavvurunun değerler sistemini oluşturduğu zihniyet (manevi hayat), tasavvurun uygulanır alanını teşkil eden ekonomik yapı ve maddi hayattır. Ökten'e göre toplumun her alanında kendini göstermesi gereken medeniyet algısı ise “muaşeret, bilim, tefekkür ve sanat” olmak üzere dört alanda güçlü olmak zorundadır. Çünkü bir medeniyet tasavvurunun sağlamlığı, yaşanır ve uygulanır alanlar bulmasıyla mümkündür. Bu kapsamda Ökten'in medeniyet tasavvurunun değerler manzumesi soyut olsa da yaşama ve biçime yansımaları ile reel olduğu söylenebilir.

Ökten'e göre bir medeniyet tasavvurunun toplum tarafından kabul görmesi oldukça önemlidir. Çünkü medeniyet tasavvurunun uzun süre yaşaması, toplumun zihni yapısında ve gönlünde yer etmiş, kabul görmüş ve onaylanmış olmasına bağlıdır. Toplumsal mutabakatın sağlandığı kabul görmüş bir medeniyet tasavvuru, toplumda ahlak ve hukuk kurallarıyla çelişmeyen ölçülere göre bir biçim (yaşam tarzı, kültür) ortaya koyar ve o toplumdaki insanları bu ölçülere göre yönlendirir. Tasavvurda öz her zaman aynı kalsa da zamanın şartlarına göre öze bağlı değişim mutlaka olmalıdır. Bu anlamda Ökten'in medeniyet

tasavvurunun her dönem canlı ve dinamik, değişime açık, günün şart ve imkânlarına göre yeniden şekillenebilir özelliği olduğu görülmektedir.

Sadettin Ökten, bugün yaşayan iki medeniyet tasavvuru olarak bir taraftan değerler manzumesi bireyciliğe ve rasyonaliteye dayanan, sekülerizm çıkmazında her geçen gün kan kaybeden, modern insanı ve tüm dünyayı bunalıma sokan Batı medeniyetinden; diğer taraftan öz ve değerler sistemi ahlak, hak, adalet, sevgi, şefkat, merhamete dayanan, insana hizmeti merkeze almış, örülenmiş olsa da hâlâ ayakta kalmış bir İslam medeniyetinden bahsetmektedir. İslam medeniyetinin Osmanlı yorumunu, geleneğimizde var olan tarihsel birikim ve tecrübeye sahip olması açısından bugün için de zenginlik olarak görür. Ökten, İslam medeniyetinin uzun zamandır modernitenin yeni getirdiği şartlar karşısında kendini yenileyemediğini, şu anda var olan şekil ve biçime bakıldığında kendi medeniyetimiz adına bir istikrarın olmadığı, iki medeniyet arasında kararsız ve arada kalmış psikolojiden kurtulamadığını açıkça ifade eder. Geleceğe dair umudunu her zaman dile getiren Ökten, İslam medeniyetinin müntesiplerinin tarihte yaptığı gibi bir kez daha medeniyet hamlesi yapabileceğine, bu konuda Kaderullahın(Allah'ın kaderi) önüne geçilemeyeceğine inanır.

Sadettin Ökten, Sezai Karakoç ve İsmet Özel'i ortak noktada buluşturan nokta; küresel dünyanın çıkmazına ve medeniyet krizine karşı kurtuluş reçetesi sunacak tek sistemin İslam'ın değerler sistemi olduğunu kabul etmeleridir.

Özel'in, medeniyetin kavramsal içeriğine müslümanlar açısından endişeyle yaklaşımı ve medeniyet kavramını reddiyeci tavrıyla Ökten ve Karakoç'tan ayrı bir yerde konumlandırılabilir.

Ökten'in Karakoç'un diriliş medeniyetine daha yakın, Özel'in reddiyeci medeniyet bakışına daha uzak, temel değerler manzumesine yaslanan, bireyde, toplumda ve hayatta içkin bir medeniyet tasavvuru bugünün dünyasına ve sorunlarına umut ve alternatif bir çözüm olarak görülmekte; dünyanın yaşadığı küresel medeniyet krizine ufuk açıcı, İslam medeniyet tasavvuruna inanan müntesipleri için kendine güven ve huzur içeren mutmain bir yaşam önerisi sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Baş, Münire Kevser. “Bütünlüklü Bir Dünya Görüşü Olarak Diriliş Düşüncesi”. Malatya: Atatürk Kültür Merkezi, Yeşilyurt Belediyesi, İnönü Üniversitesi, 2015.
- Baykara, Tuncer. *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve 19.Yüzyıla Dair Araştırmalar*. İstanbul: Akademi, 1992.
- Bekiroğlu, Halit. *Said Halim Paşa’da Siyaset Ahlakı*. İlke Yayıncılık, 2015.
- Bergen, Lütfi. *Medeniyet - Müslüman Toplumsallığın İnşası*. 2. bs. Ankara: MGV Yayınları, 2014.
- Birgül, M.Fatih. “Modern Olmayan Bir İslamcılık ve Nurettin Topçu Tefekkürü”. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.
- Boydak, Fatma Şeyma. “Şehir ve Âlimleri Sempozyumu I (11-12 Kasım 2016 / Konya)”. *İSTEM*, sy 29 (2017): 217-24. <https://dergipark.org.tr/pub/istem/303968>.
- Doğan, Necmettin. “İlerleme ve Medeniyet Kavramlarının Türk Düşüncesinde Etkileşimi”. İstanbul: Üsküdar Belediyesi -İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği-İlmi Etütler Derneği, 2013.
- <https://www.yenisafak.com/gundem/duasi-kabul-olunca-imam-hatipleri-kurmus-2589692> [24.06.2020]. “Duası kabul olunca imam hatipleri kurmuş”, t.y.
- Fukuyama, Francis. *Tarihin Sonu mu?, Tarihin Sonu mu? Çeviren Ertan Özensel ve Mustafa Aydın*. 5. bs. Ankara: Vadi,5.bs, 2005.
- Görgün, Tahsin, ve İlhan Kutluer. “MEDENİYET”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28:298-301. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Harrison, John B., ve Richard E. Sullivan. *Batı Uygarlığının Kısa Tarihi*. 1. bs. İstanbul: Kent Merkezi Derneği, 2017.
- “Hasta duasıyla 51 yıldır hacca gidiyor”. <https://www.yenisafak.com/roportaj/hasta-duasiyla-51-yildir-hacca-gidiyor-319270>, t.y. Erişim 03 Ekim 2019.
- Huntington, Samuel P. *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. Editör Hande Şarman. Çeviren Cem Soydemir ve Mehmet Turhan. 17. bs. İstanbul: Okuyan Us Yayın, 2005.
- Hüseyin Yorulmaz. *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca*. 9. bs. İstanbul: HAT Yayınevi, 2013.
- Işık, Emin. “CELÂL HOCA”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 7:241-42. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- <https://www.dunyabizim.com/etkinlik/iki-medeniyet-tasavvuru-modernite-ve-islam-h16949.html>. “İki medeniyet tasavvuru: Modernite ve İslam”, 03 Haziran 2019.
- <http://www.akmb.gov.tr/Bilgi.aspx?ID=240>. “İnsana İradesi Dışında Yapılan Her şey Zulümdür”, 03 Nisan 2020.
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/iz-birakan-bir-muallim-mahir-iz/1525889>. “İz bırakan bir muallim: Mahir İz”, 05 Temmuz 2019.
- Kalın, İbrahim. *Ben, Öteki ve Ötesi*. 1. bs. İstanbul: İnsan, 2016.
- . “Dünya Görüşü, Varlık Tasavvuru ve Düzen Fikri: Medeniyet Kavramına Giriş”. *Divan*, sy 29 (2010): 1-61.
- Kaplan, Yusuf. “Bütün Zamanların Çocuğu ve Medeniyet Fikriyatının Öncüsü Düşünür: Sezai Karakoç (15 Kasım 2008)”. İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları, 2011.
- Kara, İsmail. *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak & Çağdaş Türk Düşüncesinde Din, Siyaset, Tarih, Medeniyet*). 1. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- , ed. *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Karakoç, Sezai. *Diriliş Muştusu*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1985.
- . *Dirilişin Çerçevesinde*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1988.
- . *Düşünceler -I/ Kavramlar*. 4. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2005.
- . *Fizikötesi Açısından Ufuklar Ve Daha Ötesi 1*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1995.

- . *Fizikötesi Açısından Ufuklar Ve Daha Ötesi 2*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1995.
- . *İnsanlığın Dirilişi*. 5. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012.
- . *Sütun I - Günlük Yazılar*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1975.
- . *Sütun II - Günlük Yazılar*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1974.
- . *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1996.
- Karal, Ord Enver Ziya. *Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri*. Editör Yavuz Abadan. İstanbul: MEB, 1999.
- Karataş, Veli. “Üç Mesele Ekseninde Medeniyetin İnsanlığa Getirdikleri -Götürdükleri”. İstanbul: Üsküdar Belediyesi -İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği-İlmi Etütler Derneği, 2013.
- Kerim, Kur'an-ı. *Ayet; 59/7*, t.y.
- Kısakürek, N.Fazıl. *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2002.
- Koçak, Ahmet. “Sezai Karakoç'un Fikrî Yazılarında Doğu ve Batı Medeniyeti Tasavvuru”. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmalar Dergisi*, sy 5 (2016).
- Koçak, Cemil, ve Namık Kemal. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 1-Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*. İstanbul: İletişim, 2001.
- “Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak & Çağdaş Türk Düşüncesinde Din, Siyaset, Tarih, Medeniyet - İsmail Kara | kitapyardu.com”. Erişim 20 Ağustos 2019. <https://www.kitapyurdu.com/kitap/musluman-kalarak-avrupali-olmak-amp-cagdas-turk-dusuncesinde-din-siyaset-tarih-medeniyet/439620.html>.
- <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/okten-medeniyet-olmadan-zenginlik-bir-ise-yaramaz-h84402.html>. “Ökten: Medeniyet olmadan zenginlik bir işe yaramaz”, t.y. Erişim 12 Eylül 2019.
- Ökten, Sadettin. “20.Yüzyıldan Bir Alperen Geçti Dünyamızdan: Fethi Gemuhluoğlu”. Karabük Üniversitesi 3 Nisan TV. <https://www.youtube.com/watch?v=J80-LLxtJCK>, 03 Eylül 2019.
- . *Aslında Bir Sanat Var*. İstanbul: Tuti Kitap, 2019.
- . “Ders Notları”, t.y.
- . *Fincanımda Cola Var*. 7. bs. İstanbul: Tuti Kitap, 2016.
- . *Gelenek Sanat ve Medeniyet*. 3. bs. İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- . *Hayatımdan Portreler*. Editör Betül Eren. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016.
- . “İçi boş bir dindarlık yükseliyor”. TYB Kurumsal. <https://www.tyb.org.tr/ici-bos-bir-dindarlik-yukseliyor-3661h.htm>, 14 Ocak 2020.
- . *İçimde AVM Var!* 1. bs. İstanbul: Tuti Kitap, 2015.
- . “Medeniyet Konuşmaları”. https://www.youtube.com/watch?v=Wi_9gIDB4ZU, 14 Nisan 2020.
- . “Nurettin Topçu, Maarifimiz ve Medeniyetimiz”. *Medeniyet Tasavvuru*, Düşünce ve Medeniyet Dergisi, sy 1 (2014): 34.
- . *Örselenmiş Osmanlı'dan Medeniyet Umuduna*. 4. bs. İstanbul: Hayy Kitap, 2017.
- . “Prof. Dr. Sadettin Ökten - Şehir ve Medeniyet”. <https://www.youtube.com/watch?v=l1-3NhLp5UQ>, 24 Haziran 2019.
- . “Şehir ve Medeniyet”. İçinde *Uluslararası Geçmişten Günümüze Tekirdağ'da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu*, 541-48. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Yayınları, 2019.
- . “Vakıf Medeniyeti ve Osmanlı Şehirleri”. İçinde *Vakıf Medeniyeti ve Şehir Sempozyumu*, 429. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2013.
- . *Yahya Kemal'in İstanbul'u ve Devamı*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2012.

- . *Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Düşünceler ve Duyuşlar*. 4. bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Ökten, Sadettin, ve Kemal Sayar. *Aşk ile Âni Seyretmek - Gönül Sadası'ndan Akisler-2*. 1. bs. İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2020.
- . *Dünyaya Geldim Gitmeye*. 3. bs. İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2019.
- <https://www.youtube.com/watch?v=ojQ-CEK-Ayo>. “Öteki Gündem Prof.Dr. Sadettin Ökten”, t.y. Erişim 23 Kasım 2019.
- Özakupınar, Yılmaz. *İnsan Düşüncesinin Boyutları*. 1. bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2009.
- . *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*. 8. bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2012.
- . *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- . *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*. 5. bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2015.
- . *Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler*. 3. bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2014.
- . “TURHAN, Mümtaz”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41:421-23. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- . “Türkiye’de Bir Mümtaz Turhan yaşadı”. *DOĞUBATI*, DOĞU BATI Düşünce Dergisi Akademidekiler, sy 12 (2000).
- Özel, İsmet. *Üç Mesele Teknik - Medeniyet - Yabancılaşma (17 bs.)*. Tiyo Yayınları, 2012.
- . *Üç Zor Mesele Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma*. 5. bs. İstanbul: Tiyo Yayınları, 2016.
- Öztürk, Ahmed. “İmam hatiplerde neden anlatılmaz bu hikâye?” Dünyabizim. <https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/imam-hatiplerde-neden-anlatilmaz-bu-hikye-h10323.html>, 20 Ocak 2020.
- <https://www.youtube.com/watch?v=11-3NhLp5UQ>. “Prof. Dr. Sadettin Ökten - Şehir ve Medeniyet”, 28 Mayıs 2020.
- <https://www.altinoluk.com.tr/blog/prof-dr-sadettin-okten-ile-modern-sehirler-ruha-agirlik-veriyor>. “Prof. Dr. Sadettin Ökten ile... Modern Şehirler Ruha Ağırlık Veriyor”, 20 Haziran 2020.
- “Sadettin Ökten ve Yusuf Kavakçı Mahir İz'i Anlatıyor | Bulunmaz Bir Adam | 6”. <https://www.youtube.com/watch?v=nOHSyJ1wfmI>, 26 Temmuz 2019.
- Safa, Peyami. *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ankara: İnkılap Kitabevi, t.y.
- Sezer, Baykan. *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*. İstanbul: Kitabevi, 2011.
- Sorokin, Pitirim A. *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*. Çeviren Mete Tunçay. İstanbul: Salyangoz, 2008.
- Spengler, Oswald. *Batının Çöküşü*. Çeviren Giovanni Scognamillo. 1. bs. C. 1. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1978.
- Şahin, Enes, ve Selin Topaloğlu. “Modernleşme Devri Türk İslamcılığının Medeniyet Tasavvuru”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)* 1, sy 4 (Haziran 2016).
- “Şehir ve Medeniyet- Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN”. <https://www.youtube.com/watch?v=3U8wQMPcPtk>, 22 Mart 2020.
- Şentük, Recep, ed. *Medeniyet ve Değerler*. 2012–32. İstanbul: İSTANBUL TİCARET ODASI, 2013.
- Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi. *KÜLLİYÂT*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyat Tarihi*. 8. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Topçu, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*. Dergah Yayınları, 1998.
- Toynbee, Arnold J. *Medeniyet Yargılanıyor*. Çeviren Ufuk Uyan. 3. bs. İstanbul: Ağaç, 1991.
- . *Türkiye ve Yunanistan'da Batı Meselesi*. Çeviren Kadri Mustafa Orağlı. 1. bs. Yeditepe Yayınevi, 2008.

Uludağ, Süleyman. “İBN HALDÛN”. İçinde *İBN HALDÛN*, 19:538-43. İstanbul: TDV Yayınları, t.y.

Yıldız, Sadullah. “İnsandan başlamayan hiçbir şey kalıcı olamaz”. Dünyabizim. <https://www.dunyabizim.com/etkinlik/insandan-baslamayan-hicbir-sey-kalici-olamaz-h22251.html>, 25 Şubat 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=mzf8y_4mfwc [03.03.2019]. “Zeynep Türkoğlu ile 24 Portre, Konuk: Sadettin Ökten”, t.y.

ÖZGEÇMİŞ

Sema BEKİROĞLU

A.EĞİTİM

Lisans: Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi, 1999, İstanbul

Yüksek Lisans: İZÜ, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları, 2018, İstanbul

B.MESLEKİ DENEYİM

2010-2012 Özel Çınar Koleji'nde Sosyal Bilgiler Öğretmeni

2013-2015 Akif İnan Anadolu İmam Hatip Lisesinde Tarih Öğretmeni

2017-2020 Başakşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Büro

C.PROJELERİ

2014-2016 Gençlerle Kültür Sanatta Buluşuyoruz Projesi, Başakşehir Yedi Hilal Derneği Kültür Sanat Komisyonu Başkanlığı

2016-2018 Önder Akdemi Projeleri, Önder Akademi Yönetim Kurulu Üyesi

2017-2019 Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Atölyesi Projesi, Başakşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

2017-2020 Başakşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kapsamında Yürütülen Yerel Projeler (Ailemle Kitap Okuyorum, Okuyan Yediler, Yazarlık Atölyesi, Fuat Sezgin Paneli, Sezai Karakoç Hitabet Yarışması)

2019- 2020 Başakşehir'de Söz Gençlerde Projesi

D.YAYINLARI

2017-2019 "Başakşehir'de Eğitim" Dergisi Yayın Kurulu Üyesi

2020 "Başakşehir'e Vefa" (Covid-19) Kitabı Yayın Kurulu Üyesi

2020 "Milletin Destanı 15 Temmuz" Kitabı Yayın Kurulu Üyesi